

Et populistisk manifest?

*En analyse av Fremskrittspartiets partiprogram og
populistisk profil vis-à-vis Dansk Folkeparti og
Sverigedemokraterna*

Trond Johansen

Hovedoppgave, Institutt for statsvitenskap

Universitetet i Oslo

Våren 2007

«Vi ønsker ikke å være som lederne under den franske revolusjonen, som sa: Der går mitt folk. Jeg må finne ut hvor de går hen, så jeg kan lede dem.»

-- John F. Kennedy (1917 - 1963)

FORORD

Da de første ordene i denne hovedoppgaven ble skrevet tidlig på høsten 2006, var det vanskelig å se hvor det hele skulle ende. Det har på ingen måte vært en problemfri ferd frem til siste punktum. Og når jeg nå endelig er ferdig, så ser jeg tilbake på en mentalt slitsom, men samtidig spennende og lærerik tid. Den ferdig trykte hovedoppgaven er dessuten et symbol på at studietiden er over og nye utfordringer venter.

Jeg vil først takke veileder Trond Nordby som har bidratt med oppmuntrende kommentarer, og ikke minst entusiastisk og faglig innsiktsfull veiledning. Da jeg banket på døra hans til første veiledningsmøte i september, så var det kun med en uklar idé om hva jeg ønsket å skrive om. Da jeg forlot kontoret en halvannen time senere var alt mye klarere, og skriveprosessen kunne for alvor starte. Minst like viktig var hans råd og vink i den stressende avslutningsfasen.

Jeg vil også takke andre professorer og studenter som i ulike faser av studiet har inspirert eller kommet med konkrete innspill til hovedoppgaven. Det har vært til stor hjelp. Til slutt vil jeg takke familien og min samboer Jorunn for all tålmodighet og støtte.

Til tross for alle personene som har hjulpet meg i arbeidet med hovedoppgaven, så er sluttproduktet, med sine feil og mangler, ene og alene mitt ansvar.

Oppgaven inneholder 33 734 ord.

Oslo, 15. mai 2007
- Trond Johansen

INNHold

1. INNLEDNING	9
1.1. Bakgrunn	9
1.2. Problemstilling	13
1.3. Struktur og fremgangsmåte	13
2. EN INTRODUKSJON TIL POPULISMEN	15
2.1. Innledning	15
2.2. Populismens utvikling i tre faser	16
2.3. Introduksjon til forskningsfeltet	19
2.4. Den høyre-radikale partifamilie	24
2.5. Høyrepopulismens røtter	27
3. BEGREPSDISKUSJON	31
3.1. Innledning	31
3.2. Populisme som idealtipe	32
3.2.1. Den anti-hegemoniske dimensjon	35
3.2.2. Hvem er «folket»?	38
3.2.3. Den tredje dimensjon: Direkte demokrati	43
3.3. Oppsummering	45
4. PARTIPRESENTASJON	46
4.1. Innledning	46
4.2. Et historisk sveip: Fra Anders Lange til Fremskrittspartiet	47
4.2.1. Fra kinosalens mørke og inn på Stortinget	48
4.2.2. Fremskrittspartiets populistiske profil	50
4.3. Dansk Folkeparti - posisjon og profil	51
4.4. Et mislykket prosjekt: Høyrepopulisme i Sverige	54
5. METODE	57
5.1. Innledning	57
5.2. Kvantitativ metode: Innholdsanalyse	59
5.3. Kvalitativ metode: Tekstanalyse	62
5.4. Partiprogrammer som analyseenhet	64
5.5. Betraktninger om reliabilitet og validitet	67

6. ANALYSE	69
6.1. Innledning	69
6.2. Kvantitativ innholdsanalyse	69
6.2.1. Ordteiling: Folk	73
6.2.2. Ordteiling: Anti-hegemoniske holdninger	77
6.2.3. Ordteiling: Direkte demokrati	80
6.3. Oppsummering	81
6.4. Kvalitativ tekstanalyse	83
6.4.1. <i>Fremskrittspartiet</i>	84
Liberalistisk populisme?	85
Fremskrittspartiet og anti-hegemoniske holdninger	89
Fremskrittspartiet og «folket»	93
Fremskrittspartiet og direkte demokrati	96
6.4.2. <i>Dansk Folkeparti</i>	100
Dansk Folkeparti og anti-hegemoniske holdninger	101
Dansk Folkeparti og «folket»	107
Dansk Folkeparti og direkte demokrati	110
6.4.3. <i>Sverigedemokraterna</i>	112
Sverigedemokraterna og anti-hegemoniske holdninger	112
Sverigedemokraterna og «folket»	116
Sverigedemokraterna og direkte demokrati	121
6.5. Fremskrittspartiet vis-à-vis Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna	123
7. AVSLUTNING	127
LITTERATUR	132

KAPITTEL 1 INNLEDNING

1.1. Bakgrunn

«Første betingelse for at Frp. kan bli et seriøst regjeringsparti, er å dempe lysten til å ri den populistiske hesten samtidig som det forsøker å sale den ansvarlige». (Aftenposten 4.9.06).

«I mellomtiden har Danmark vært styrt av et smalt flertall med de to borgerlige regjeringspartiene og det populistiske Dansk folkeparti». (Aftenposten 11.5.05).

«De høyrepopulistiske og innvandringskritiske Sverigedemokraterna gjorde et brakvalg i Landskrona i Sør-Sverige, der de ifølge foreløpige tall fikk hver femte stemme». (Aftenposten 19.9.06).

De tre sitatene ovenfor er alle hentet fra Aftenposten, og de illustrerer hvordan tre skandinaviske partier i media blir omtalt som populistiske. Det første sitatet er hentet fra en lederartikkel, de to andre er utdrag fra objektive nyhetsartikler, og begrepet «populisme» brukes konsekvent for å kategorisere partiene. Denne intuitive kategoriseringen foregår ikke bare i media, men også blant politikere, forskere og vanlige folk. Fordi det har blitt gjentatt så ofte av så mange, så har det et sted på veien blitt allment akseptert å omtale spesifikke partier som populistiske. Men hva snakker vi egentlig om når vi omtaler et politisk parti som populistisk, og snakker alle om det samme?

Populisme er i dag et brennaktuelt fenomen i vesteuropisk politikk – en interesse som må tilskrives den nesten oppsiktsvekkende fremgangen som flere høyre-radikale partier har opplevd i forskjellige vesteuropeiske demokratier de siste par tiårene. Dette har på mange måter revitalisert forskningsinteressen for

fenomenet, med et nesten utelukkende fokus på høyrepopulismen. For populisme i seg selv er langt fra noe nytt fenomen – det er konteksten og omfanget som er nytt. Det er snakk om en fremgangsrik form for populisme assosiert med den høyreradikale partifamilie, og derav termen «høyrepopulisme». Andre forskere bruker andre betegnelser, eksempelvis «new populism» eller «neo populism», men refererer for det meste til samme fenomen og de samme partiene. Den inkonsistente bruken av begreper i litteraturen kan virke forvirrende. Jeg har ganske enkelt valgt å benytte grunnbegrepet «populisme», forstått som den formen for populisme som springer ut av den høyreradikale partifamilie, hvorpå en utførlig begrepsavklaring vil presisere idealmodellens karakteristika. Populisme i denne konteksten er med andre ord samsvarende med høyrepopulisme, vel vitende om at det er en vid betegnelse på et fenomen som favner om til dels svært ulike partier.

Opgaven kan naturlig deles inn i to deler, hvor første del utgjør et teoretisk rammeverk som skal fungere både separat og bygge opp til analysen (del to).

Det presenteres ikke én entydig populismeteorologi, men snarere et begrepsmessig rammeverk for den empiriske analysen. Den teoretiske tilnærmingen vil bestå av en redegjørelse av hva som er «state of the art» i forskningen, samt definisjoner av begreper som er relevante for problemstillingen. Målsettingen er dermed at dette skal bidra til en klar forståelse av hva som rører seg i forskningsfeltet, og ikke minst skal det fungere som et fundament for bedre å kunne forstå empirien og slutningene i analysen. Det er begrepsdiskusjonen som trekkes videre inn mot analysen, mens den teoretiske redegjørelsen i kapittel 2 hovedsakelig inkluderes for å plassere populismen historisk og oppdatere leseren på utviklingen i forskningsfeltet. Denne delen av oppgaven vil det ikke være naturlig å ta med videre inn i analysen i samme grad.

Del to er naturligvis analysen, hvor målsettingen er å besvare problemstillingen på en tilfredsstillende måte.

Oppgaven vil besvare både *hva*, *hvorfor* og *hvordan*-spørsmål. Det vil si: *Hva* er populisme? *Hvorfor* har de populistiske partiene hatt fremgang? Og *hvordan* kommer populisme til uttrykk i Fremskrittspartiets partiprogram? Hovedtyngden vil ligge på *hvordan*-spørsmålet som også er gjenspeilt i problemstillingen og skal besvares ved empirisk analyse av partiprogrammer. *Hva* og *hvorfor*-spørsmålene stilles og besvares i kapittel 2 og 3.

Det har før og underveis i prosessen blitt nødvendig å gjøre avgrensninger. For det første er oppgaven avgrenset i tid og tar utgangspunkt i Fremskrittspartiets partiprogram for perioden 2005-2009. Sammenligninger er gjort med partiprogram for samme tidsperiode. Videre er oppgaven avgrenset ulikt i den kvantitative og kvalitative analysen, hvor det først utføres en kvantitativ innholdsanalyse hvor Fremskrittspartiets program sammenlignes med de øvrige norske partiprogrammene. Intensjonen er å se hvorvidt Fremskrittspartiet skiller seg ut som et populistisk parti når man legger en idealmødel til grunn. I neste omgang er det utført en kvalitativ tekstanalyse av Fremskrittspartiets program som eneste norske parti. Deretter er programmene til to antatte populistiske partier fra sammenlignbare land tatt med i tekstanalysen: Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna. Dette er partier som opererer i lignende demokratiske systemer, og som i likhet med Fremskrittspartiet ofte plasseres under den høyre-radikale partifamilie¹ og omtales som høyrepopulistiske. Partiprogrammene til Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna analyseres primært for å kaste lys over innholdet i Fremskrittspartiets program. Likheter og forskjeller vil bli drøftet, uten at det gjøres en fullverdig komparativ analyse.

De skandinaviske landenes nærhet til hverandre gjør det naturlig å trekke paralleller i politiske spørsmål på tvers av landegrensene. Dessuten er Norge,

---

¹ Piero Ignazi plasserer partiene i den høyre-radikale partifamilie i sin bok «Extreme Parties in Western Europe» (2003).

Sverige og Danmark ikke bare geografiske naboer. De politiske systemene har også klare fellestrekk. Både sosioøkonomisk og kulturelt er det langt flere likheter enn forskjeller. Alle landene har flerpartisystemer med forholdstallsvalg, alle tre landene forholdsvis homogene befolkningsgrupper, og politikken har vært preget av kontinuitet og stabilitet. Den politiske kulturen har vært konsensusorientert, med stor vilje til å inngå kompromisser på tvers av partigrenser, og det er sparsomt med ideologiske forskjeller (Heidar og Berntzen 2003: 47). Dette har i sum gitt seg utslag i et stort antall koalisjonsregjeringer for alle tre landene.

Det som imidlertid skiller to av landene (Norge og Danmark) fra det ene (Sverige) er høyrepopulismens suksess eller mangel på sådan. Mens Fremskrittspartiet og Dansk Folkeparti har nytt stor fremgang og har tilnærmet samme posisjon i henholdsvis Norge og Danmark, finnes det ikke et høyrepopulistisk parti som har gjort seg gjeldende i samme grad i svensk politikk. For øyeblikket er Sverigedemokraterna det største partiet tilhørende den høyre-radikale partifamilie i Sverige, men står uten politisk innflytelse og utenfor Riksdagen.

Selv om de tre partiene kan sies å tilhøre samme partifamilie, og dermed har flere innbyrdes likheter, så finnes det også klare forskjeller. Det er imidlertid kun én side ved partiene jeg er opptatt av; deres populistiske profil.

1.2. Problemstilling

Hovedproblemstillingen er todelt:

- Hvordan kommer en eventuell populistisk profil til uttrykk i Fremskrittspartiets partiprogram?
- Hvilke likheter og forskjeller kan spores i den populistiske profilen til Fremskrittspartiet vis-à-vis Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna med utgangspunkt i partiprogrammene?

1.3. Struktur og fremgangsmåte

Oppgaven bygges opp rundt en konvensjonell struktur. I kapittel 1 presenteres tema før det sirkles inn mot en konkret todelt problemstilling. Kapittel 2 er ment å gi et tematisk overblikk; hvordan populistiske bevegelser og partier har utviklet seg i et historisk perspektiv med vekt på den høyre-radikale partifamilie. Kapitlet inneholder også en kortfattet kronologisk introduksjon til forskningsfeltet frem til «state of the art». I kapittel 3 tas det sikte på å avklare de sentrale begrepene som benyttes i litteraturen om populisme generelt og i denne oppgaven spesielt. Mange av begrepene er diffuse og påkriver en presisering av meningsinnhold. Tre kjernebegrep knyttes sammen til en idealmodell. I kapittel 4 presenteres partiene som inngår i undersøkelsen. Hovedvekten ligger på Fremskrittspartiet. Kapittel 5 tar for seg den metodiske tilnærmingen; hvilke betraktninger som er gjort rundt metodiske spørsmål og redegjørelse av de teknikkene som brukes for å analysere materialet. Kapittel 6 er et bredt analysekapittel. Første del er en kvantitativ innholdsanalyse basert på ordtelling av norske partiprogrammer. Hensikten er å se

hvorvidt Fremskrittspartiet ved hjelp av denne metoden skiller seg ut som et populistisk parti. Andre del av analysen er kvalitativ. Her foretas tekstanalyse av partiprogrammet til Fremskrittspartiet vis-à-vis Dansk Folkeparti og Sverigdemokraterna. Problemstillingene drøftes. Kapittel 7 er oppgavens avslutning.

KAPITTEL 2 EN INTRODUKSJON TIL POPULISMEN

2.1. Innledning

Det har vært en tendens til at studier om populisme har blitt veldig kontekstavhengige. De har ofte vært knyttet til og styrt av forskjellige politiske hendelser eller trender avgrenset i tid og sted, med den konsekvens at litteraturen både er blitt litt usammenhengende og fragmentert. På den andre siden har det også vært de som har forsøkt å trekke de større linjene og orientert seg mot generelle definisjoner og begrepsavklaringer. Dette startet allerede i 1967 med Ernest Gellner og Ghita Ionescu, mens Paul Taggart og Margaret Canovan er to av de mest fremtredende eksponentene for den forskningen som skjøt fart fra 1980- og 90-tallet og som har gått bredt og ambisiøst til verks.

Men jeg vil først bevege meg tilbake i tid. Til Edward Shils og hans studier under den kalde krigen og McCarthyismen i USA. Shils sin tidlige kartlegging av fenomenet populisme bidro til at litteraturen fikk et tidlig amerikansk perspektiv. Senere ble Latin-Amerika også satt under lupen, ikke minst av Torcuato Di Tella. Interessen for populisme på det søramerikanske kontinent hadde sammenheng med hvordan land som Argentina og Brasil ble styrt av de karismatiske lederskikkelsene Juan Perón og Getúlio Vargas. Andre sterke statsledere som Collor, Menem og Fujimori, som representanter for en nyliberalistisk retning, har etter hvert revitalisert interessen for populisme i regionen (Taggart 2002).

Fra og med 1980-årene har imidlertid de fleste forskerne rettet blikket mot Vest-Europa. Hvorfor? Fordi høyre-radikale populistiske partier for alvor har slått gjennom samtidig i flere demokratier, og man har dermed blitt tvunget til å ta de på alvor. Mange av partiene har stor politisk innflytelse, og forskerne har spesielt vært opptatt av å forklare denne «høyrepopulistiske vinden».

En god og oversiktlig gjennomgang av populismens hovedtrekk og diskusjoner er presentert i Yves Mény og Yves Surels redigerte bok *Democracies and the Populist Challenge*. Den inneholder bidrag fra flere forskjellige forfattere som tar opp ulike sider knyttet til populisme i moderne vestlige demokratier. Peter Mair, Paul Taggart, Margaret Canovan, Cas Mudde og Alan Ware er blant de som har skrevet kapitler. Senere har Francisco Panizza utgitt en minst like omfattende samling artikler i *Populism and the Mirror of Democracy*, med bidrag fra blant annet Ernesto Laclau og Chantal Mouffe. Ved siden av dette er det mange som har skrevet mer spesifikt om de høyre-radikale populistiske partiene med fokus på Vest-Europa: Ignazi, Rydgren, Betz, Kitschelt med flere. Mange studier er gjort på enkeltpartier som har gitt nyttige empiriske beskrivelser av disse partiene og deres velgere, andre (men færre) studier er gjort komparativt.

2.2. Populismens utvikling i tre faser

Det blir ganske enkelt historieløst å snakke om populisme som et nytt fenomen som først nå nylig har oppstått kun i Vest-Europa. Vi er nødt for å trekke linjene helt tilbake til midten av 1800-tallet da de første populistiske bevegelsene begynte å aktivere seg. Siden den gang har det alltid eksistert populistiske bevegelser eller partier av forskjellig slag, helt frem til i dag. Ulike tidsperioder har vært dominert av ulike populistiske uttrykksformer, og man kan foreta en grovinndeling i tre faser. I den første fasen dominerer *den klassiske populismen*; den amerikanske og russiske populismen fra slutten av 1800-tallet. Den andre fasen domineres av *protestpartier* som oppstod i stort omfang mot slutten av 1960-tallet. Den tredje fasen, og den populismen som dominerer i dag, kan kategoriseres som *høyrepopulisme* (Kiiskinen m.fl. 2006).

Den moderne forskningen knyttet til populisme har sine røtter i den klassiske populismen, og bygger således på den russiske narodnismen og dels den amerikanske populismen, to bevegelser som var på sitt mest fremtredende mot slutten av 1800-tallet. Den russiske populismen ble utviklet rundt en liten samling intellektuelle som alle representerte et radikalt verdensbilde, med Alexandr Herzen som en sentral skikkelse (hans uttalelser var så radikale at han ble nødt til å tilbringe mange år i eksil). De idealene Herzen representerte kombinerte en vestlig orientert sosialisme med sterk tiltro til sosialt samarbeid, og målsettingen var å skape en bevegelse som kunne representere folkets interesser og ta avstand fra det som opplevdes som den kulturelle elitens abstrakte verdensoppfatning. Kravene gikk først og fremst ut på at alle russerne, og fremfor alt bøndene, skulle få hver sin del av den russiske jorden for så å bli selvstyrte. Gjennom denne prosessen skulle det russiske folket bli et fritt folk, uten lenger å bli styrt av elitistiske og sentraliserte strukturer. Et slikt samfunn kunne bare skapes gjennom revolusjon (ibid.).

Den amerikanske populismen assosieres med The People's Party som ble stiftet i 1893 og som fremmet en agrar radikalisme, politisk rettet mot områder nord i USA hvor landets finansielle og politiske sentrum lå. Det var i USA på denne tiden et sterkt fokus på selvstendighet, og holdningen var at alle individer måtte arbeide selvstendig og hardt for å drive landet fremover. Men på tross av dette opplevde mange jordbrukere i USA at de ikke fikk lov eller mulighet til å leve opp til denne normen. Jordbrukerne hevdet at deres liv ble underminert av staten, slik at de mistet kontrollen over muligheten til å styre selv og håndtere sine egne liv. Det var i det momentet The People's Party engasjerte seg politisk, og partiet opplevde rask fremgang. Under presidentvalget i 1893 fikk deres kandidat over én million stemmer (Kiiskinen m.fl. 2006; Taggart 2000; Nordby 2001).

Likhetene mellom den amerikanske og russiske populismen er påfallende; begge betrakter seg som bærere av folkeviljen, og man hadde et bilde av folket som var sterkt idealisert. Margaret Canovan mener imidlertid at det handler om to

distinkte populistiske uttrykk som befinner seg innenfor samme politiske spektrum, men som representerer hver sin ytterposisjon i dette spektrumet. Det finnes flere elementer som skiller de fra hverandre enn som er felles, mener hun. Den største forskjellen ligger i hva bevegelsene vokste ut i fra. Den amerikanske populismen hadde sitt fundament hos bøndenes grasrotbevegelse, mens den russiske populismen vokste frem blant de intellektuelle. Et annet viktig skille er den amerikanske populismens utnyttelse av politiske instrumenter, ikke minst ved å stille til presidentvalg. Den russiske populismen brukte helt andre politiske verktøy som lå nærmere det revolusjonære (Kiiskinen m.fl. 2006).

Den andre fasen knyttet til populismens utvikling fant sted fra 1950- og 60-tallet og tar for seg protestpartienes fremvekst. Disse partiene kjennetegnes av en politisk retorikk som går ut på å kritisere det etablerte politiske systemet og i særdeleshet offentlige skatter og avgifter. Det var skattespørsmålet som de populistiske partiene som oppstod i denne fasen organiserte seg ut i fra. Perioden var dessuten preget av at det parallelt oppstod flere forskjellige uttrykksformer av populisme; fra venstre via et populistisk sentrum og til ren høyrepopulisme. Det som var felles var imidlertid en politikk vevd omkring spørsmålet om offentlige skatter og avgifter, og hvordan dette anvendtes av de politiske makthaverne (ibid.).

Den tredje fasen er knyttet til oppblomstringen av de høyrepopulistiske partiene som etablerte seg i vesteuropeiske demokratier i løpet av samme periode. Disse partiene har i en mye større grad enn sine forgjengere klart å påvirke den politiske agendaen, og ikke minst har de oppnådd politisk innflytelsesrike posisjoner og som følge av det forbedret sine muligheter for reell maktpåvirkning og politisk innflytelse. Partiene omtales som høyrepopulistiske på grunn av sin særdeles sterke kritikk rettet mot det flerkulturelle samfunnet, og de forfekter en mer restriktiv innvandringspolitikk (ibid.).

I dag mener flere forskere at vi står overfor en ny type høyre-radikale partier. Dette er partier som har klart å kvitte seg med sin ideologiske bagasje som tidligere innholdt elementer av fascisme og høyreekstremisme. En slik bagasje ville gjort det vanskelig for dem å bygge opp en stor velgerskare og oppnå politisk innflytelse. I dag fremstår disse partiene med en klar politisk strategi som kombinerer en verbal radikalisme med symbolsk politikk og politisk markedsføring for å spre et ideologisk budskap (ibid.). Det er disse partiene som i dag setter sitt preg på europeisk politikk.

2.3. Introduksjon til forskningsfeltet

Helt fra begynnelsen, med den russiske narodnismen og People's Party i USA, har populismens kjerne blitt ansett for å ligge i forholdet mellom folket på den ene siden og eliten i samfunnet på den andre. En av de første som skrev om dette var den amerikanske sosiologen Edward Shils, som hevdet at nøkkelen til å forstå populismen nettopp lå i forholdet mellom elitene og folket. Ifølge Shils karakteriseres populistene av å ha en grunnleggende mistillit overfor byråkratiske aktører og staten. Populistene mener disse makthaverne mangler både kunnskap og er korrupte. Det er folket som sitter med kunnskapen (Taggart 2000).

McCarthyismen på 1950-tallet hadde stor innvirkning på den akademiske debatten om populismen, og det var i denne perioden Shils fremla at populisme kan spores...

«... where ever there is an ideology of popular resentment against the order imposed on society by a long established, differentiated ruling class which is believed to have a monopoly of power, property, breeding and culture» (Shils 1956 sitert i Hayward 1996: 20).

McCarthyismen bidro til at man for alvor ble oppmerksomme på den faren ekstremisme representerte for demokratiet. Dette førte til en økende interesse blant forskere i forhold til å utforske problemstillinger knyttet til fenomenet høyre-radikal ekstremisme og populisme i USA. To retninger gjorde seg gjeldende: Den første mente at den populismen som ble identifisert gjennom McCarthyismen dro veksler på de samme ideene som den populistiske bevegelsen The People's Party stod for på slutten av 1800-tallet (Taggart 2000: 12). The People's Party bestod av en gruppe bønder som klandret byråkrater, politikere og økonomiens makthavere for å stå bak en sammensvergelse som førte til økte gjeldsbyrder for amerikanske bønder og prisfall på landbruksprodukter (Nordby 2001). Populistenes løsning var enkel: «Få bort plutokratene, aristokratene og alle de andre rottene! Overlat makten til folket og alt vil bli bra» (Canovan 1999). Den andre retningen innen studiet av populisme i kjølevannet av McCarthyismen, hadde som mål å undersøke om det var noe særegent ved de menneskene som ble trukket mot denne formen for ekstremisme (Taggart 2000: 12).

Shils utvidet senere sin analyse av populisme ved å implementere asiatiske og afrikanske forhold. Den komparative analysen fortalte ham at populisme er et resultat av det verdensomfattende intellektuelle samfunnet som utviklet seg. Populisme ble sett på som et fenomen som oppstod i spenningen mellom sentrum og periferi når verdenssamfunnet ble intellektualisert (ibid.).

I 1967 gjorde Ghita Ionescu og Ernest Gellner et storstilt forsøk på å skape teoretisk konsensus ved å bringe sammen forskere fra hele verden til en konferanse. Oppsummeringen av resultatene kom frem i en bok i etterkant av konferansen, og i innledningskapitlet beskriver Ionescu og Gellner at målet har vært å komme opp med en endelig klargjøring av de viktigste aspektene knyttet til populismebegrepet. De lyktes ikke i å nå målsettingen. Likevel blir boka fra 1967 fortsatt hyppig benyttet som henvisning i litteraturen og den staket ut kursen for videre forskning. Blant annet forfattet Peter Wiles et kapittel der han som en av de

første beskrev populisme som «a pathology of democracy». Det ble i senere forskning en konvensjonell tilnærming.

I nyere tid har Yves Mény og Yves Surel (2002) påpekt at det å forstå fremgangen til de populistiske partiene som patologiske symptomer, blir problematisk fordi det også forutsetter at det finnes en slags allmenn demokratisk normaltilstand. Siden et demokrati er et speilbilde av tid og rom, blir det umulig å skissere et generelt ideal. USA i Tocqueville sitt bilde var ansett som demokratisk etter datidens standard, men ville neppe ha blitt karakterisert som demokratisk i dag. Et annet eksempel er Frankrike anno 1930-årene. Til tross for at kvinnene ikke hadde stemmerett, var det i den tid liten tvil om at den tredje republikk var demokratisk.

Margaret Canovan (1999) forklarer i den ofte siterte artikkelen *Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy* at refleksjon over populismens gjennombrudd i moderne vestlige demokratier de siste tiårene kan hjelpe oss til å forstå mer av demokratiets kompleksitet. Hun mener at det patologiske fokuset og søken etter sosiologiske forklaringer, ikke har bidratt til å utfordre vår forståelse av demokratiet.

Canovans tese er at populismens fremmarsj er et direkte resultat av en innebygd motsetning som eksisterer i det demokratiske systemet. Denne motsetningen trer frem mellom det hun omtaler som demokratiets to ansikter. Hun hevder at «democracy as we know it has two faces, a 'redemptive' and a 'pragmatic' face, and that their coexistence is a constant spur to populist mobilization» (Canovan 1999: 2-3). Med andre ord oppstår populisme fordi det finnes en indre motsetning i moderne demokratier som kommer til uttrykk gjennom to ansikter; et redemptivt² og et pragmatisk. Og slik sett er populisme en skygge som demokratiet kaster over seg selv.

---

² Redemptivt betyr forsonende, frelsende, befriende, reddende.

Canovans distinksjon bygger på Michael Oakeshott sitt skille mellom 'the politics of faith' og 'the politics of scepticism'. Ifølge Oakeshott har verden de siste fem hundre årene vært preget av indre spenninger fordi det har eksistert to vidt forskjellige politiske diskurser side om side. På den ene siden viser 'the politics of faith' til en tro på det perfekte samfunn og at et slikt samfunn kan oppnås gjennom politisk styring, forutsatt en mobilisering av folkelig entusiasme og tiltro til at makten kan overføres til folket. 'The politics of scepticism' på den andre siden stiller seg mer kritisk til dette og har vesentlig lavere forventninger til hva som kan utrettes politisk. Man har liten tiltro til politikk utover å bruke det som et verktøy for å opprettholde sosial ro, unngå de verste konfliktene og korrigere tradisjonelle institusjoner, lover og regelverk. Margaret Canovan bygger videre på dette når hun snakker om demokratiets redemptive og pragmatiske ansikt. Hun forstår demokratiet som et møtested mellom disse idealene, og hovedpoenget hennes er at det i skjæringspunktet mellom det redemptive og pragmatiske demokratiet skapes et rom som populistiske bevegelser kan utnytte politisk. Dette viser hun ved å peke på tre aspekter hvor kontrastene tydeliggjøres og hvor populisme kan oppstå.

For det første kan et demokrati oppfattes pragmatisk i forståelsen en fredfull måte å håndtere konflikter på ved bruk av lover og regler. Denne typen demokrati innebærer fri konkurranse mellom politiske partier, frie valg, interesseorganisasjoner, lobbyisme og andre elementer vi tar for gitt i et moderne vestlig demokrati. De som har opplevd enten borgerkrig eller voldelig undertrykkelse, vil se på et slikt pragmatisk demokrati med stor beundring. Men de som tar ordningene for gitt, vil kreve noe mer av et demokrati. Vanlige borgere vil kunne forvente at de selv skal få lov til å være med og forme samfunnet, skape en bedre verden for seg selv og andre. I et slikt bilde er ikke et rent pragmatisk demokrati tilstrekkelig. Canovan konkretiserer ved å vise til valginstitusjonen. På et rent pragmatisk nivå er et valg en rendyrket ikke-voldelig måte å delegerer makt på. Men dersom både velgerne og politikerne ikke respekterer eller tar den

demokratiske normen som valg representerer alvorlig, så vil konsekvensen kunne være at demokratiet mister legitimitet. Når avstanden blir for stor mellom demokrati som ideal og realitet, kan populistiske aktører utnytte situasjonen til å posisjonere seg og proklamere løsninger for et nytt, renere og forbedret demokrati (Canovan 1999).

Tanken om makt overført til folket er selve kjernen i det redemptive demokratiet. Folket blir sett på som eneste kilde til legitim myndighetsutøvelse. I motsetning til det pragmatiske demokratiet hvor demokrati kun blir sett på som en måte å styre på; en måte å føre en gitt politikk på i møte med andre typer av politikk i en kompleks virkelighet. Men det er ifølge Canovan vanskelig å se for seg et velfungerende demokrati uten snev av redemptive elementer for å «smøre det pragmatiske maskineriet». Begge ansiktene er med andre ord uunnværlige i et moderne demokrati, og det skaper også problemer. De åpenbare kontrastene kan bli utnyttet av populistiske partier som øyner en mulighet til å markere seg. På den ene siden sees demokrati på som ensbetydende med makt til folket. Det er det redemptive ansiktet. Folket skal selv ha rett til å styre over sine egne liv og bestemme over fremtiden, og det er ikke forenlig med det pragmatiske demokratiet (ibid.).

Det tredje aspektet Canovan viser til er hvordan det pragmatiske demokratiet, i motsetning til det redemptive, vektlegger betydningen av politiske institusjoner. Disse institusjonene skal i et pragmatisk demokrati både begrense maktbruk og utøve makt på en effektiv måte. Det redemptive demokratiet derimot er preget av en sterk anti-institusjonalisme. Her hersker romantiske forestillinger om det direkte, det spontane og viljen til å overvinne den fremmedgjøringen som institusjoner og byråkrati fremmer. De to vidt forskjellige synene på demokratiets institusjoner, skaper ifølge Canovan en atmosfære populistene kan dra fordel av (ibid.)

Bjørklund (2004) oppsummerer elegant essensen i Canovans tese. Han bruker betegnelsen «demokratiets hverdagsansikt» som et bilde på det Canovan omtaler som det pragmatiske demokrati. Her representerer demokratiet en form for konfliktløsning med bruk av fredelige midler og kompromisser. Men demokratiet har også et annet ansikt, et ansikt som kun kommer frem på fest- og helligdager. Dette viser til det redemptive demokratiet om at makt legitimeres gjennom folkevilje. Dersom et demokrati i for stor grad avviker fra dette, så åpner det seg et rom som populistene kan fylle. De kan peke på det store spriket mellom demokratiets idealer og realiteter - mellom helligdag og hverdag - og dermed bruke det som en appell til folket (Bjørklund 2004).

2.4. Den høyreradikale partifamilie

De populistiske partiene som har vokst fremt og revitalisert interessen for fenomenet populisme i Vest-Europa de siste årene, er knyttet til én bestemt partifamilie: Den høyreradikale. Det er derfor naturlig å se nærmere på hva som er partienes fellesnevner, hvordan de har etablert seg og hva som kan forklare deres oppsiktsvekkende samtidige gjennombrudd.

Alan Ware (1996) viser til Von Beymes velkjente eurosentrisk inndeling i partisystemer med tilhørende beskrivelser, samtidig som han med rette mener generaliseringen av høyreradikale partier ikke er helt uproblematisk. Ware argumenterer for at mange av partiene som plasseres i denne familien i virkeligheten er fundamentalt forskjellige fra hverandre, og derfor blir en slik kategorisering kunstig og uheldig. Det eneste fellestrekket finner han i partienes politiske standpunkter som på de fleste stridsspørsmål ligger langt til høyre politisk. Ware sin innvending mot å bruke en så generell kategorisering som analytisk utgangspunkt er det vanskelig å si seg uenig i. Det innebærer for

eksempel at partier som Fremskrittspartiet og Front National plasseres side om side i den høyre-radikale partifamilie, samtidig som det er liten tvil om at det er mye som skiller partiene. Carl I. Hagen har som partiformann i Fremskrittspartiet også flere ganger offentlig tatt sterk avstand fra enhver sammenligning med Front National og lignende partier³.

Det kan derfor være hensiktsmessig å spesifisere type og grad av høyre-radikalisme. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i den italienske statsviteren Piero Ignazi (2003) som gjør et skille mellom ny og gammel form for høyre-radikale partier. Han tar utgangspunkt i tre kriterier som både skal skille høyre-radikale partier fra andre partier, og de høyre-radikale partiene i to grupperinger. De tre kriteriene er 1) plassering i det politiske spektrum, 2) historisk-ideologisk forankring (med referanse til den fascistiske tradisjon) og 3) holdning til det politiske system. For Ignazi så er det referansen til den fascistiske tradisjonen som utgjør skillet mellom de nye og gamle høyre-radikale partiene, der de gamle partiene viderefører den fascistiske ideologien i tillegg til å være anti-systemorienterte. De nye høyre-radikale partiene trenger bare å oppfylle kriteriet om å være anti-systemorienterte (i tillegg til å innta standpunkter til det politiske høyre). Og han registrerer at det er disse nye høyre-radikale partiene som opplever suksess, mens de gamle spiller en mer ubetydelig rolle i dagens politikk.

Ignazi mener at 1980-årene representerte et vendepunkt for mange høyre-radikale partier i Vest-Europa. Frem til da hadde de fleste partiene vært synonymt med neo-fascisme. Grunnen til det er enkel; det eneste europeiske partiet av betydning som erklærte seg selv som høyre-ekstreme var Italian Movimento Sociale Italiano (MSI) – et parti som hentet store deler av sitt program fra den fascistiske perioden i Italia, selv om de offisielt tok avstand fra Mussolinis

---

³ Carl I. Hagen har flere ganger blitt sammenlignet med Le Pen og Haider. Diskusjonen var kanskje på sitt mest opphetede i kjølevannet av Hagens kontroversielle tale for menigheten Levende Ord i Bergen juli 2004. Bernt Hagtvædt hevdet gjennom Aftenposten at den distansen Hagen tidligere hadde hatt til høyre-ekstreme ledere som Le Pen og Haider nå hadde blitt «mindre og mindre» (Aftenposten 14.07.2004).

fascisme (Heidar og Berntzen 1998: 254). Neo-fascistiske partier klarte imidlertid ikke å sette sitt preg på politikken i andre europeiske land i denne perioden. Men på 1980-tallet skjedde det noe; nye partier til høyre oppstod og allerede etablerte partier radikalisererte seg. Antall høyreradikale partier i vesteuropeiske land som fikk innpass i nasjonalforsamlinger gikk fra 6 på begynnelsen av 1980-tallet til 10 mot slutten av samme tiår. På midten av 1990-tallet hadde andelen steget til 15. I perioden 1980-89 hadde høyreradikale partier en europeisk oppslutning på 4,75 % etter nasjonalforsamlingsvalg. For perioden 1990-99 hadde den relative oppslutningen steget til 9,73 % (Ignazi 2003).

Partiene har etter hvert opparbeidet en relativ stabil velgerstøtte, og flere av partiene har også oppnådd ikke uvesentlig politisk innflytelse. I 2002 lyktes for eksempel Jean-Marie Le Pen med sitt National Front å slå ut den sosialistiske presidentkandidaten Lionel Jospin i første valgomgang og stod opp mot Jacques Chirac i kampen om presidentposten i Frankrike. Samme år inngikk FPÖ i regjeringsgrunnlaget i Østerrike. I Danmark er det blitt dannet borgerlig koalisjonsregjering som har klart å beholde makten mye takket være samarbeid med Dansk Folkeparti (Kiiskinen m.fl. 2006). Og i Norge fungerte Fremskrittspartiet som et uoffisielt støtteparti med politisk innflytelse for mindretallsregjeringen, Bondevik II, som styrte fra 2001 til 2005. Etter Stortingsvalget høsten 2005 er Fremskrittspartiet landets nest største parti.

Ignazi (2003) diskuterer utførlig hva som kan ligge bak denne utviklingen. Han peker på flere faktorer som spiller inn samtidig; deriblant at karismatiske ledere begynte å gjøre seg gjeldende innenfor høyreradikale partier i en tid hvor politikken i økende grad ble gjenstand for en personifisering som følge av medieutviklingen. Samtidig var denne perioden preget av politisk og sosial fremmedgjøring, og folks økende mistro til den generelle politikken og det tradisjonelle politiske systemet var i negativ utvikling.

Men den avgjørende forklaringen bak de høyre-radikale partienes fremgang, er trolig at de i løpet av 1980-årene beveget bort seg bort fra sin neo-fascistiske arv. Med enkelte unntak, så er den generelle trenden at de nye høyre-radikale partiene gradvis har vunnet terreng blant velgerne og for alvor begynt å utfordre de etablerte partiene. Dette har de klart fordi de har kastet fra seg deler av den mest ekstreme ideologiske bagasjen (Kiiskinen m.fl. 2006).

Kort sagt hevder Piero Ignazi at de nye høyre-radikale partiene kjennetegnes av en anti-systemorientert holdning og utbredt skepsis overfor det demokratiske systemet. De ser med motvilje på den representative politikken som utøves, og ser isteden at demokratiet får en mer direkte form. De er motstandere av pluralisme fordi det setter den sosiale harmonien i fare. Og de er motstandere av den universelle tankegangen om likhet fordi rettigheter bør deles ut på grunnlag av egenskaper som rase, språk eller etnisitet. Summen av dette gjør at disse partiene ifølge Ignazi havner i dyp konflikt med de grunnleggende prinsippene i et moderne demokrati. Det er ikke motstandere av det representative demokrati *per se*, men går inn for vesentlige justeringer.

2.5. Høyrepopulismens røtter

Betz (1994) og Kitschelt (1995) er blant de som har stått for de mest omfattende teoretiske bidragene med sikte på å forklare den bemerkelsesverdige fremgangen til høyrepopulistiske partier i vesteuropeiske demokratier siden 1980-tallet. Og begge har det samme utgangspunktet; de hevder at partiene har oppstått som følge av sosioøkonomiske og sosiokulturelle endringer i moderne demokratier, som tilskrives en overgang fra industriell til post-industriell økonomi. Ifølge Betz er denne transformasjonen karakterisert av oppløsning, fragmentering og differensiering som en konsekvens av det post-industrielle samfunnets

individualisering. I et slikt samfunn blir kulturell kapital, fleksibilitet og individuelt entreprenørskap viktig. Folk må tilpasse seg et nytt og moderne samfunn med nye utfordringer – et samfunn som i mye større grad skaper «vinnere» og «tapere». Taperne er de som ikke klarer å henge med i svingene når moderniseringen gjør seg gjeldende både økonomisk, sosialt og kulturelt. Disse står i fare for å falle ned i en ny underklasse bestående av mennesker som er «overflødige» i det moderne samfunnet. Og det er nettopp dette samfunnet, ifølge Betz, som høyreradikale populistiske partier kan slå rot og vokse seg sterke i. Dette mener han kan skje på tre måter. For det første kan det post-industrielle samfunnets tapere gå inn i en tilstand preget av usikkerhet og oppgitthet, og disse følelsene kan fort kanaliseres til støtte for politiske alternativer som kjemper for å vende tilbake til «tradisjonelle verdier». For det andre kan et slikt samfunn føre til massiv mistillit blant befolkningen rettet mot de etablerte partiene som ikke klarer å leve opp til folks forventninger i møte med de nye økonomiske og sosiale utfordringene. Det kan skape rom for nye nisjé-partier som står klare til å utnytte den forknytte situasjonen og tjene på folks misnøye mot det etablerte systemet. Og for det tredje; fragmenteringen og individualiseringen som inntreffer i det post-industrielle samfunnet fører til at det politiske skillet mellom de etablerte politiske partiene blir mindre tydelige, og det åpner opp for at nye partier kan markere seg på nye saker, noe som ikke minst har skjedd på innvandringsspørsmålet (Betz 1994: 34-35).

På samme måte som Betz, så tar Kitschelt (1995) også utgangspunkt i transformasjonen fra en industriell til post-industriell økonomi i sin årsaksforklaring. Kitschelt mener at fremveksten av høyreradikale populistiske partier kan tilskrives strukturelle endringer i økonomien; at overgangen til en post-industriell økonomi er med på å endre folks preferanser. Kitschelt hevder at det i moderne vesteuropeiske demokratier, spesielt blant det nye samfunnets «tapere», har vokst frem et krav om en ny politikk som fremmer etnosentrisme, autoritærisme og markedsliberalisme. Videre hevder han at sannsynligheten vil

øke for at vanlige arbeidere og lavtlønnede kommer til å stemme på de nye høyre-radikale populistiske partiene.

Kitschelt hevder dessuten at polariseringen mellom vinnere og tapere etter samfunnsreformasjonen, skaper et potensial for sosial uro som kan utnyttes av politiske krefter med rasistiske holdninger. Derfor kan rasisme og fremmedhat oppstå parallelt med høyre-radikale populistiske partier (Kitschelt 1995: 273).

Kitschelt trekker også et annet viktig poeng inn i sin analyse. For at slike partier skal få innpass og overleve politisk, er det en nødvendighet at velgerne allerede er tilstrekkelig misfornøyde med de etablerte og mer moderate partiene. Graden av misnøye avhenger av distansen mellom partiene, hvor konvergens mellom partiene gjør situasjonen ekstra gunstig for høyre-radikale populistiske partier. Hvis velgerne ikke evner å se politiske forskjeller mellom de etablerte partiene, kan det tenkes at de er mottagelige for en populistisk retorikk som nettopp spiller på sin egen annerledeshet og de andres likhet (Kitschelt 1995).

Chantal Mouffe (2000) har et lignende synspunkt. Hun hevder at konsensusdemokratiet i seg selv kan bidra til fremvekst av høyrepopulistiske partier som benytter seg av en antagonistisk tone. En fremgang som blir muliggjort fordi de sentrumsorienterte og moderne arbeiderpartier, som nå appellerer til den borgerlige middelklasse, ikke lenger representerer den globaliseringstruede vestlige arbeider. De søker isteden til de høyrepopulistiske partiene som snakker direkte om de svakes konkrete problemstillinger. Mouffe mener også at konsensusdemokratiet medfører en økende likegyldighet i befolkningen overfor politiske spørsmål. Tankegangen blir: All den tid partiene fremstår som like, er det heller ingen grunn til å stemme. Og da kan de høyrepopulistiske partiene være de eneste som klarer å motivere sine velgere og vekke den lidenskapen som tidligere befant seg i klassekampen (ibid.).

Betz og Kitschelt er enige om at fremveksten av høyre-radikale populistiske partier kan forstås ved hjelp av reformasjonen fra industrialisme til post-industrialisme. Dette har endret på folks politiske holdninger og preferanser, ikke

minst tydeliggjort ved økende grad av misnøye og frustrasjon som gjenspeiles i de populistiske partienes protestdimensjon. Hvor langt partiene går i sine protester avhenger av det politiske landskapet, om det er konvergens eller ikke mellom de etablerte partiene. Og de som gir sin oppslutning til de nye populistiske partiene vil mest sannsynlig være det post-industrielle samfunnets «tapere»; lavtlønnede arbeidere og folk med lav kulturell kapital (Rydgren 2002; Betz 1994; Kitschelt 1995).

KAPITTEL 3 BEGREPSDISKUSJON

3.1. Innledning

«All vetenskaplig verksamhet står och faller med dess begreppsbyggnad. Begrepp fokuserar forskarens verksamhet och lokaliserar det studerade i ett annars kaotisk universum av föremål, händelser och fenomen. Kunskap om begreppssammenheng, om vad som är förutsättningar för, och vad som är konsekvenser av vad, utgör grunden för vetenskapligt tänkande. Komplexa uppsättningar av begrepp och antagna begreppssammenheng tjänstgör som modeller av den verklighet vi vill studera» (Bryder 1985: 6).

Det som Bryder (1985) her poengterer er hvor avgjørende det er for en tekst- eller innholdsanalyse først å orientere seg i de aktuelle begrepene og presisere dem i forhold til kontekst. Han skriver dessuten at teoriens byggesteiner nettopp er begrepene. Og det kan føyes til at enhver analyse baserer seg på en slags konfrontasjon mellom teori og empiri. I denne undersøkelsen er imidlertid ikke skillet mellom teori og begreper like klart. Som Kalleberg (1996) understreker: «Teori» er en uklar betegnelse.

Hellevik (2002: 61) peker på at det er vanlig å se «teori» i samfunnsvitenskapen bli brukt i samme betydning som alt fra «formening» og «idé» til «perspektiv». Kalleberg (1996) foreslår på sin side hele 14 ulike måter å forstå «teori» på. Han fremhever imidlertid fire punkter, hvor han mener at teori bør forstås som et sett av (i) begrepsanalyser, klargjøring og presisering av begreper, (ii) utvikling av allmenne innsikter på basis av konkrete erfaringer, (iii) syntetisering av kunnskaper og innsikter på et felt, og til slutt (iv) å utarbeide forklaringer på spørsmål om hvorfor noe har – eller ikke har – endret seg eller er forskjellig fra noe annet (Kalleberg 1996: 56-67).

Den teoretiske tilnærmingen i denne oppgaven vil hovedsakelig være basert på klargjøring og presisering av begreper som rammeverk for den senere analysen. Vi kan si at begrepene blir «brillene bak forskerens øyne» slik Norwood Russell Hansson uttrykker det (Gilje og Grimen 1993). Hellevik (2002) skriver også at det er vanlig at «teori» brukes synonymt med det han kaller «begrepsskjema», som består av definisjoner av begreper som er relevante for den aktuelle problemstillingen.

3.2. Populisme som idealtipe

De fremadstormende nye, høyre-radikale partiene det er redegjort for hittil har innbyrdes forskjeller, men også noen viktige beskrivende fellestrekk. Det mange hevder binder dem sammen er en politikk gjennomsyret av populisme. På den andre siden er det sjeldent å se gode begrunnelser for hva som gjør partiene populistiske.

Når det gjelder begrepet populisme eksisterer det nemlig, verken i dagligtalen eller i samfunnsforskningen, noen definatorisk konsensus som leder an til en helt nødvendig forskningsmessig begrepspresisjon. De siste årene har tendensen vært at man på det nærmeste har kastet om seg med begrepet i hytt og vær. Som Trond Nordby (2001) uttrykker det; «knapt noen annen politisk term er brukt så skjødesløst som populisme». Det er blitt et moteord, en trend mediene har vært med på å forsterke idet de hyppig tar i bruk begrepet for å beskrive en bestemt type partier. Medier, politikere, forskere og folk snakker alle om populisme knyttet til politiske partier. Men hva snakker de egentlig om? Vet de det selv? Og snakker alle om det samme?

Det er nå godt over 30 år siden Isaiah Berlin brukte Askepott og hennes sko som illustrasjon på forholdet mellom populisme og vår manglende forståelse av fenomenet: «Vi har en sko, og denne skoen er populisme. Men vi har ikke noen fot som passer til skoen» (Mény og Surel 2002). Margaret Canovan (1999) er på linje med Berlin når hun hevder det ikke er annet enn «sunn fornuft» og skjønsmessige vurderinger som vanligvis ligger til grunn for hva vi oppfatter som populistisk politikk: «There is a good deal of agreement on which political phenomena fall into this category but less clarity about what is it that makes them populist». Med andre ord så tror vi at vi vet hvilke partier som er populistiske, men vi er usikre på hva populisme faktisk er.

Trond Nordby (2001) viser til at populisme i dag brukes mest av alt som et skjellsord med brodd mot bestemte politiske partier og bevegelser. Partier som angivelig appellerer til folkets primitive instinkter. På motsatt side står de ansvarlige partiene som angivelig står for et helhetlig grunnsyn og opptrer langsiktig og med standpunkter som kan være upopulære på kort sikt. Oftest er det, foruten mediene, politikere som anklager sine politiske motstandere for å være populistiske. Og siden begrepet har en negativ konnotasjon, så tilhører det sjeldenhetene at man hører politikere karakterisere seg selv eller sitt eget parti for populistiske, selv om enkelte har begynt å akseptere merkelappen og forsøkt å snu det til noe positivt. Forsvarstalen kan gå på at populisme betyr folkelighet, ergo en hedersbetegnelse.

Når alt kommer til alt er det likevel sjeldent å se partier omtale seg som populistiske, og det gjør begrepet om mulig ekstra problematisk å håndtere. Det er i hvert fall nødvendig å søke en nøytral tilnærming til begrepsdiskusjonen. Og det er da naturlig å vende blikket mot den etter hvert forholdsvis omfangsrike akademiske litteraturen om fenomenet. For til tross for at det ikke råder noen definatorisk konsensus, og alle innser at populisme er noe som stadig utvikler seg og formes av tid og rom, er det likevel stor grad av enighet om de viktigste

aspektene, rettere sagt hva som utgjør populismens kjerne. Enten det er Taggart, Canovan, Berlin, Mouffe, Mény eller Surel som skriver, så trekker alle frem noen felles punkter når de redegjør for en ideotype av populisme.

For det første er det vanlig å karakterisere populistiske partier som i opposisjon til det demokratiske systemet. Men selv om de nye populistiske partiene ikke lenger markerer seg som utpregede motstandere av prinsippene bak det moderne representative demokratiet, dels fordi de innser at de selv må være en del av det hvis de skal lykkes politisk, så har de fremdeles en anti-hegemonisk aura hengende over seg. Det er enighet om at populistiske partier karakteriseres av å inneha negative holdninger og ytringer overfor det moderne demokratiet som de hevder domineres av en uheldig partipolitisk konvergens, med et politisk landskap tømt for alternativer utover de som legger sin politikk nær det politiske sentrum (Taggart 2000). Populister hevder dessuten at folkets representanter, politikerne, er for opptatt av å pleie forholdet til samfunnets minoritetsgrupper, andre særinteresser og i det hele tatt opptre umoralsk og korrump – alt på bekostning av vanlige folk. «Den stille majoriteten» blir skadelidende. Populistiske partier er derfor også forkjempere for å reformere demokratiet i retning av et mer direkte demokrati, med utstrakt bruk av folkeavstemninger og folkeinitiativ (Albertazzi 2006).

Selv om alt dette henger sammen og er overlappende, gir det analytiske fordeler å trekke ut indikatorer og behandle de som separate deler med mest mulig presisjon. I dette avsnittet har jeg implisitt identifisert tre slike indikatorer, og det er disse indikatorene jeg bruker for å operasjonalisere populismen som idealmodell, og følgelig vil bruke som utgangspunkt for både den kvantitative og kvalitative analysen.

- (i) Uttrykker partiet seg med en anti-hegemonisk holdning overfor det representative demokratiet, og er kritiske til makthavernes intensjoner og prioriteringer? Dette kalles *den anti-hegemoniske dimensjon*.
- (ii) Identifiserer partiet seg med og kommuniserer på vegne av «folket»? Dette kalles *den folkelige-dimensjon*.
- (iii) Foreslår partiet økende bruk av direkte demokrati og folkeavstemninger? Dette kalles *direkte demokrati-dimensjonen*.

I de påfølgende underkapitlene vil jeg drøfte, klargjøre og presisere de aktuelle begrepene hver for seg, som et nødvendig utgangspunkt for analysen som finner sted i kapittel 6.

3.2.1. Den anti-hegemoniske dimensjon

Indikatoren om populismens anti-hegemoniske holdning er ment å fange opp utspill rettet mot establishmentet; den delen av eliten som er rekruttert gjennom og kan overleve på grunn av institusjoner og strukturer i bindeleddet mellom folket og styringsmakten. Populister anser disse institusjonene som unødvendige mellomstasjoner med en destruktiv innvirkning på folkesuvereniteten. Mot det populistiske ideal står formaliserte strukturer som politiske partier og regjeringsdannelser, men også uformelle sedvaner knyttet til favoriseringer og korrupsjon. Den populistiske appellen mot establishmentet kan rettes flere veier; mot spesifikke institusjoner, politiske partier eller individuelle politikere, eller det kan formuleres mer generelt og abstrakt mot det tradisjonelle partisystemet, politiske klasser eller establishmentet *per se*. Populismen knytter ikke nødvendigvis sin kritikk kun mot politiske institusjoner og politiske aktører. Den

kulturelle elite, media, arbeiderbevegelser, byråkrater og intellektuelle får alle gjennomgå i ulik grad fordi de i populismens forestilling mistenkes for å utgjøre en trussel for den direkte forbindelsen som ideelt bør være mellom folket og deres leder. Alt dette sees på som forstyrrende elementer som potensielt dreier folkeviljen over til spesielle individuelle interesser (de Raadt m.fl. 2004).

Kiiskinen m.fl. (2006) understreker populismens kompliserte og problematiske forhold til den representative demokratiformen, der populismen kan forstås som en reaksjonsform mot et politisk system – det representative demokrati – som ikke oppleves som velfungerende. Problemet finnes primært i det moderne demokratiets iboende motsetning, nemlig en spenning mellom demokratiets ideologiske fundament hvor folkesuvereniteten er det bærende prinsipp, og på den andre siden demokratiets funksjonalitet som konstitueres av en utvalgt elite. Det er med andre ord dragkampen mellom folket og eliten som også her utgjør kjernen.

Paul Taggart (2000) omtaler populismen som «of the people but not of the system». Men betyr det at de populistiske partiene kan sies å være anti-system-partier? Fieschi og Heywood (2004) diskuterer det i artikkelen *Trust, Cynicism and Populist Anti-Politics*. Med referanse til Sartori sin klassiske klassifisering, hevder de at ideen om anti-system-partier ikke alene er dekkende for populismens kompleksitet. Kategoriseringen tilfredsstillende ikke den variasjonsbredden man finner blant populistiske partier. For Sartori er anti-system-partier – logisk nok – et parti som motsetter seg systemet. Disse partiene, hevder Sartori, dekker et vidt spekter av holdninger; fra fremmedgjøring og total avvisning til «protest». Det som de ulike partiene har felles er at de setter spørsmålstegn ved regimet de er en del av. Følgelig kan et parti defineres som anti-system-parti når det går inn for å undergrave det regimet det motsetter seg. Sartori påpeker at det er viktig å skjelle mellom opposisjon til politiske saker og opposisjon av prinsipiell karakter. Det er det siste som karakteriserer et anti-system-parti.

Men det er ikke tilstrekkelig kun å identifisere populistisk politikk som en anti-system-mobilisering. Det blir bare en brikke i et større puslespill. Margaret

Canovan (1999) hevder med rette at en slik beskrivelse vil favne altfor bredt, og langt utover det vi assosierer med populistiske partier. Det er ikke minst viktig å forstå at populismen ikke bare utfordrer det etablerte maktsentrum, men også de elitistiske verdiene i samfunnet. Det kommer til uttrykk ved at populistene også sender sin skyts mot de intellektuelle og opinionslederne i samfunnet for øvrig, ikke minst i akademia og media.

Det er imidlertid feil å hevde at populismen er anti-demokratisk. Populismen går ikke til angrep på den demokratiske grunnidé eller prinsipp, men snarere demokratiets organisatoriske form. Det vil si de organisasjoner og institusjoner som står i veien for den ukorruperte folkeviljen. Populismen er heller ikke anti-politisk. Den er i høyeste grad politisk, men vinker samtidig farvel til den konvensjonelle politikken; establishmentet og de politiske klasser. Og populismen er som nevnt heller ikke anti-system i den forstand at alle sider ved det etablerte system avfeies. Det som konkret opptar populismen langs denne dimensjonen, er hvordan det representative demokratiet er organisert og i særdeleshet hvordan eliten har pervertert systemet. Deres avsmak for det representative demokratiet er derfor en avsmak for et elitistisk demokrati og dets institusjonelle rammeverk – ikke en avsmak for demokratiet *per se* (de Raadt m.fl. 2004). Paul Taggart går likevel til det skritt å snakke om «populismens institusjonelle dilemma». Han mener det er verdt å bemerke at antagonismen mot representativ politikk i alminnelighet og mot establishmentet i form av de etablerte partiene spesielt, gir opphav til et dilemma for de populistiske partiene. Dette er partier som bygger sin retorikk rundt en motstand og kamp mot hva de anser for å være et korrumpert og byråkratisk system, men samtidig er det innenfor nettopp dette systemet de selv må opptre for å uttrykke seg politisk. For det er paradoksalt nok på denne arenaen – innad i det representative demokratiske system – populismen har mulighet til å systematisere sine politiske spørsmål og oppnå politisk innflytelse. De populistiske partiene har i forhold til sin troverdighet ikke råd til å bli en altfor integrert del av

det politiske systemet og establishmentet, fordi de tross alt bygger sin retorikk opp rundt en tidvis omfattende kritikk av nettopp det systemet. Dilemmaet fungerer dermed som en slags bremseloss for mange populistiske partier (Taggart 2000; Kiiskinen m.fl. 2006).

Populisme er med andre ord langt på vei et uttrykk for misnøye – og i særdeleshet med organiseringen av det eksisterende systemet. Dette er en misnøye som følges av et særegent vokabular og en diskurs som gjør det mulig å analysere. Men heller ikke en analyse av partienes anti-hegemoniske diskurs alene kan fortelle noe om partiets populistiske diskurs (de Raadt m.fl. 2004). Da står man i så fall i konstant fare for å analysere kun et sideaspekt som på ingen måte er eksklusivt for populismen, slik tilfellet også er om man kun studerer henvisninger til folket. De tre indikatorene for populisme som utgjør idealmodellen, er ment å fange opp tre forskjellige, men likevel overlappende og nødvendige dimensjoner ved fenomenet.

3.2.2. Hvem er «folket»?

Hvordan man forholder seg til «folket» er kanskje dét mest karakteristiske populistiske trekk (Mudde 2004). Men så er også ordet «populisme» avledet fra det latinske «*populus*» som betyr nettopp folk (Bjørklund 2004). Folket betraktes i populistisk terminologi som en enhet bestående av en homogen gruppe mennesker (Akkerman 2003), og i populistisk retorikk er det å henvise til folket som bærere av den sunne fornuft helt sentralt fordi det både legitimerer de populistiske partiene sine politiske mål og krav, samt brukes som en vital del av den kritiske argumentasjonen mot det representative demokratiet (Betz og Johnson 2004). Gjennom en agenda av populistisk politikk kan folkets vilje og oppfatninger kanaliseres (Kiiskinen m.fl. 2006)

Ideen om folkesuverenitet – makt til folket – står sentralt, og populistere finner demokratisk legitimitet i folkemajoriteten, som altså betraktes som en monolittisk og singel enhet. Folket blir synonymt med «the silent majority»⁴ forstått som den vanlige skattebetaler og den som bidrar til samfunnets utvikling uten å klage. Når stillheten en gang brytes, etter populistiske appeller, fortjener den tause majoriteten å bli lyttet til ettersom de ikke har blitt lyttet til tidligere. Populismens argumentasjon bygger på en sterk tiltro til vanlige menneskers sunne fornuft, og en forestilling om at det finnes enkle løsninger på kompliserte problemer. Innholdet i den populistiske strategi blir derfor å snakke på vegne av folket – å være et talerør for de ønsker og behov som den tause majoritet måtte ha (ibid.)

Enheden «folket» kommer til uttrykk på flere forskjellige måter, fra Ross Perots «United We Stand» til Pauline Hansons «One Nation» (Akkerman 2003). Begrepet «folk» («people») har flere vidt forskjellige politiske betydninger, og når veldig få av de som bruker begrepet legger merke til når det glipper fra den ene betydningen til den andre, blir det problematisk å forholde seg til (Canovan 2004). Det er et notorisk tvetydig og vagt begrep. Noen argumenterer for at begrepet ikke er annet enn et retorisk redskap som ikke refererer til noen eksisterende gruppe av mennesker, mens andre har en mer kategorisk tolkning og hevder populistere refererer til et bestemt segment av en populasjon (Mudde 2004). Den gjennomgående oppfatning er uansett at ideen om folket forstås ut fra et forenklet bilde av virkeligheten; en symbolsk inndeling av samfunnet der «folket» defineres som motsats til «de andre» (Panizza 2005).

Paul Taggart (2000) er blant de som stiller det betimelige spørsmålet: «Hvem er dette folket som populistene snakker om»? Han nærmer seg et svar ved å introdusere begrepet *kjerneland* – en henvisning til et fantasiprodukt, et idealisert bilde av noe som en gang var, noe nostalgisk. Populister har en romantisk og

---

⁴ Termen «the silent majority» ble brakt på banen av Richard Nixon i 1960 da han under en tale om Vietnam-krigen hevdet å representere USAs «tause majoritet», de som ikke aktivt ytret seg. Nixon forsøkte å ta det til inntekt for den amerikanske krigføringen (O'Connor 2002).

kollektiv forestilling om folket, og kjernelandet er et produkt av fantasien som fremkaller akkurat de kvalitetene de mener det er verdt å forsvare i et idealsamfunn (Akkerman 2003). Bildet av folket er tuftet på det emosjonelle, ikke det rasjonelle, og det forblir derfor uklart hvem som hører til kjernelandet. Det innebærer en idé om folket som *ethnos* snarere enn *demos*. Det vil si at folket betraktes som unnfanget som en kollektiv enhet basert på felles kultur, etnisitet og rase. Populister er overbevist om at et kulturelt samfunn går foran et politisk samfunn⁵.

Man kan forstå populismens bruksmåte av begrepet «folk» på minst tre forskjellige måter. For det første appellerer populistiske partier til det man på engelsk kaller «ordinary people» i kontrast mot den privilegerte og kosmopolitiske eliten. Disse partiene mener at det er «vanlige folk» som driver nasjonen fremover, i skarp kontrast til samfunnets politiske elite som ifølge de populistiske partiene utelukkende er på jakt etter å tilegne seg enda mer makt og innflytelse.

Den andre retoriske måten å forstå «folk» på er i betydningen «vårt folk» («our people») med referanse til en nasjonal eller kulturell homogen enhet. Denne forståelsen av begrepet antyder en høyrepopulistisk ekskludering; det er noen som ikke hører hjemme blant «vårt folk».

Den tredje forståelsen handler om hvordan partiene tar i bruk begrepet «folk» som et retorisk knep for å nå velgermassen. Folket som en enhet blir av populistiske partier identifisert som nasjonen; en homogen nasjonal enhet som står i mot alle de faktorer som ønsker å splitte og fragmentere det definerte folket (Kiiskinen m.fl. 2006).

---

⁵ Det er imidlertid viktig å påpeke at denne ideen om folk ikke er noen eksklusiv populistisk idé. En kulturell forståelse av folket kan bli funnet også i andre ideologier, og er i tillegg en del av den vanlige oppfatning i opinionen (Akkerman 2003).

Margaret Canovan (2005) følger opp med å stille to viktige spørsmål: Hvordan kan man skille et folk fra et annet – eller fra folk generelt? Og er folket kun en del av en helhet, eller utgjør folket i seg selv et helt og fullkomment politisk samfunn?

Hun påpeker først at det åpenbare ikke er tilstrekkelig. På spørsmål om hvem som utgjør folket og er hovedkilde for politisk autoritet, blir det for enkelt å peke på den voksne befolkningen i landet. Vi har nemlig ingen garanti for at de statlige grensene til enhver tid korresponderer med folkets grenser. Det er den eksterne dimensjonen ved problemet. En annen ting er hvordan de interne grensene skal settes opp, og det kan være enda mer problematisk. «Folket» som kategori er ofte smalere enn populasjonen. Noen ganger fordi det har vært referert til en eksklusiv gruppe av privilegerte borgere, mens andre ganger i helt motsatt betydning ved at folket har vært ensbetydende med de som har vært ekskludert fra nettopp den gruppen av privilegerte borgere – eller eliten. Disse blir ofte omtalt som «common people» eller «mannen i gata». Dette illustrerer hvor uklare grensene som avgrenser folk er, og det reflekteres i høyeste grad i de vedvarende dilemmaene og konfliktene som setter moderne politikk på prøve.

Når det gjelder forholdet mellom «folket» og «de andre», forstått som de interne grensene, så ble det tatt opp under forrige underkapittel om populismens anti-hegemoniske dimensjon. Dette er aspekter ved populismen som er overlappende, fordi hvordan folk defineres er også relatert til populismens iboende anti-elitisme. «Folk» forstås i en slik kontekst i samspill med eliten langs en vertikal dimensjon. Men «folk» kan også defineres langs en horisontal dimensjon, som ikke er uttrykk for anti-hegemoniske holdninger, men snarere typisk relatert til partienes holdninger overfor minoritetsgrupper. Populistene finner nemlig også «fiender» blant den delen av befolkningen som ikke tilhører samfunnseliten. Det dreier seg ofte om spesielle grupperinger i samfunnet som stigmatiseres og utstøtes fra det brede lag av folket – minoritetsgrupper som betraktes som en reell trussel mot idealsamfunnet (Jagers og Walgrave 2004). For høyrepopulistiske partier handler det vanligvis om innvandrergupper.

«Folk» blir dermed en del av en dikotomi – den gruppen i samfunnet som *ikke* inngår i de samfunnsgruppene som de populistiske partiene har som uttalt mål å bekjempe (Kiiskinen m.fl. 2006). Den enkleste veien mot å kartlegge hvem som utgjør «folket» blir derfor kanskje først å definere fienden; hvem de populistiske partiene ekskluderer og forviser fra sitt homogene idealsamfunn.

Til slutt har Panizza (2005) en innvending mot vår instinktive oppfattelse av enhver referanse til folket som uttrykk for populisme. Han hevder med rette at det omtrent i alle politiske taler i moderne politikk vil kunne spores appeller til folket i større eller mindre grad. Og derfor mener han at referansen til folket muligens ikke lenger har like stor gyldighet i forhold til å skille populistiske partier fra ikke-populistiske partier. På den andre siden er det nok likevel en grunn til at spørsmålet om «folk» fremdeles opptar forskerne som søker å forstå dagens populisme. Panizza kan ha rett i at det har blitt mer utbredt å drive slik folkelig appell også blant ikke-populistiske partier. Det er i så fall ikke annet enn i tråd med det flere omtaler som en trend i de fleste vestlige politiske partier om populistiske tendenser (Nordby 2001) eller «*mainstream populism*» (Mudde 2004) og «*respectable populism*» (Akkerman 2003). Når jeg likevel velger å bruke folkeappellen som en nøkkelindikator for populisme, så er ikke det bare fordi det fortsatt er bred enighet om at det utgjør en sentral del av populismen i faglitteraturen – til tross for Panizza sin legitime innvending – men også fordi jeg har visse forventninger knyttet til frekvens og innhold i folkeappellene. Samtidig må det påpekes at denne indikatoren kun utgjør en tredjedel av indikatorsettet. Utgangspunktet er at partiene må bemerke seg på alle tre indikatorene samtidig. Det vil forhåpentligvis innebære at de partiene som ikke har en klar populistisk profil, men likevel kan sies å ha enkelte populistiske tendenser på den ene indikatoren, ikke vil bli kategorisert som et populistisk parti.

Den tredje og siste indikatoren går på partienes holdninger knyttet til direkte demokrati forstått som holdninger til folkeavstemninger.

3.2.3. Den tredje dimensjon: Direkte demokrati

Denne dimensjonen ved populisme følger på mange måter logisk av de to forutgående. Fordi populismen legitimerer makten i folket og vektlegger folkesuvereniteten over alt annet, og fordi de er skeptiske til de etablerte institusjonene i det representative demokratiet bestående av en uredelig og korrumperte samling eliter, ønsker populismen å dreie demokratiet over i en retning der folkeviljen kommer klarere til uttrykk. Det gjør de ved å legge frem forslag om mer omfattende bruk av folkeavstemninger og folkeinitiativ.

Populismen fremmer et direkte demokrati. Eller i hvert fall større innslag av direkte demokrati innenfor rammene av et representativt demokrati.

«Det direkte» vs. «det indirekte» har sin parallell i «det naturlige» vs. «det kunstige». Når og hvis politikk tar en indirekte form, blir den kunstig og upopulær. Dette har hele tiden vært en grunnleggende antagelse i den populistiske ideologi (Urbinati 1998). Populistiske partier, og i særdeleshet de nyere høyrepopulistiske partiene i vesteuropeisk politikk, har hatt det direkte demokrati som et av sine fremste prioriteringer. Kravene inkluderer blant annet en tanke om folkeavstemninger og bindende initiativ, at størrelsen på regjering og nasjonalforsamling skal krympes, og at man skal innføre direkte valg til utøvende posisjoner. Dette er ment å gi folk flest en gylden mulighet til å skape et demokrati som i ordets rette forstand er av folket og for folket (Betz og Johnson 2004). Den eneste *demos* som fortjener representasjon i populismens øyne, er den tause majoritet bestående av folk flest (Albertazzi 2006). Det eneste politikerne skal gjøre, er å lytte til folket. Etter populistenes oppfatning burde det være en direkte forbindelse mellom representantene og den tause majoritet for at det representative demokratiet skal fungere best mulig. Når denne forbindelsen ikke er til stede, er demokratiet i vanskeligheter (Akkerman 2003).

Taggart (2000) tar opp igjen tråden om populismens institusjonelle dilemma, og hevder at forslagene i retning av et direkte demokrati er en måte for

populistene å omgå dette dilemmaet. Et direkte demokrati skal sørge for en tettere kontakt med folket. Taggart avfeier imidlertid de som tidligere nærmest har satt likhetstegn mellom populisme og direkte demokrati. Selv om populismen har sterke bånd til det direkte demokratiet, så blir det totalt misvisende å bruke begrepene som synonymer. Da undervurderer man bredden av teorien om direkte demokrati, samtidig som man bare fokuserer på én del av populismen. Taggart mener at populisme kan forbindes med direkte demokrati ved at man har et ønske om å ta i bruk mange av de samme verktøyene man finner i direkte demokrati. En annen grunn til at populisme ofte forbindes med direkte demokrati, er ifølge Taggart fordi forskjellige populistiske bevegelser har funnet ut at de mekanismene som karakteriserer det direkte demokratiet er nyttige for å tiltrekke oppmerksomhet til spesielle saker og bygge opp en massiv støtte rundt sin bevegelse (Taggart 2000).

Forbindelsen mellom populisme og direkte demokrati kommer som regel til uttrykk konkret ved at partiene stadig fremmer forslag om folkeavstemninger. Det er her for øvrig vanlig å skille mellom initiativ og referendum eller folkeavstemninger. Folkeinitiativ innebærer at en bestemt andel av velgerne har muligheten til å formulere et forslag til beslutning som enten vedtas eller forkastes etter en avstemming blant velgerne. Ved referendum, som vi vanligvis forstår kun som «folkeavstemning» på norsk, legges en beslutning tatt av representantorganet frem for velgerne som avgir sine stemmer (Østerud m.fl. 1997). Både initiativ og folkeavstemning brukes i forskjellige varianter rundt om i verden og er særlig utbredt i enkelte delstater i USA i tillegg til Sveits. Spesielt i USA har bruken av folkeavstemninger ofte vært tett knyttet til populisme (Taggart 2000).

Populismen vil ikke gravlegge det representative systemet, men det argumenteres for at økende bruk av folkeavstemninger kan rette opp i de feil og mangler som preger dette systemet. Og populismen opplever det som en viktig mangel ved demokratiet at folk ikke har noen innflytelse mellom valgene, og at nasjonalforsamlingen kan fatte vedtak som kan være i direkte strid med folkeviljen.

Det representative systemet kommer således i konflikt med folkesuvereniteten. Dette kan justeres ved hjelp av flere folkeavstemninger (Huuse 2005).

3.3. Oppsummering

Populisme som fenomen og begrep er uklart. De tre dimensjonene identifisert ovenfor er trukket ut som de tre hovedaspektene som ifølge den mest oppdaterte litteraturen på området kjennetegner de «nye populistiske partiene». Det er de tre dimensjonene som sammen danner utgangspunktet for analyse av partiprogrammene.

Det er imidlertid en rekke andre sider ved populismen som kunne vært inkludert i en slik idealmodell. Det finnes flere egenskaper som det er vanlig å knytte til populisme; en fleksibel organisasjonsmodell, fokus på karismatisk lederskap, prinsipløshet, kortsiktig og opportunistisk politikk, publikumsfrieri og tilpasning til moderne, kommersielle media. Disse aspektene ved populisme er kanskje mer fremtredende i den dagligdagse forståelsen av populismebegrepet og ikke like ofte grundig behandlet i forskningen. Og det som er felles for disse punktene er at de vanskelig lar seg operasjonalisere og spores i partiprogrammer. Ergo har undersøkelsens idealmodell blitt som den har blitt dels av analytiske årsaker, men aller mest fordi jeg anser de tre utvalgte dimensjonene for å utgjøre kjernen ved populismen og der tyngden i litteraturen ligger.

I neste kapittel skal jeg presentere de tre skandinaviske partiene som mistenkes for å ha en populistisk profil, med mest vekt på Fremskrittspartiet og norske forhold.

KAPITTEL 4 PARTIPRESENTASJON

4.1. Innledning

I et historisk perspektiv har ikke populismen markert seg nevneverdig i skandinavisk partipolitikk. Widfeldt (2000) viser imidlertid til nazismen som en høyreekstrem populistisk bevegelse, og trekker frem Vidkun Quisling og Nasjonal Samling som på sitt beste oppnådde en oppslutning på 2,2 % i 1933. Det var ikke nok til å bli representert på Stortinget, men under okkupasjonstiden i 2. verdenskrig inntok likevel partiet regjeringskontorene. I Danmark hadde det nasjonalsosialistiske arbeiderpartiet aldri mer enn 2,1 % oppslutning, med tre mandater på Folketinget ved valgene i 1939 og 1943. I Sverige fantes flere høyre-radikale partier i mellomkrigsårene, men ingen maktet noen gang å overstige en oppslutning på 1 % (ibid.).

I årene etter 2. verdenskrig var det naturligvis lite rom for fascistiske eller nazistiske partier og bevegelser, spesielt ikke i Norge og Danmark som hadde opplevd okkupasjonen, men heller ikke i Sverige. Det forekom riktignok sporadiske forsøk på å bygge opp neo-fascistiske bevegelser, men de klarte aldri å mobilisere i den grad at de ble oppfattet som noen reell trussel. De som var medlemmer av krigstidens nazistiske bevegelser, ble enten henrettet eller satt i fengsel (ibid.).

Da de høyre-radikale populistiske partiene endelig slo igjennom, var det uten bånd til de gamle fascistiske og nazistiske bevegelsene, og primært i Norge og Danmark. Gjennombruddet, i begge land, kom i 1973 ved protestpartiene Fremskridtspartiet (Danmark) og Anders Langes Parti (Norge). Høyrepopulismen har aldri slått til på tilsvarende måte i Sverige.

4.2. Et historisk sveip: Fra Anders Lange til Fremskrittspartiet

På sine egne nettsider redegjør Fremskrittspartiet for sin opprinnelse. Partiet ble dannet som «en protestbevegelse mot formynderstaten, og de inngrep den personlige frihet som denne førte med seg» (Fremskrittspartiet 2007). Det hele begynte med et møte på Saga kino i april 1973, der en 69 år gammel politiker – Anders Lange - talte til en luttet forsamling om alt han var lei av i samfunnet, men som de i fellesskap kunne være med å endre hvis de gikk til det skritt å stifte et politisk parti. Og ved håndsopprekning og akklamasjon ble et nytt parti født (Bjørklund 2003: 130): «Anders Langes parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep» (ALP) – et tydelig markert protestparti, der den selverklærte demagogen Anders Lange styrte partiskuta i den retningen han selv ønsket.

Partiet ble ingen døgnflue, slik mange hadde spådd. Men til tross for umiddelbar suksess ved Stortingsvalget i 1973, forløp partiets første leveår som alt annet enn uproblematisk. Allerede 18. oktober 1974 døde partileder Anders Lange, og Eivind Eckbo måtte lede partiet midlertidig frem til neste landsmøte, der Arve Lønnum ble valgt som ny formann (Fremskrittspartiet 2007). Uroen bidro til at partiet falt som et blylodd på meningsmålingene. ALP var ganske enkelt i full oppløsning, og det var mange som mente at partiet kom til å dø sammen med Anders Lange (Bjørklund 2003: 130).

Men kanskje var Anders Langes død, litt kynisk, en nødvendighet for at partiet kunne utvikles videre og vokse seg større. Det ble satt i gang en normaliseringsprosess; partiet begynte å nærme seg de etablerte partiene organisatorisk, og beveget seg gradvis bort fra anti-parti-holdningen som Anders Lange representerte. Partiets navn gjenspeilet i grunn Anders Langes holdning, og han forklarer i Saga-talen hvorfor han kun ønsker å lede et parti som heter Anders Langes parti: «Fordi alle mennesker skal vite at det står en ledende mann bak med alle sine feil. Han kan de kontrollere. Han kan de se hva er for noe. Ikke noe

anonymt styre med en liten Willoch som de putter frem ved enkelte anledninger» (Lange 1973).

Anders Langes plutselige død skapte et tomrom, både i lederskap og politisk retning, som marginaliserte partiet og gjorde at man ikke fikk inn en eneste representant på Stortinget ved valget i 1977. For å innlede en ny fase endret partiet navn til Fremskrittspartiet (Ignazi 2003: 151). Og det er her Carl I. Hagen kommer inn i bildet. I 1974 var han blant de som var med å danne Reformpartiet, en utbrytergruppe fra ALP, og etter Langes død kom Hagen inn på Stortinget som uavhengig representant med tilknytning til Reformpartiet. Men allerede året etter var Hagen tilbake i ALP, og siden har han spilt den mest betydelige rollen i partiets historie. På landsmøtet i 1978 vant han formannsvalget, og han har siden holdt stand gjennom medgang og motgang frem til Siv Jensen overtok stafettpinnen som partiformann ved landsmøtet på Gardermoen i 2006 (Fremskrittspartiet 2007).

4.2.1. Fra kinosalens mørke og inn på Stortinget

Det var ikke en ny Hollywood-film som trakk fulle hus til Saga kino 8. april 1973. Det var Anders Lange og hans kombinerte «one-man-show» og stiftelsesmøte. Lange var møtets eneste taler, og hans misjon var å overbevise forsamlingen om nødvendigheten av å danne et nytt parti – et parti som skulle kjempe for en drastisk redusering av skatter, avgifter og offentlige inngrep.

Partiets gjennombrudd kom umiddelbart – ved stortingsvalget i 1973 – knappe fem måneder etter at partiet ble opprettet. ALP fikk fire representanter inn

på Stortinget⁶. Hva var grunnen til denne oppsiktsvekkende, plutselige fremgangen? Tor Bjørklund trekker frem det som sannsynligvis var de viktigste årsaksfaktorene. For det første viser han til at EF-saken hadde skapt en oppbruddsstemning med svekket partiloyalitet og velgere på fri vandring. Anders Lange utnyttet denne situasjonen ved å plukke opp EF-motstandernes retoriske poenger, i særdeleshet forsvaret av selvråderett, og vendte det til et argument for å stemme på ALP. Men der EF-motstanderne snakket om selvråderett for nasjonen, var det den individuelle selvråderetten som opptok Anders Lange (Bjørklund 1999: 172-173). For det andre mener Bjørklund at fremgangen må ses i forbindelse med Per Bortens borgerlige koalisjonsregjering (1965-1972) som i manges øyne var et mislykket prosjekt. Forventningene om kursendring og ny skattepolitikk som svar på den forutgående Gerhardsen-perioden, ble aldri oppfylt. ALPs suksess kan dermed også sees i sammenheng med den ideologiske konvergensen som kom til uttrykk ved at det sosialdemokratiske og det borgerlige regjeringsalternativet nærmet seg hverandre. Utbyggingen av velferdsstaten hadde ført til en markant stigning i skattenivået, og Borten-regjeringen maktet ikke å dempe utviklingen. Snarere tvert i mot. Skattenivået økte enda mer enn under Gerhardsen (Bjørklund 1999: 174-175).

Et annet viktig poeng er medieutviklingen, som flere hevder har vært en drivkraft bak populismens utvikling de senere år. På mange måter har massemedia, spesielt fjernsynet, overtatt rollen som hovedkilde for politisk kommunikasjon (Müller 2002). Dette er knyttet til personifiseringen av politikken, og det handler om å dra nytte av en ny mulighet til å promotere seg selv og eget parti overfor folket. Jörg Haider i det østerrikske høyrepopulistiske partiet FPÖ var i Europa blant de første som virkelig forstod viktigheten av å være i mediernes søkelys. Med en unik evne til å uttrykke seg på en måte som tiltrakk mediene, skaffet Haider partiet ekstra oppmerksomhet der han ønsket det (Betz 2001). Da Anders Lange

---

⁶ De fire representantene: Anders Lange (Oslo), Erik Gjems-Onstad (Akershus), Harald Slettebø (Hordaland) og Erling Erland (Rogaland)

dannet ALP, skjedde det ved et strategisk heldig tidspunkt i medieutviklingen. Som en ny aktør i et etablert partisystem, var han avhengig av å formidle sin politikk ved hjelp av fjernsynet. Og valget i 1973 var passende nok det første landsdekkende fjernsynsvalget (Bjørklund 1999: 174).

Til slutt spilte erfaringene fra Danmark med det danske Fremskridtpartiet og deres leder Mogens Glistrup en viktig rolle i den tidlige fasen av ALP. Anders Lange lot seg begeistre og hentet inspirasjon fra Glistrup, som også ble invitert til å tale på Youngstorget under ALPs valgkamp i 1973. Og da ALP fikk fire representanter inn på Stortinget etter valget i 1973, ble Mogens Glistrup tillagt mye av æren. I Anders Langes avis stod det svart på hvitt: «Glistrup tente luntene, og nå er eksplosjonen skjedd» (Bjørklund 1999: 174).

4.2.2. Fremskrittspartiets populistiske profil

Den italienske statsviteren Piero Ignazi inkluderer Fremskrittspartiet i sin analyse av europeiske partier tilhørende «new extreme right», og karakteriserer partiet slik: «In conclusion, the FRP is a party with an original stance: pro-liberal but supporting welfare, especially for the poorest; anti-elitist and populist but captivated by libertarian issues» (Ignazi 2003: 156).

Anders Widfelt (2000) hevder Fremskrittspartiet er et populistisk parti i den forstand at de erklærer å representere folket i kampen mot establishmentet. Dette er, som vi har sett, muligens populismens mest treffende karakteristikk; oppfatningen av å representere og tale på vegne av folket. Innebygd i dette er dessuten en anti-elitistisk holdning og en oppfatning av folket som bærere av den sunne fornuft i samfunnet. I tillegg oppfattes det direkte demokrati med folkeavstemninger som et ideal. Det skal være et direkte forhold mellom politikere og folk (Bjørklund 1999). Dette er i grove trekk hva som utgjør idealtypen av

populisme, og det er samtidig også beskrivende for den gjengse oppfatning av Fremskrittspartiet som politisk parti.

Samtidig er Fremskrittspartiet også koblet til andre aspekter ved populisme (som ikke kommer til å inngå i denne analysen). Bjørklund tegner et bilde av partiet som villige til å innta standpunkter som ikke er stuerene, presentere enkle løsninger på kompliserte spørsmål, være lydøre for øyeblikkets populære standpunkter og stå for en folkelig og direkte tale som appellerer til «folk flest» (Bjørklund 1999: 178). I tillegg har Carl I. Hagen vært partiets karismatiske ansikt utad siden han inntok formannskapsstolen sent på 70-tallet for å bli sittende der i nesten 30 år. Der et populistisk parti ofte preges av splittelser og indre uro, samtidig som politikken ikke nødvendigvis er ideologisk konsistent, vil en sterk og karismatisk lederskikkelse – som Carl I. Hagen – være av stor betydning for å sørge for en viss kontinuitet, og dermed bidra til at partiet ikke kun blir et blaff, slik enkelte populistiske partier ender opp med å bli. Som Bjørklund skriver: «Ideologiske posisjoner må skifte, men lederen består og legemliggjør en enhet som saklig sett ikke finnes» (ibid.).

Fortsettelsen, analysen av Fremskrittspartiets partiprogram i kapittel 6, vil imidlertid kun inkludere de tre aspektene knyttet til: (i) anti-hegemoniske holdninger, (ii) folk mot elite og (iii) direkte demokrati; alle aspekter som både beskriver en idealtipe av populisme og en generell oppfatning av Fremskrittspartiet som et populistisk parti.

4.3. Dansk Folkeparti - posisjon og profil

I likhet med det norske Fremskrittspartiet, så er opprettelsen av Dansk Folkeparti også et resultat av indre splid i det som opprinnelig var et protestparti dannet i 1970-årene. I det danske tilfellet het opprinnelsen Fremskridtspartiet, og partiets

historie begynte med et TV-intervju i 1971, hvor Mogens Glistrup presenterte noen nyskapende og kontroversielle politiske synspunkter som ble kringkastet rett hjem i de danske stuer. Glistrup slo fast at han ikke ønsket å betale et øre i skatt til et så «sjofelt og urettferdig skattesystem» som det danske, og fulgte opp med å sammenligne skattesnylterne med jernbanesabotørene under okkupasjonstiden.

Kort tid etter snekret Glistrup sammen et politisk program med fokus på det kvelende danske byråkratiet, det uutholdelige skattesystemet og den overdrevne regulerte politikken. Opinionen likte det de hørte, og på et tidspunkt i 1973 viste meningsmålingene en oppslutning på oppsiktsvekkende 25 % for det nyetablerte Fremskridtspartiet. De påfølgende valgene beviste også at ekspertenes spådom om et kortvarig politisk parti ikke holdt stikk. Fremskridtspartiet lå stabilt på rundt 10 % helt frem til 1980-tallet. Da sank imidlertid oppslutningen betraktelig. De kommende årene var preget av både oppturer og nedturer, og ikke minst intern turbulens som til slutt endte med partiets endelikt, men som også var starten på et nytt politisk eventyr: Dansk Folkeparti (Ignazi 2003: 140-141).

Mogens Glistrup var aldri spesielt opptatt av partipolitikk. Han var dessuten en notorisk motstander av å bygge opp en partiorganisasjon etter tradisjonelt mønster. Isteden betraktet han seg selv for å være en slags spirituell leder for partiet. Snart begynte det imidlertid å ulme under overflaten, og innad i partiet begynte to grupperinger å utkrystallisere seg. De fundamentalistiske mot de pragmatiske. Eller sagt på en annen måte; en maktkamp mellom Mogens Glistrup og Pia Kjærsgaard. Sistnevnte var langt mer åpen for å samarbeide med andre partier og inngå politiske kompromiss for å oppnå politiske resultater. Da Glistrup ble dømt til fengsel for skatteunndragelse i 1983 og mistet kontrollen over partiet, utnyttet Kjærsgaard og hennes medsamsvorne situasjonen til å dreie partiet i en ny og mer moderat retning (Widfeldt 2000).

I 1995 brøt Pia Kjærsgaard med Fremskridtspartiet for å danne Dansk Folkeparti; et parti som i mye større grad hadde fokus på å drive profesjonelle

valgkamper, med effektiv toppstyring og stram partidisiplin (Karpantschhof 2003). Stikk i strid med hva Glistrup hadde innført i Fremskridtspartiet.

Ved folketingsvalget i 1998 gjorde Dansk Folkeparti det langt skarpere enn Fremskridtspartiet. Senere har trendene forsterket seg ved at Dansk Folkeparti har posisjonert seg som et stadig mer betydningsfullt parti i det danske politiske landskap. Etter valget i 1998 fikk partiet inn 12 mandater på Folketinget, mens antallet steg til 22 etter valget i 2001 og 24 i 2005. Samtidig har Fremskridtspartiet sakte gravd sin egen grav gjennom stadig mer ekstreme uttalelser i innvandringspolitikken, og partiet har stått utenfor Folketinget siden valget i 2001 (Widfeldt 2000; Ivarsflaten 2002; Folketinget 2007).

Hvem stemmer på Dansk Folkeparti? Det som har karakterisert de suksessfulle høyre-radikale populistiske partiene i Europa, er at de har klart å mobilisere arbeiderklassen. Her er Dansk Folkeparti ifølge Jens Rydgren intet unntak. Han viser til at 56 % av partiets velgere i 2001 var kategorisert som arbeidere. Dessuten bemerker partiets velgere seg på å ha lav politisk tillit (Rydgren 2004). Partiet har også vesentlig færre høyt utdannede velgere sammenlignet med de resterende partiene, og har en stor overvekt av personer med kun åtte års skolegang. Et høyt antall pensjonister, arbeidere og velgere med lav utdanning bidrar også til at partiets velgere skiller seg ut ved lav husholdningsinntekt. 60 % av velgergruppen har en husholdningsinntekt på 125.000-399.000 danske kroner (Bille og Elklit 2003). Velgerne eller partiet som sådan kan neppe kategoriseres som *ekstreme* høyre-radikale etter en tradisjonell venstre-høyre-dimensjon, men de plasserer likevel seg selv et stykke til høyre i forhold til «New Politics»; der er de sammenlignet med gjennomsnittet fremstår som mer fremmedfiendtlige, mer autoritære og mindre grønne enn øvrige velgere (Ignazi 2003: 150).

4.4. Et mislykket prosjekt: Høyrepopulisme i Sverige

Jens Rydgren (2002) spør hvorfor det er slik at høyrepopulismen ikke har lyktes i Sverige, slik den har gjort i de skandinaviske nabolandene og de fleste demokratier på det europeiske kontinentet. Widfeldt (2000) forklarer fraværet med at det svenske konservative partiet, Moderata samlingspartiet, har vært mer radikale i sin skattepolitikk og i forhold til privatisering sammenlignet med søskenpartiene i sine naboland, og derfor har kunnet absorbere en del av misnøyen som Fremskrittspartiet og Dansk Folkeparti har profittert på i Norge og Danmark.

Det har imidlertid forekommet sporadiske forsøk på å etablere høyre-radikale partier, i særdeleshet fra 1990-tallet. Ved Riksdagsvalget i 1991 noterte partiet Ny demokrati⁷ en anstendig oppslutning på 6,7 % (Rydgren 2002). Ny demokrati skilte seg fra de etablerte partiene med en underholdningsbasert valgkampanje som inneholdt alt fra vitser til pop-musikk og stand up-komikk. Partiets grunnleggere, Bert Karlsson og Ian Wachtmeister, brukte sin erfaring fra underholdningsbransjen for hva det var verdt. Den totale mangelen på respekt for tradisjonell politikk, den oppsiktsvekkende trang til å gjøre narr av sine politiske motstandere ved forskjellige «morsomheter» og evnen til å tiltrekke folk til politiske møter som aldri før hadde vist politisk interesse – og som kanskje også var uenig i politikkenes innhold – var noe helt nytt i svensk politikk. Men det viste seg å være en oppskrift på suksess, i alle fall på kort sikt. Oppslutningen på 6,7 % gav partiet 25 representanter i Riksdagen etter valget i 1991 (Widfeldt 2000). Innholdet i politikken skilte seg for øvrig ikke mye fra fremskrittspartiene i Norge og Danmark. En stor del av retorikken var rettet mot establishmentet, samt en massiv kritikk av skattenivået og byråkratiet. Men det var holdningen i innvandringsspørsmålet som gjorde partiet kontroversielt. Ny demokrati trakk en

---

⁷ Ny demokrati ble stiftet så sent som 4. februar 1991 ved Bert Karlsson og Ian Wachtmeister. Både Karlsson og Wachtmeister var allerede kjente navn i svensk offentlighet. Karlsson blant annet som plateselskapsdirektør og tv-programleder. Wachtmeister som godseiersønn og kjent forretningsmann (Widfeldt 2000).

direkte parallell mellom innvandring på den ene siden og økende kriminalitet på den andre siden. Partiet anklaget også flyktninger for å utnytte landets velferdsordninger og var motstandere av å gi u-hjelp. Men en del svært uheldige offentlige ytringer fra flere av partiets representanter, særlig i innvandringspolitikken, kombinert med en bitter personlighetsstrid, bidro til at partiet krympet i takt med meningsmålingene. Opprinnelig var partiets slagord «politikk skal være gøy» (Rydgren 2002), men etter valget i 1994 der Ny demokrati noterte seg for stusselige 1,2 % av stemmene, var ikke politikk lenger gøy for Karlsson og Wachtmeister. Siden har det vært stille rundt Ny demokrati.

De siste årene er det Sverigedemokraterna som har vært høyre-radikalismens alibi i svensk politikk. Partiet, som ble dannet i 1988 og har flere medlemmer med bakgrunn i nazistiske organisasjoner, er betraktet som enda mer radikale enn Ny demokrati (Widfeldt 2000). Selv om Sverigedemokraterna kun har hatt marginal oppslutning på nasjonalt nivå, har partiet lyktes i flere kommuner og har siden valget i 2006 representanter i flere kommunestyre. I Landskrona i Skåne fikk partiet en oppslutning på hele 22,3 % og 12 representanter i kommunestyret (Klassekampen 19.9.2006).

Sverigedemokraterna har et uttalt samarbeid med det kjente høyrepopulistiske partiet Front National⁸, og forsøker etter beste evne å opprettholde en respektabel fasade utad, vel vitende om at de i langt større grad enn norske og danske høyre-radikale partier sliter med et svært frynsete rykte og omtales hyppig som et rasistisk parti. Man kan derfor si at partiet ikke helt har klart å overtale opinionen om sin anstendighet. En viktig grunn er media som stadig minner om at partiet har hatt og fortsatt har medlemmer med tette bånd til nazistiske og rasistiske organisasjoner (Rydgren 2002).

Ideologisk er Sverigedemokraterna inspirert av Front National og inngår også i det europeiske nettverket til Jean-Marie Le Pen som går under navnet Euro-

---

⁸ Under valgkampen i 1998 mottok Sverigedemokraterna økonomisk bistand av Front National til å trykke valgbrosjyrer (Kiiskinen m.fl. 2006).

Nat. Fellsnevneren for partiene som er en del av dette nettverket, er en ekstrem nasjonalistisk holdning, en politikk basert på fremmedfiendtlighet med rasistiske innslag, og motstand mot overstatlig styring som eksempelvis EU. I tillegg markerer partiet seg i sin skarpe kritikk av de etablerte politiske partiene og institusjonene som hevdes å ikke lenger representere folkets interesser. Sverigedemokraterna hevder å fylle dette tomrommet, og at de spesielt i innvandringspolitikken tør å si hva folket egentlig mener og tenker (Kiiskinen m.fl. 2003).

KAPITTEL 5 METODE

5.1. Innledning

Forskning handler om å stille spørsmål eller utarbeide en problemstilling. Min problemstilling er hovedsakelig delt i to spørsmål:

1) Hvordan kommer en eventuell populistisk profil til uttrykk i Fremskrittspartiets partiprogram?

2) Hvilke likheter og forskjeller kan spores i den populistiske profilen til Fremskrittspartiet vis-à-vis Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna med utgangspunkt i partiprogrammene?

Hvilke spørsmål man stiller har en avgjørende betydning for den metodiske tilnærmingen, der det er vanlig å skille mellom den klassiske dikotomien kvalitativ vs. kvantitativ metode som et utgangspunkt. Et kvalitativt opplegg er gjerne ensbetydende med at man går i dybden med ønske om å belyse nyansene i få undersøkelsesenheter. Deltakende observasjon, ustrukturert intervjuing og kvalitative analyser av tekster er de mest vanlige metodene for produksjon av data. En kvantitativ tilnærming innebærer på den andre siden at «forskeren først systematisk skaffer seg sammenlignbare opplysninger om flere undersøkelsesobjekter av et visst slag, så uttrykker disse opplysningene i form av tall, og til slutt foretar en analyse av mønsteret i dette tallmaterialet (Hellevik 2003). Det er dessuten vanlig å si at kvalitative metoder beskjeftiger seg med «myke data», mens kvantitative metoder innebærer analyse av «harde data» (Grimen 2000; Hellevik 2003) med de to motstridende påstandene: «If you can't count it, it doesn't count» og «If you can count it, that ain't it» (Holsti 1969).

Det burde derimot, i utgangspunktet, være mulig å analysere de fleste tekster både kvalitativt og kvantitativt, selv om det er klart mest utbredt å ty til den kvalitative tilnærmingen. For ikke *alt* kan kvantifiseres. På den andre siden er det ikke slik at det ene nødvendigvis utkonkurrerer det andre. Det er mulig – og noen ganger muligens også mer eller mindre nødvendig – å kombinere de to disiplinene i ett og samme forskningsopplegg. Tschudi (1996) er blant de som argumenterer for nødvendigheten av syntese mellom kvalitative og kvantitative metoder. En slik kombinasjon mellom ulike tilnærminger kalles gjerne «metodetriangulering». Jacobsen (2000: 123) påpeker at den kvalitative metoden kan benyttes i etterkant av en kvantitativ tilnærming for ytterligere å avklare og utdype hva som menes med enkelte forhold. Slik mener han samtidig at de to tilnærmingene kan fungere som kritiske tester av hverandre, og at vi på den måten styrker undersøkelsens validitet.

Det virker i det hele tatt som det blir stadig mer aksept i samfunnsvitenskapen for å la den ene tilnærmingen supplere den andre, fremfor at de er nødt for å stå i et motsetningsforhold til hverandre. Grønmo (1996) viser hvordan de to datatypene kan kombineres på fire ulike måter. Ifølge Grønmo er den mest vanlige strategien at man først foretar visse kvalitative studier som forberedelse til kvantitative undersøkelser. Men det er også mulig å basere seg på motsatt rekkefølge, det vil si å benytte kvantitative undersøkelser som forberedelse til kvalitative studier. Grønmo nevner også en tredje og fjerde strategi; en parallell utnyttelse av kvalitative og kvantitative tilnærminger under både datainnsamling og datanalyse, og til slutt muligheten for innsamling av kvalitative data som kvantifiseres under analysen.

Jeg henter inspirasjon fra flere av disse strategiene. Den kvantitative analysen presenteres som en forberedelse på den kvalitative med innsamling av kvalitativ data som kvantifiseres. Men det er samtidig snakk om en parallell utnyttelse under både datainnsamling og dataanalyse.

Grønmo (1996) påpeker imidlertid faren for å falle mellom to stoler i kvantifisering av kvalitativt innsamlede data, og i verste fall kan en slik fremgangsmåte ende opp som uttrykk for en slags «kvasistatistikk». Likevel mener han – på tross av enkelte problemer – at strategien lar seg gjennomføre på en forsvarlig måte og kan fungere både effektivt og fruktbart. I mitt tilfelle vil kvantifiseringen av de kvalitative dataene i undersøkelsen primært bli presentert som en oversiktelig *formidling* av de kvalitative dataene. Jeg er klar over problemene knyttet til denne kvantifiseringen, og vil derfor behandle funnene varsomt.

Videre i dette kapittelet skal jeg redegjøre litt nærmere for hvordan innholdsanalyse i form av ordtelling kan brukes kvantitativt i analyse av kvalitative data, og deretter mer spesifikt om tekstanalyse som kvalitativ metodevalg. Jeg vil også redegjøre for bruken av partiprogrammer som analyseenhet, og til slutt noen betraktninger rundt dataenes reliabilitet (pålitelighet) og validitet (gyldighet).

5.2. Kvantitativ metode: Innholdsanalyse

Når det gjelder den kvantitative innholdsanalysen vil jeg basere den på elektronisk ordtelling av norske partiprogrammer for perioden 2005-2009. Hensikten er å sammenligne Fremskrittspartiet sitt partiprogram med de øvrige etablerte partiene, for å se hvorvidt partiet skiller seg ut som «populistisk» når indikatorene for populismens idealtipe kvantifiseres.

Innholdsanalyse er ifølge Holsti (1969) en egnet teknikk for å trekke slutninger på basis av en objektiv og systematisk identifisering av spesielle karakteristika ved en tekst. Et hovedmål med kvantitativ innholdsanalyse er å

kunne bearbeide og sammenligne et stort materiale. Og det stiller spesielle krav til hurtige analysemetoder, samtidig som at innholdet skal være målbart og kunne beskrives med tall. Men metoden brukes også ofte når man ønsker å analysere mer kvalitative egenskaper ved materialet, noe som innebærer at de kvalitative observasjonene må overføres til kvantitative data (Ryghaug 2002).

Ottar Hellevik (2003) utdyper at man innenfor kvantitativ innholdsanalyse som regel er opptatt av å måle hvor fremtredende plass kodingsenheter med ulike egenskaper har innenfor den aktuelle kontekstenheten. Kodingsenheter kan være alt fra enkeltord til setninger, temaer eller argumenter. En kontekstenhet kan være en setning, et avsnitt, en artikkel, en bok – eller i dette tilfellet et partiprogram.

Innholdsanalyse brukes til å måle hvorvidt – eller hvor hyppig – spesifikke kodingsenheter fremkommer i kontekstenheten. Det kan handle om hvor stor del i tid eller rom kodingsenheten utgjør av kontekstenheten, med andre ord et *omfangsmål*, som for eksempel kan brukes til å registrere hvor mange spaltecentimeter et argument eller et tema opptar i et partiprogram. En annen mulighet er å registrere hvor mange ganger et argument – eller et bestemt ord – forekommer i partiprogrammet. Hellevik omtaler det som *hyppighetsmål*. Til slutt kan man registrere om en viss argumenttype overhodet forekommer eller ikke i kontekstenheten – et *forekomstsmål*. Hvilken fremgangsmåte som benyttes avhenger av problemstilling og materialets egenart (Hellevik 2003: 174-175). For mitt vedkommende er det mest hensiktsmessig å bruke et hyppighetsmål for telling av enkeltord og argumentasjon.

Tekstene som utgjør kontekstenheten i kvantitativ innholdsanalyse kan analyseres både manuelt eller ved hjelp av data. Fordelen med manuelle analyser er at man kan foreta langt mer kompliserte vurderinger og tolkninger, mens fordelene med dataanalyser er den store mengden av tekst som kan behandles (Boréus og Bergström 2005b). Innholdsanalyse ved hjelp av data forutsetter imidlertid at teksten er tilgjengelig på internett, i databaser eller kan skannes inn elektronisk.

Hellevik (2003) påpeker at det blir stadig vanligere å bruke elektroniske regnemaskiner til analysearbeidet, og at muligheten for slike analyser øker fordi innholdet i flere medier blir gjort elektronisk tilgjengelig på internett. Han påpeker dessuten en annen fordel ved å bruke elektronisk hjelp; opplegget blir mer fleksibelt, fordi når teksten først finnes på et elektronisk medium, så kan man gå tilbake til den så ofte man ønsker og foreta nye former for analyse (Hellevik 2003: 176). Alle de norske partiene som er representert på Stortinget har sine partiprogrammer elektronisk tilgjengelige på sine nettsider.

En rendyrket elektronisk ordtelling kommer imidlertid til kort når man blir nødt til å skille mellom mange forskjellige betydninger som samme betegnelse kan ha. Det er heller ikke mulig å forklare et dataprogram forskjellen på tekstens latente mening og dens manifeste innhold. Derfor er en slik elektronisk behandling ikke alltid like anvendelig, og nødvendigheten av i bestefall å supplere med andre metoder melder seg. Jeg ser det som et nødvendig onde å assistere den elektroniske ordtellingen ved manuelt å gå gjennom treffene for å sile ut de ord og argumenter som opplagt brukes i en annen betydning enn hva jeg er ute etter. Slike skjønsmessige tolkninger er ifølge Ryhgaug (2002) en stor svakhet ved kvantitativ innholdsanalyse som i utgangspunktet skal beskrive tekstens innhold på en nøytral og objektiv måte, uberørt av tolkninger og vurderinger. I praksis er det imidlertid et ideal som er vanskelig å følge. Derfor får innholdsanalysen også et tolkningsproblem. Selv om metoden i utgangspunktet er systematisk og objektiv og man hevder kun å registrere tekstens synlige innhold, så må teksten til en viss grad tolkes og forstås.

For øvrig er inspirasjon til den kvantitative innholdsanalysen hentet fra en studie foretatt av Jan Jagers og Stefaan Walgrave (2004) om belgisk partipolitikk og populisme. Med en utelukkende kvantitativ tilnærming har de analysert partienes populistiske kommunikasjon, med basis i et tv-konsept der alle partier får 10 minutter til rådighet for å formidle sin politikk til velgerne på den statlige

tv-kanalen i Belgia. Dette er overføringer som partiene har full kontroll over, og det finnes ikke tilsvarende konsept i Norge.

5.3. Kvalitativ metode: Tekstanalyse

«Tekster er viktige innslag i – og inntak til forståelse av – vår samfunnsmessige virkelighet» (Mathisen 1997: 1).

Til tross for en omfattende bruk av tekster, så finnes det dessverre få etablerte metoder for å analysere tekster innen statsvitenskapen (Ryghaug 2002). Svært lite metodelitteratur omhandler dessuten hvordan man konkret går til verks for å analysere en tekst. Den konvensjonelle måten å angripe en tekst på har derfor, ifølge Ryghaug, vært å dele prosessen inn i tre. Først søker man klarhet omkring det språklige. Det vil si hva som faktisk står i teksten. Deretter undersøker man den dypere meningen med teksten. Og til slutt presenterer man forståelsen av innholdet og meningen i teksten. Alt dette innebærer at man setter seg grundig inn i tekstmaterialet med flere gjennomlesninger.

Og her vil jeg bevege meg inn på hermeneutikkens territorium, en forskingslære som i likhet med tekstanalysen også savner konkrete retningslinjer for hvordan man rent praktisk skal utføre tolkningsarbeidet (ibid.). Et område hermeneutikken imidlertid er krystallklar på, er betydningen av vår (forskerens) forforståelse og bakgrunnskunnskap; vi møter aldri verden forutsetningsløse og forstår alltid noe på grunnlag av visse forutsetninger. Hans-Georg Gadamer kalte slike forutsetninger for «forforståelse» eller «for-dommer» (Gilje og Grimen 1993). Poenget i relasjon til denne oppgaven blir dermed slik: «Når vi skal fortolke en tekst eller et annet meningsfullt fenomen, må vi starte med visse ideer om hva vi skal se etter. Uten slike ideer ville våre undersøkelser i utgangspunktet

ikke ha noen retning. Vi ville ikke vite hva vi skal rette vår oppmerksomhet mot» (ibid:148). Det betyr først en etablering av språk og begreper i forforståelsen. Man må, i dette tilfellet, bli kjent med begrepene og språket som karakteriserer populismen som en idealtipe (jf. Kapittel 3). «Begrepene gjør det mulig å *se noe som noe*». Forståelsen av språk og begreper, i tillegg til våre forestillinger, personlige erfaringer og mange andre ting, er elementer vi uunngåelig tar med oss i våre forsøk på å fortolke fenomener. Vi stiller med en forforståelse som dels er bevisst, dels ubevisst (ibid.). Idealbildet av den hermeneutiske prosessen innebærer at man leser gjennom teksten en rekke ganger for å danne seg et helhetsinntrykk, for deretter å gå tilbake til enkelttemaer og delutsagn i et forsøk på å utkrystallisere deres mening og betydning (Ryghaug 2002). Jeg har i tekstanalysen av partiprogrammene valgt å gå frem nettopp på denne måten, inspirert av den hermeneutiske sirkel, rett og slett fordi at jeg følte det var ved den strategien jeg best lærte å kjenne og forstå både teksten som helhet og utdragene.

Den kvalitative metoden havner derfor i en krysning mellom tekstanalyse og hermeneutikken (som i grunn *er* tekstanalyse). Bergström og Boréus (2005a) skjelner videre mellom fem ulike varianter av tekstanalyse. Mens *innholdsanalyse* forstås som tekstanalysen kvantitative verktøy, er de kvalitative perspektivene mer mangesidige. De nevner *argumentasjonsanalyse*, *idé og ideologianalyse*, *narrativ analyse*, *lingvistisk tekstanalyse* og til slutt *diskursanalyse* som forskjellige retninger for å analysere en tekst. Dette er analysemetoder som langt på vei overlapper hverandre, og jeg vil i min analyse streife innom flere av perspektivene. Fra hvordan partiene formulerer sin argumentasjon til de mer varige ideene jeg kan spore i partiprogrammene. Spørsmålet er hele tiden hvorvidt det kan spores ideer, direkte utspill eller argumentasjon i partiprogrammene som samsvarer med den skisserte populistiske idealmodellen. En idé- og ideologianalytisk tilnærming er vanlig i statsvitenskap så vel som innen sosiologi, historie og idéhistorie, eller over alt der man ønsker å undersøke forekomsten av visse typer ideer eller

ideologier i tekster. I statsvitenskaplig øyemed kan det være for eksempel utredninger eller partiprogrammer. Det er blant annet utbredt å analysere partienes ideologiske forankring med utgangspunkt i partiprogrammer. I Norge har Werner Christie Mathisen vært en foregangsfigur i tekstanalyse av blant annet partiprogrammer og stortingsmeldinger. Argumentasjonsanalyse undersøker på sin side den mer eksplisitte argumentasjonen i tekstens meningsaspekt. Formålet her er å beskrive eller rekonstruere argumentasjonen, noe som er viktig for å danne seg et visst overblikk.

Jeg kommer primært til å hente elementer fra idé- og ideologianalyse i kombinasjon med argumentasjonsanalyse, men kan også komme til å gjøre betraktninger som faller inn under diskursanalyse, slik Werner Christie Mathisen omtaler diskursanalyse som et verktøy for «å analysere tekster eller språkbruk, betraktet som samfunnsmessig virksomhet og i sin samfunnsmessige kontekst» (Mathisen 1997: 2).

Selve oppskriften for hvordan jeg går frem for å utføre den kvalitative tekstanalysen, bygger imidlertid på de tre konvensjonelle prinsippene for samfunnsvitenskaplig tekstanalyse som Rydhaug (2002) skisserer; (i) søke klarhet omkring det språklige i teksten, (ii) undersøke tekstens dypere mening, (iii) presentere forståelsen av innholdet og tekstens mening. Dette skjer i kapittel 6.

5.4. Partiprogrammer som analyseenhet

Jeg vil først utføre en enkel kvantitativ innholdsanalyse (ordtelling) av partiprogrammene til alle norske partier som er representert på Stortinget i perioden 2005-2009 med presentasjon av frekvensfordelinger. Partiprogrammene har jeg fått tilsendt i elektronisk utgave av NSD, men de finnes også tilgjengelig på partienes offisielle nettsider. I den kvalitative tekstanalysen går jeg grundigere

inn i Fremskrittspartiets program, og det vil også bli foretatt tekstanalyser av partiprogrammene til Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna som begge er antatt for å være populistiske partier. Resultatene fra analysen er ment å kaste lys over Fremskrittspartiet ved å se etter likheter og forskjeller, uten at analysen følger kriteriene for komparativ analyse. Disse programmene er hentet direkte fra partienes nettsider⁹.

Men hvorfor er partienes programmer egnet som analyseenhet i undersøkelse av populistisk profil? Fordi programmene utgjør selve kjernen i partienes kommunikasjon både innad i partiet og utad mot velgerne¹⁰. Partiprogrammets offisielle funksjon er å informere velgerne og det politiske systemet om partiets politikk på spesifikke områder – og det er særlig under valgprosessen at partiprogrammet har status som et viktig dokument. Et partiprogram blir gjerne oppfattet som en politisk og ideologisk kontrakt mellom partiet og dets velgere for den kommende stortingsperioden, og blir dermed også stående som en sterk dokumentasjon av valgløfter (Narud og Valen 2004). I tillegg finnes det allerede studier av populisme foretatt med basis i partiprogrammer; de Raadt m.fl. (2004) har med en tekstanalytisk tilnærming studert partiprogrammene til seks forskjellige europeiske partier som typisk mistenkes for å være populistiske¹¹.

Heidar og Saglie (2002) redegjør for prosessen rundt utformingen av norske partiprogrammer. Det er en prosess som starter i god tid før landsmøtet; en programkomité utformer først et utkast, hovedsakelig etter å ha lyttet til utspill fra partiets egne rekker (men også fra organisasjoner og enkeltpersoner utenfor partiet) før utkastet sendes til høring i partiorganisasjonen hvor den endelige, reviderte

---

⁹ <http://www.danskfolkeparti.dk> og <http://www.sverigedemokraterna.se>

¹⁰ Narud og Valen (2004) hevder imidlertid at det antakelig er få velgere som faktisk leser programmene i noen utstrekning. Til tross for at de kun henviser til en valgundersøkelse fra 1957 for å underbygge påstanden, er det rimelig å anta at de sannsynligvis har rett.

¹¹ Studien omfatter analyse av partiprogrammene til: Schweizerische Volkspartei (Sveits), Front National (Frankrike), Lijst Pim Fortuyn (Nederland), Vlaams Blok (Belgia), Die Republikaner (Tyskland) og Freiheitliche Partei Österreich (Østerrike).

innstillingen presenteres. Denne innstillingen er grunnlaget for landsmøtets programbehandling. For Fremskrittspartiets vedkommende får landsmøtedelegatene også en liste med endringsforslag fra lokal- og fylkeslag, sideorganisasjoner og enkeltpersoner. Heidar og Saglie (2002) påpeker for øvrig at det er overraskende stor aktivitet innad i partiene under dette programarbeidet. Budge (2001) hevder på sin side at partiprogrammene er representative for hele partiet og ikke kun uttrykk for hva et enkelt medlem eller en fraksjon innad i partiet måtte mene. De mange og friske diskusjonene som Heidar og Saglie har funnet ut finner sted innad i de norske partiene i denne prosessen, kan imidlertid tyde på at Budge presenterer en sannhet med modifikasjoner, i hvert fall etter norske forhold.

Likevel er det vanlig å betrakte partiprogrammene som en viktig kilde til forståelse av partienes plassering i det politiske rom (Narud og Valen 2004: 35). Partiene har selv full kontroll over innholdet og legger opp politiske signaler og prioriteringer, uten nevneverdig innblanding verken fra medier, konsulenter eller «mannen i gata». Og det er ingen tvil om at partiprogrammene er viktige dokumenter i forhold til å forstå partienes grunnsyn (Aardal m.fl. 2004: 386-387). Dessuten – fordi partiene for det meste er uavhengig av andre aktører i arbeidet med programmene, har det en analytisk fordel å benytte partiprogrammene som analyseenhet fremfor for eksempel fjernsynsdebatter, hvor politikerne i ulik grad kan være styrt og påvirket av ikke-politiske faktorer. I utformingen av partiprogrammene er det partiene selv som har regien, ikke NRK eller TV 2.

Å bruke partiprogrammer som analyseenhet har i utgangspunktet god validitet, fordi mottaker og avsender alltid er de samme (politiske partier og velgerne). I tillegg er programmene utformet etter lignende prinsipp på tvers av partigrenser og land, slik at det også muliggjør komparative studier. Datamaterialet er i tillegg rikholdig, tilstrekkelig detaljert og lett tilgjengelig.

5.5. Betraktninger om reliabilitet og validitet

Alle undersøkelser bør strebe etter å minimere problemer knyttet til reliabilitet og validitet mest mulig. Det gjelder kanskje i særlig grad for den kvantitative analysen, men også den kvalitative, til tross for at enkelte tilhengere av sistnevnte metode har gått til det skritt å forkaste begrepene reliabilitet og validitet fordi de mener at begrepene er basert i en grunnleggende kvantitativ logikk og tilpasset kvantitative metoder (Jacobsen 2000).

Reliabilitet handler om hvor pålitelig data er. Det som er avgjørende for høy reliabilitet er nøyaktighet i forkant av datainnsamlingen, underveis i datainnsamlingen og i behandlingen av de data man ender opp med å benytte i analysen. Høy reliabilitet kan foreligge uten høy grad av validitet, men høy validitet er på sin side avhengig av høy reliabilitet. Og grad av validitet defineres gjerne etter hvorvidt data er relevant i forhold til problemstillingen eller ikke. Når det er samsvar mellom teori og empiri, eller mellom oppgavens problemstilling på den ene siden og innsamling og behandling av data på den andre siden, sier man vanligvis at den definisjonsmessige validiteten er god (Hellevik 2003).

Når det gjelder reliabilitet og validitet i forhold til den kvalitative tekstanalysen, har undersøkelsen tatt utgangspunkt i klare og bestemte retningslinjer i forkant analysearbeidet gjennom en grundig begrepsforståelse og skissering av idealmodell.

Den kvantitative innholdsanalysen basert på ordtelling alene, har muligens enkelte betenkelige validitetsproblemer, ved at en i utgangspunktet nøytral og objektive metodisk tilnærming suppleres med subjektive tolkninger. På den andre siden; hvis jeg hadde latt den elektroniske ordtellingen forbli 100 % elektronisk uten manuell assistanse, ville det ført til en langt større mengde med ugyldig data. Uansett vil ordtellingen kun bli brukt for i beste fall å påpeke en *tendens* i det norske politiske systemet om hvorvidt Fremskrittspartiet utpeker seg som et parti

som scorer høyt på de tre indikatorene for idealmodellen av populisme ved kvantifisering av kvalitative data.

KAPITTEL 6 ANALYSE

6.1. Innledning

Analysekapitlet er todelt. Første del er en kvantitativ analyse av norske partiprogrammer for 2005-2009. Hensikten med denne analysedelen er å undersøke hvorvidt Fremskrittspartiet skiller seg fra de andre norske partiene basert på en idealmodell for populisme. En slik analyse, hvor Fremskrittspartiet måles opp mot de antatte ikke-populistiske partiene, anses som viktig for å vurdere om partiet også etter vitenskaplige kriterier utkrystalliserer seg som et populistisk parti.

Det er imidlertid den kvalitative tekstanalysen som vies mest plass. Her vil en kvalitativ tekstanalyse avdekke Fremskrittspartiets populistiske profil slik den kommer til uttrykk i partiprogrammet, samtidig som det også vil bli utført tilsvarende analyser av partiprogrammene til Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna som er ment å kaste lys over de betraktningene som er gjort rundt Fremskrittspartiets program og populistiske profil.

6.2. Kvantitativ innholdsanalyse

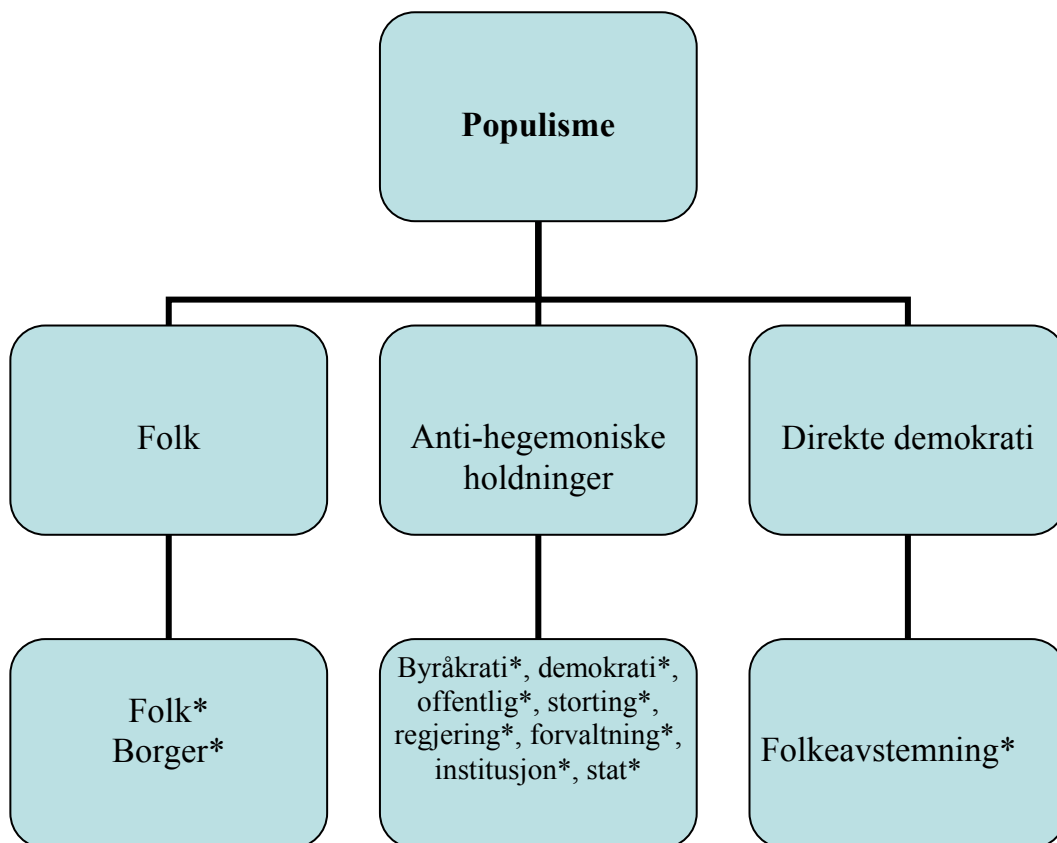
Den kvantitative innholdsanalysen bygger på en serie av ordtelling. Med basis i idealmodellen fra kapittel 3, er modellens tre separate dimensjoner operasjonalisert i begreper. Disse begrepene er utgangspunktet for elektroniske søk i tekstprogrammene hvor jeg benytter meg av dataverktøyet MonoConc Pro 2.2¹² som er utviklet nettopp for et slik formål; å analysere større mengder tekst

---

¹² Takk til førsteamanuensis Werner Christie Mathisen for anskaffelse av dataprogrammet.

kvantitativt ved elektronisk ordtelling. Dataprogrammet har for øvrig også vist seg som et uvurderlig redskap i forhold til å navigere rundt i de store tekstfilene, for å finne tilbake til spesielt interessante tekstutdrag, og har derfor også blitt benyttet som et tidsbesparende hjelpemiddel i den kvalitative tekstanalysen.

Jeg skal nå først forklare litt mer om hvordan jeg konkret har gått frem for å analysere partiprogrammer kvantitativt. Figur 6.1 på neste side illustrerer operasjonaliseringen. La oss begynne med den første av de tre dimensjonene ved populisme jeg har identifisert: «Folk». Hvordan kan referanser og henvisninger til folket operasjonaliseres for å fange opp nøyaktig den betydningen undersøkelsen er på utkikk etter? Slik figur 6.1. på neste side viser, så har jeg først ganske enkelt tatt utgangspunkt i begrepet «folk». Ved å søke etter «folk*» i trunkert form i MonoConc, genereres en liste med alle ord som inneholder «folk». Det betyr at alle de forskjellige formene av ordet, enten det er bestemt eller ubestemt, entall eller flertall (som i tilfellet «folk» uansett svarer til det samme), blir registrert i dataprogrammet. I tillegg registreres ord der «folk» opptrer som et ledd av et sammensatt ord, slik som «befolkningen». Dette gjelder ikke bare substantiv, men også adjektiv dannet av substantivet som for eksempel «folkelig». Eller for å si det på en annen måte: Dataprogrammet teller *alle ord* som inneholder «folk». I et omfattende partiprogram, som totalt kan bestå av 50 000 ord sier det seg selv at treffene da blir mange, og det blir en betydelig utsilingsprosess som er nødt for å bli utført manuelt. Nederste ledd i modellen viser eksakt hvilke søk det er gjort innenfor de ulike dimensjonene.

Figur 6.1 Operasjonalisert idealmodell av populisme for elektronisk ordtelling i MonoConc Pro 2.2. * = søk i trunkert form.

Den manuelle jobben etter at dataprogrammet har gjort sitt, handler i første rekke om å luke bort de treffene som helt åpenbart er irrelevante for den undersøkelsen er ment å fange opp. I tilfellet «folk» gjelder det en rekke ord, slik som for eksempel «folketrygden», «folkepensjonen» eller «folketallet».

Fremgangsmåten for å avgjøre hvilke ord som bør være med som indikatorer for de ulike dimensjonene, har i hovedsak vært å lese grundig i partiprogrammene i forkant med dette i bakhodet: «Hvilke ord bruker partiene for å henvende seg til folket?» Svaret viste seg ikke å være mer spennende enn at det nettopp var varianter av «folk» som gikk igjen. Det eneste unntaket jeg fant verdt å ta med i analysen var varianter av «borger» som partiene bruker i vekslende omfang som nær synonymt med «folk». Flere steder i tekstene kunne man ha

byttet ut «borger» med «folk flest» fordi det svarer til samme betydning. I disse tilfellene er «borger»-begrepet tatt med i ordtellingen – også her med søk i trunkert form. Prosedyren for ordtellingen er hele tiden den samme.

Det blir i slike tilfeller, der dataprogrammet alene ikke kan finne frem til kun de valide treffene, nødvendig å ha klare retningslinjer for hva som skal kodes og hva som skal utelates. Det er metodens fremste utfordring. For hva avgjør om en henvisning til folket skal tolkes som et uttrykk for populisme? Her må man inn i hver enkelt setning der ordet «folk» er registrert for å gjøre en skjønnsmessig og ikke minst konsekvent vurdering på bakgrunn av den begrepsinnsikt man har opparbeidet seg i forhold til kontekst.

Tilsvarende strategi er foretatt for å finne relevante indikatorer for anti-hegemoniske uttrykk i partiprogrammene. Ved først å lese selektivt gjennom store deler av programmene med viten om hva man er på jakt etter, så noterer man underveis de ordene som er typiske i resonnementer hvor partiene viser anti-hegemoniske holdninger. Det vil si i de tilfeller hvor partiene enten retter ulike former for anklager eller er kritiske mot ordninger innen establishmentet eller etablerte demokratiske institusjoner. Det viste seg mest hensiktsmessig å søke etter de ordene som svarer til det konkrete som utsettes for kritikk. Jeg valgte ut følgende indikatorer, hvorav alle igjen ble søkt etter i trunkert form: «byråkrati», «demokrati», «offentlig», «storting», «regjering», «forvaltning», «institusjon» og «stat». I de tilfellene hvor flere av ordene inngår i samme setning eller resonnement, har det kun blitt kodet én gang. Hvis samme resonnement er gjengitt på ulike steder i programmet, telles imidlertid alle treff. Igjen medfører dette en drøss av irrelevante treff, der kun en liten prosentandel er av betydning for denne undersøkelsen. Utvelgelsen av relevante treff er derfor en møysommelig prosess. For å ta et eksempel: I Senterpartiet sitt program, som er det mest omfattende av samtlige med sine nesten 60 000 ord, er det registrert 176 treff totalt for «stat*» og hele 206 for «offentlig». Ved manuell tolkning av samtlige treff, viser det seg at kun to av de totalt 382 treffene, én fra hver indikator, var brukt i den betydningen

som gjorde de relevante for undersøkelsen. For hvert av de sju partiene i undersøkelsen er det flere hundre treff som må sjekkes manuelt, og det stilles da store krav til presisjon, konsentrasjon og ikke minst en konsekvent evaluering. Det er en formidabel oppgave som er langt mer tidkrevende enn først antatt.

Når det gjelder den tredje og siste dimensjonen som går på direkte demokrati, er operasjonaliseringen langt enklere. Jeg har ganske enkelt valgt ut én indikator; hvorvidt partiene foreslår direkte eller uttrykker seg positivt om bruk av folkeavstemninger. Dette er gjort ved å søke etter «folkeavstemning*» som gir et beskjedent antall treff i samtlige programmer. I tillegg fremstår treffene som vanskelig å feiltolke. Det kommer rimelig klart frem hvorvidt partiene uttrykker seg enten positivt, nøytralt eller negativt om bruk av folkeavstemninger. Kun førstnevnte bruk er tatt med i ordtellingen.

6.2.1. Ordtelling: Folk

Resultatene fra ordtellingen om «folk*» og «borger*» er gjengitt i tabell 6.1 på neste side, med oversikt over absolutte og relative treff. Det er de relative treffene som er de mest interessante, ettersom tekstmengden i partienes programmer varierer til dels mye. Antall ord for hvert parti er gjengitt i ytterste kolonne til høyre i tabellen. Det mest omfattende programmet (Senterpartiet) inneholder dobbelt så mange tegn som programmene til Arbeiderpartiet og Høyre.

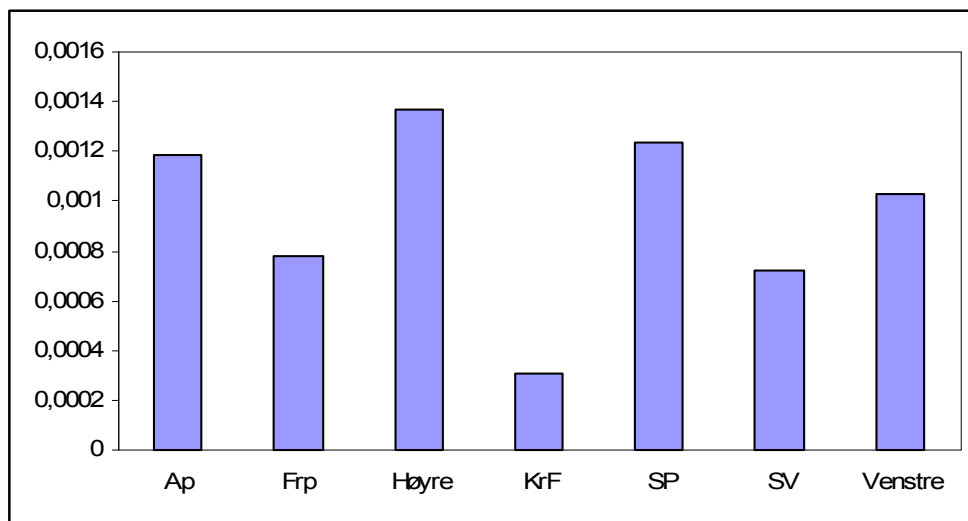
Tabell 6.1 Referanser til folket i norske partiprogrammer 2005-2009.

Parti	Antall treff	Relative treff	N
Arbeiderpartiet	28	0,001187800	23 573
Fremskrittspartiet	34	0,000778888	43 652
Høyre	31	0,001368110	22 659
Kristelig Folkeparti	9	0,000305219	29 487
Senterpartiet	71	0,001238682	57 319
Sosialistisk Venstreparti	24	0,000718584	33 399
Venstre	45	0,001030857	43 653

De relative tallene i tabellen illustrerer imidlertid ikke forholdene på noen god og oversiktlig måte. Til det er desimalene altfor mange. Figur 6.2 på neste side gir et litt klarere bilde av fordelingen. Og vi ser med en gang at resultatet ikke samsvarer med forventningen: Fremskrittspartiet markerer seg *ikke* som et parti som henviser til folket oftere enn de andre partiene. Snarere tvert i mot. Fremskrittspartiet befinner seg i en slags mellomposisjon, og det er for øvrig vanskelig å se et klart mønster i diagrammet. Høyre, Senterpartiet, Arbeiderpartiet og Venstre inntar topp fire, med fløypartiene Fremskrittspartiet og SV like bak. Deretter skiller Kristelig Folkeparti seg ut som det partiet med klart færrest referanser til folket i sitt program.

Jeg har allerede skrevet litt om hvordan utvelgelsen av ord har foregått. Fra en elektronisk ordtellingsfase – ved dataprogrammet MonoConc – til en tolkningstilnærming med bakgrunn i begrepskunnskap. «Folk» er registrert i ordtellingen der det – i seg selv eller som ledd av et annet ord – er brukt i en betydning som samsvarer med den forståelsen av begrepet som er redegjort for i begrepsdiskusjonen. Noen illustrerende eksempler: «Fremskrittspartiet vil gjøre

det enklere for folk å selv kunne velge å være hjemme med barna [...]», er en typisk bruk av ordet som faller innunder denne undersøkelsen.

Figur 6.2 Fordeling av referanser til folket i norske partiprogrammer 2005-2009. Basert på tabell 6.1. Relativ frekvens på y-aksen.

I motsatt tilfelle inkluderes ikke utdrag som: «Den norske staten er etablert på territoriet til to folk: Samer og nordmenn», for øvrig hentet fra Arbeiderpartiets program, der «folk» brukes i en objektiv faktabeskrivelse og ikke kan tas til inntekt for at partiet ønsker å snakke om eller på vegne av «folket».

Et interessant skille er dessuten i bruken av «folk» vs. «borger». Ordteilingen viser at førstnevnte brukes desidert mest. Noen partier bruker knapt nok begrepet «borger» i det hele tatt, og Kristelig Folkeparti bruker det ikke en eneste gang. Motpolen er her Venstre som skiller seg kraftig ut med totalt 79 treff på «borger». 36 av disse er tatt med i undersøkelsen. Kun Kristelig Folkeparti har færre treff enn Venstre på «folk*», mens på «borger*» har Venstre flest treff av alle med soleklar margin. Fremskrittspartiet har nest flest relevante treff med «borger*» med sine 4 mot Venstres 36. Det virker rimelig å anta at Venstre som eneste parti bevisst bruker «borger» ofte på bekostning av «folk» for å understreke

sin liberalistiske ideologi. Et eksempel som er inkludert i ordtellingen fra Venstres program: «At borgeren har mulighet til enkelt å sette seg inn i å forstå skattesystemet er et selvstendig poeng for Venstre». Partiet definerer aldri hva de mener med «borgeren», liksom Fremskrittspartiet eller andre partier ikke definerer «folk». Men dersom vi i dette tilfellet hadde skiftet ut «borgeren» med «folket», ville meningsinnholdet fortsatt vært det samme, og det er det som er det avgjørende.

En fristende og opplagt tolkning av disse resultatene er at vi blir nødt for å legge til side vår ryggmarksrefleks og forestilling om Fremskrittspartiet som et parti som taler på vegne av «folk flest» – som skal være et uttrykk for populisme. Det kan samtidig hende at Panizza (2005) har et enda bedre poeng enn først antatt når han hevder at referanser til folket ikke lenger er noen fruktbar indikator på å måle grad av populisme, rett og slett fordi det er noe alle moderne politiske partier gjør.

På en annen side peker empirien på til dels markante innbyrdes variasjoner mellom partiene, selv om de ikke er i forventet retning. Det er både interessant at Fremskrittspartiet havner i en uventet mellomposisjon, og ikke minst fremstår det store spriket mellom motpolene Høyre og Kristelig Folkeparti som litt underlig. Her vil mye nyttig informasjon trolig ligge gjemt bak søylene. Dessverre havner en dypere analyse av denne empirien utenfor denne undersøkelsens domene.

Dersom vi tenker oss at Panizza sin innvending er gyldig, ville forventningen være at Fremskrittspartiet ikke kom til å skille seg ut fra de øvrige partiene verken i den ene eller andre retningen, samtidig som den generelle variasjonen mellom partiene på indikatoren ville være liten eller preget av tilfeldig, marginal spredning. Vi må uansett konkludere med at; (i) enten er det å referere eller henvise til folket i partiprammer ingen god indikator på populisme, (ii) det å referere til folket er fortsatt et uttrykk for populisme, men operasjonaliseringen har vært mislykket, (iii) Fremskrittspartiet henviser ikke oftere enn de andre partiene til folket og er derfor

ikke et populistisk parti i så henseende (heller ingen av de andre partiene utmerker seg i nevneverdig grad i populistisk retning), eller (iv) det kan være at partiprogrammer *per se* ikke er det rette medium for å undersøke denne siden ved populismen. Det kan tenkes at Fremskrittspartiet toner ned en eventuell «folkelig appell» i partiprogrammer, kanskje fordi programmet sjeldent leses i sin helhet av «folk flest», og slike referanser isteden kommer til uttrykk på andre områder, for eksempel ved appeller på fjernsyn, radio eller fra talerstoler.

6.2.2. Ordtelling: Anti-hegemoniske holdninger

Dimensjonen som måler partienes anti-hegemoniske uttrykk i partiprogrammene har generert empiri mer i samsvar med forventningene. Antakelsen om at Fremskrittspartiet skiller seg ut fra de øvrige partiene som en representant for hyppige anti-hegemoniske bemerkninger, styrkes ifølge tabell 6.2 (neste side). Ordtellingen peker i retning av en klar tendens: Både i den absolutte og relative bruken av det som er operasjonalisert som anti-hegemoniske ytringer, markerer Fremskrittspartiet seg som den klart fremste eksponenten for slike holdninger. Ordtellingen telte 43 relevante resonnementer eller argumenter.

Resultatene som er gjengitt i tabellen er et resultat av en forholdsvis kompleks ordtelling. Det er først søkt elektronisk etter flere utvalgte ord i trunkert form, deretter er en stor mengde tekstmateriale analysert kvalitativt etter mønsteret av argumentasjonsanalyse. At en slik omfattende undersøkelse, av tids- og ressursmessige hensyn, kun er foretatt én gang og kun av én person, kan tenkes å utgjøre en trussel for reliabiliteten. Empirien bør derfor tolkes i lys av en forestilt feilmargin. Når resultatet likevel peker så entydig i én retning, så forteller det oss at det finnes en klar tendens i forventet retning.

Tabell 6.2 Anti-hegemoniske uttrykk i norske partiprogrammer 2005-2009.

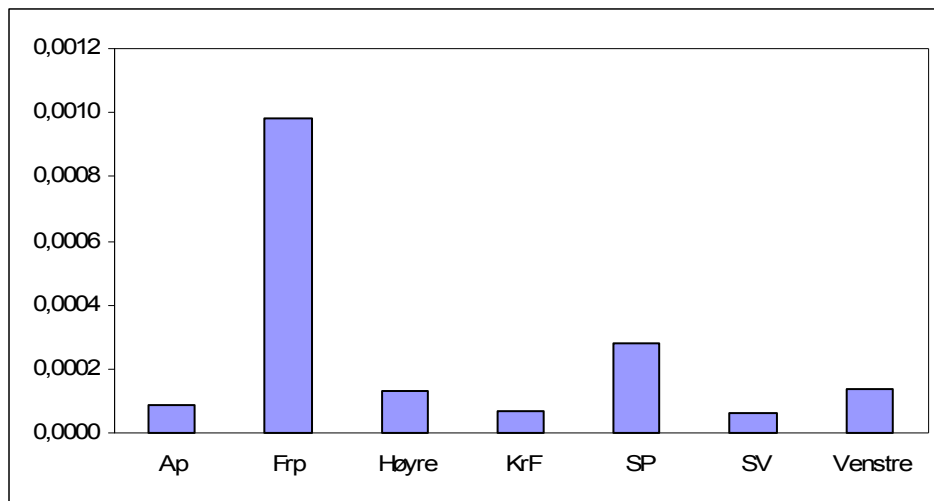
Parti	Antall treff	Relative treff	N
Arbeiderpartiet	2	0,0000848428	23 573
Fremskrittspartiet	43	0,0009850637	43 652
Høyre	3	0,0001323977	22 659
Kristelig Folkeparti	2	0,0000678265	29 487
Senterpartiet	16	0,0000598820	57 319
Sosialistisk Venstreparti	2	0,0000598820	33 399
Venstre	6	0,0001374476	43 653

Det er søkt etter mange ord, men noen viser seg å være mer sentrale enn andre. Varianter av «byråkrati» har blitt kodet med klart høyest frekvens. Det som går igjen er en kritikk av byråkratiet eller det offentlige byråkrati omtalt som en slags kompliserende institusjon. Eksempel: «Fremskrittspartiet anser den stadig voksende stat og offentlige byråkrati som en trussel mot enkeltmenneskets utfoldelsesmulighet». Begrepet brukes også i adjektivform for å beskrive institusjoner: «Det offentlige forvaltningssystem utvikler seg samtidig til å bli mer tungrodd og byråkratisk». Begge eksemplene er hentet fra Fremskrittspartiet sitt program. Dette er samtidig resonnementer som inneholder flere av ordene det er søkt etter. Siden denne ordtellingen har en argumentasjonsanalytisk, kvalitativ tilnærming i tolkningsfasen, så er ordtellingen i realiteten en telling av antall argumenter. Der «offentlig», «stat» og «byråkrati» brukes i samme argument, telles det bare én gang.

Mange av ordene det er søkt etter viste seg å være heller dårlige indikatorer på anti-hegemoniske holdninger. Søk etter «regjering*», «institusjon*» og «storting*» gav få eller ingen treff etter at søkene om de store ordene som «byråkrati*», «stat*» og «offentlig*» først var gjennomført. Normative utsagn som ikke samtidig har en implisitt eller eksplisitt kritikk av sider ved det etablerte

politiske system, er utelatt. Eksempel: «Statens rolle i denne prosessen bør i hovedsak være som tilrettelegger og regulator», fra Fremskrittspartiet sitt program. Det er ikke tilstrekkelig i seg selv at partiet har en ideologisk forankring som innebærer et syn på at statens rolle skal begrenses. Det kan vanskelig tas til inntekt for populisme, men en utstrakt og sterk retorikk mot at det etablerte systemet ikke samsvarer med partiets oppfattelse av demokrati, og at systemet er tungrodd og er forstyrrende eller kompliserende for folkelig forståelse, er elementer som gjør at det kan knyttes til en populistisk forståelse.

Søylediagrammet nedenfor (figur 6.3) speiler fordelingen mellom partienes anti-hegemoniske holdninger, og illustrerer godt hvordan Fremskrittspartiet skiller seg ut fra de andre partiene.

Figur 6.3 Fordeling av anti-hegemoniske uttrykk i norske partiprogrammer 2005-2009. Basert på tabell 6.2. Relativ frekvens på y-aksen.

Det er lite som skiller frekvensen i anti-hegemoniske holdninger mellom de øvrige seks partiene, selv om Senterpartiet ligger noen hakk foran, men likevel betydelig bak Fremskrittspartiet. Det er spesielt indikatorene «byråkrati*», «offentlig*» og «stat*» som gjemmer seg bak flesteparten av de relevante treffene for Fremskrittspartiet. Blant de andre partiene er treffene stort sett marginale, med

unntak av Senterpartiet som relativt hyppig argumenterer kritisk mot «byråkratiet». Hele 12 ganger inngår «byråkrati*» i argumenter som er tatt med i ordtellingen – mot 14 treff i Fremskrittspartiet sitt noe tynnere program. De andre partiene har kun 0-3 treff på «byråkrati*». Selv om Senterpartiet sitt program er rikest på tekst, så gir det seg likevel synlige utslag i den relative fordelingen.

Oppsummert må empirien sies å styrke tesen om at Fremskrittspartiet oftere enn sine rivaliserende partier på Stortinget argumenterer med en anti-hegemonisk tone i sitt partiprogram for 2005-2009.

6.2.3. Ordteiling: Direkte demokrati

Jeg skal ikke dvele for lenge med den tredje og siste dimensjonen ved populismens idealmodell: Partienes budskap om ordninger av direkte demokrati.

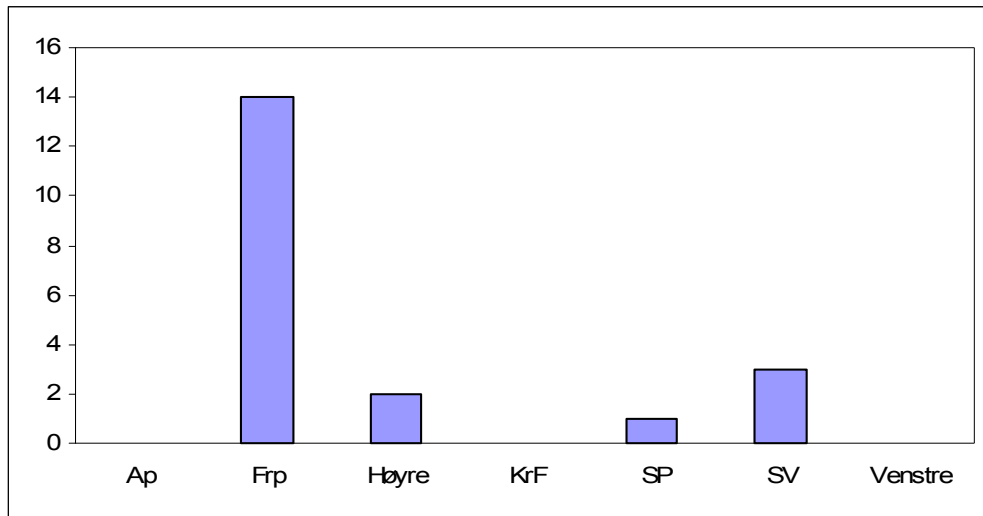
Ordtellingen – som kun har tatt utgangspunkt i søk etter «folkeavstemning*» – viser at Fremskrittspartiet omtaler folkeavstemninger i positive ordlag eller presenterer forslag om slik bruk i konkrete tilfeller hele 14 ganger i løpet av sitt program. Et eksempel der Fremskrittspartiet omtaler folkeavstemninger som et gode: «Fremskrittspartiet ser klare svakheter ved vårt demokrati. Det er ønskelig med et system der velgerne gjennom folkeavstemninger får direkte avgjørende beslutningsrett». Partiet viser også til konkrete situasjoner hvor folkeavstemning bør innføres: «Innbyggerne skal kunne kreve saker avgjort ved folkeavstemninger ved at det samles inn underskrifter fra minst 10 % av de stemmeberettigede innbyggerne til støtte for kravet, eller ved at minst 1/3 av medlemmene i Storting, fylkesting eller kommunestyre forlanger folkeavstemning».

I frekvens er ingen av de andre partiene i nærheten av Fremskrittspartiet. Nærmest er SV med totalt tre slike utspill, deretter Høyre med to og Senterpartiet

med ett. Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre bruker begrepet «folkeavstemning» kun én gang hver, men bare i nøytral sammenheng (om eventuelt norsk EU-medlemskap), og er i ordtellingen derfor oppført med 0 relevante treff.

Figur 6.4 nedenfor illustrerer fordelingen mellom partiene i et søylediagram. Her er resultatene gjengitt i absolutt frekvens i motsetning til tidligere.

Figur 6.4 Fordeling av forslag og positiv omtale av folkeavstemninger i partiprogram 2005-2009. Absolutt frekvens på y-aksen.

6.3. Oppsummering

Ved å sammenligne de norske partiprogrammene for 2005-2009 med utgangspunkt i en ideallmodell for populisme, har målsettingen vært å danne et grunnlag for å kunne vurdere hvorvidt Fremskrittspartiet skiller seg fra de øvrige (etablerte) norske partiene. I sin undersøkelse av populistisk kommunikasjon i belgiske partier, har forskerne Jagers og Walgrave (2004) gjort en lignende studie;

konstruert en populisme-index basert på ordtelling for deretter å trekke en slutning om det partiet som vanligvis omtales som populistisk i belgisk partipolitikk – Vlaams Blok – virkelig skiller seg ut fra de andre partiene. Empirien gav støtte for den utbredte antakelsen av Vlaams Blok som et populistisk parti. Jeg har vurdert det som, om ikke nødvendig så i hvert fall hensiktsmessig, først å foreta en tilsvarende analyse (men litt forenklet) av norske partier som foranledning til en kvalitativ tekstanalyse. Hensikten er først å etablere Fremskrittspartiet som et populistisk parti, ikke bare gå ut i fra en antakelse om «noe alle vet».

I en annen europeisk studie av populisme, har de Raadt m.fl. (2004) tatt utgangspunkt i seks europeiske partier som det er vanlig å omtale som populistiske. Partier som de kaller for «the usual suspects». Fremgangsmåten har vært kvalitativ tekstanalyse av partiprogrammer og påfølgende beskrivelser av ulike varianter av populisme de har identifisert. Undersøkelsen her kombinerer de to strategiene. I dette kapitlet har jeg først forsøkt å etablere Fremskrittspartiet som et populistisk parti ved å sammenligne partiet med de andre norske partiene. Det er gjort ved å operasjonalisere en idealmødel av populisme og utføre en ordtelling av tre forskjellige indikatorer. Fremskrittspartiet er i utgangspunktet blant «the usual suspects», men det er likevel – eller kanskje nettopp derfor – interessant å se hvorvidt en ordtelling av partiprogrammene styrker eller svekker antakelsen.

Resultatet er ikke entydig. På den første indikatoren – henvisninger til folket – viser den relative frekvensfordelingen at Fremskrittspartiet *ikke* skiller seg fra de andre partiene. Kun Kristelig Folkeparti viste seg å være et mindre «folkelig» parti enn Fremskrittspartiet. Dersom det er slik at denne dimensjonen utgjør den viktigste indikatoren på populisme, slik mange foreslår, er den åpenbare slutningen at Fremskrittspartiet *ikke* uttrykker seg populistisk i partiprogrammet for 2005-2009. To andre indikatorer er imidlertid tatt med i analysen, og begge viser at Fremskrittspartiet utmerker seg i «populistisk retning». Frekvenstabeller avdekker at Fremskrittspartiet langt oftere enn de øvrige partiene uttrykker seg negativt overfor det politiske systemet – det som her er omtalt som anti-

hegemoniske holdninger – og dessuten foreslår partiet bruk av direkte demokrati i form av folkeavstemninger langt hyppigere enn de andre partiene. 2 av 3 indikatorer peker dermed i populistisk retning. Om det er tilstrekkelig til å slå fast at Fremskrittspartiet er et populistisk parti og de andre partiene ikke-populistiske, er en konklusjon som undersøkelsen neppe gir dekningen for, selv om partiet skulle ha utmerket seg på alle tre indikatorene. Det er all grunn til å bruke og tolke tallene med forsiktighet. Og en kvalitativ tekstanalyse ville uansett vært påkrevd for bedre å forstå teksten. Når alt kommer til alt så er ikke populisme et fenomen som bør telles – det bør *forstås*.

6.4. Kvalitativ tekstanalyse

Det er som et supplement nødvendig å foreta en kvalitativ analyse av Fremskrittspartiets partiprogram. Da er det ikke lenger frekvenser som er det interessante, men hva programmene faktisk sier om de variablene som står i fokus i denne undersøkelsen. Nå skyves samtidig de øvrige norske partienes programmer ut av analysen. Isteden trekkes Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna inn i analysen, slik at man får muligheten til å trekke paralleller mellom ulike partier som under lignende politiske forhold betraktes som populistiske.

Selve analysen vil foregå partivis. Av hensyn til lesevennlighet kommer det ikke til å bli benyttet standard referanse bak sitatene, men det vil likevel alltid fremgå klart hvilket partiprogram hvert enkelt utdrag er hentet fra. Alle utdrag gjengis dessuten i sitt originalspråk, det vil si at svensk og dansk ikke oversettes. Avslutningsvis vil trådene samles i en oppsummerende drøftelse under eget kapittel for sammenligning på tvers av land- og partigrenser.

6.4.1. Fremskrittspartiet

Analysen omfatter Fremskrittspartiets partiprogram for perioden 2005-2009 som ble vedtatt på landsmøtet i Ålesund 21. mai 2005. Det inkluderer både prinsipp- og handlingsprogram som behandles som et samles partiprogram. Totalt inneholder programmet 43 652 ord.

Programmet åpner med en innledning under tittelen «Bli med å forandre landet», hvor partiformann Carl I. Hagen (som er avbildet ved siden av teksten) oppfordrer oss til å lese programmet i sin helhet: «De som hevder at Fremskrittspartiet mangler en helhetlig politikk, har aldri lest vårt program», er den første setningen i partiprogrammet. Selv om jeg ikke noe sted i anklager Fremskrittspartiet for å mangle en helhetlig politikk, så tar jeg ham på ordet. Hvert eneste av de 43 652 ordene er lest, alt fra partiets tanker om reindrift og én setning om rasteplasser, til de langt mer omfattende redegjørelsene for skatte- og sosialpolitikk eller innvandringspolitikk. Partiprogrammet er delt inn i ulike bolker basert på politiske temaer, slik at det er forholdsvis enkelt å finne frem i det innholdsrike dokumentet. Jeg skal imidlertid ikke fokusere spesifikt på de ulike politikkområdene eller hvilke standpunkter partiet inntar på forskjellige stridsspørsmål. Det er ikke innholdet eller ideologien, men hvordan partiet bruker språket og kommuniserer med leseren – det vil si retorikken – som i hovedsak er interessant for mitt formål. Den retorikken som bygger oppunder antakelsen om Fremskrittspartiet som et populistisk parti.

Innledningen, som er skrevet under av Carl I. Hagen som et personlig brev til leseren, utgjør kun én av totalt 90 sider i partiprogrammet. Og her styres det for det meste unna retorikk som har å gjøre med populisme. Tvert i mot er innledningen på mange måter en forsvarstale mot de som kritiserer Fremskrittspartiet for å være et parti som står for kortsiktighet og enkle løsninger,

noe som i dagligtalen gjerne er synonymt med populisme. Kun ett sted bruker han et uttrykk som sterkt forbindes med populisme. Det er når han hevder at Fremskrittspartiet med bakgrunn i partiprogrammet skal arbeide hardt og målrettet for å nå sin uttalte målsetting om å gjøre hverdagen enklere for «folk flest». Betegnelsen «folk flest» brukes for øvrig ordrett ni ganger i løpet av programmet. Det er ikke oppsiktsvekkende mye, all den tid uttrykket inngår i partiets slagord: «For folk flest». Jeg skal komme tilbake til hvordan dette slagordet implementeres i programmet. Men la oss først se litt på hvordan partiets uttalte liberalistiske ideologi harmonerer og kolliderer med populismens retorikk.

Liberalistisk populisme?

Helt i begynnelsen av prinsippprogrammet redegjør Fremskrittspartiet for sin ideologiske forankring: «Fremskrittspartiet er et liberalistisk parti. Det bygger på Norges grunnlov, norsk og vestlig tradisjon og kulturarv med basis i det kristne livssyn. Fremskrittspartiets hovedmål er sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep». Partiet definerer med andre ord seg selv som et liberalistisk parti, samtidig som de i siste setning viser at de bevarer arven fra Anders Langes Parti. At Fremskrittspartiet verken under den ideologiske redegjørelsen eller noen andre steder i det omfattende programmet omtaler seg selv som et populistisk parti, eller i det hele tatt tar termen «populisme» i sin munn, bekrefter den utbredte antakelsen av populisme som noe lite nobelt. Politikere bruker svært sjeldent betegnelsen for å omtale egen ideologi eller kommunikasjonsstrategi. Det er en merkelapp som aktører utenfra setter på et parti – med negativt fortegn.

Men som Paul Taggart (2000) poengterer så er det uansett tvilsomt om vi kan behandle populisme som en fullkommen politisk ideologi i seg selv. Snarere er det

slik at populisme er et karaktertrekk som fester seg til andre ideologier, og muligens kan det være at liberalismen¹³ er mer kompatibel enn andre ideologier med den moderne formen for populisme. Uansett så utgjør sammenhengen mellom hva partiet uttrykker eksplisitt om sitt ideologiske grunnsyn i partiprogrammet på den ene siden, og den allmenne oppfattelsen av samme parti som populistisk på den andre siden, en interessant kryssning det er verdt å se nærmere på.

For det finnes også motsetninger mellom liberalismen og populismen. Ikke minst er liberalismen karakterisert av en individorientert tilnærming som er opptatt av å beskytte og bevare individets rettigheter overfor potensielle statlige overgrep. Populismen mener derimot at samfunnet er eller bør være homogent. Folket og folkemeningen er i populismens øyne uttrykk for én holdning. Når populistene lytter til folket, så hører de et entydig ekko fra folket som en *enhet*. Dersom Fremskrittspartiets stadige appeller til folket, manifestert gjennom slagordet «for folk flest», viser seg å være synonymt med en forståelse av folket som en enhet, kan det virke besynderlig om partiet samtidig fremmer enkeltmenneskets frihet gjennom en utstrakt bruk av liberalistisk diskurs. Det kan betegne en kollisjonskurs, men ikke nødvendigvis. Det er avgjørende å se nærmere på hvordan partiet spesifikt bruker begrepet «folk».

Et annet område hvor liberalismen og populismen kan oppfattes å være på kollisjonskurs angår statlig involvering i økonomien. Liberalismen har en grunnleggende skepsis til enhver statlig innblanding, med røtter tilbake til blant annet Adam Smith og Friedrich Hayek. Statlig involvering i økonomien er imidlertid mindre problematisk innen populismen, hvor politiske utspill nærmest forutsetter en ekspanderende pengepolitikk. På flere områder fremstår Fremskrittspartiet i sitt program som lojale mot liberalismen. De går flere steder

---

¹³ Liberalismen har i dag mange retninger og defineres ulikt blant annet avhengig av geografi. I denne oppgaven brukes den europeiske forståelsen av liberalismen, som i motsetning til den amerikanske gjerne er knyttet til den politiske høyresiden med hovedfokus på personlig og økonomisk frihet.

inn for å redusere statens rolle, og fremmer som alternativ en markedsliberalisme der individets helse og velferd bør sikres gjennom private ordninger.

Fremskrittspartiet holder seg også godt til høyre på den økonomiske akse når de argumenterer for at Norges Bank bør løsrives fra politisk styring:

«Fremskrittspartiet vil fortsette sitt arbeid for at Norges Bank skal bli uavhengig og selvstendig, og gjennom pengepolitiske virkemidler sikre lav og stabil inflasjon, uten innblanding fra politikere». På den andre siden fremstår ikke

Fremskrittspartiet med et klart antikollektivistisk og liberalistisk syn i velferdsdebatten. Etter den liberalistiske ideen fremstilles velferdsstaten som en utgiftspost som må minimaliseres (Rønning 2001). Fremskrittspartiet har imidlertid beveget seg i en stadig mer velferdsstatsvennlig retning. Det viser en tekstanalyse av Fremskrittspartiets programmer frem til 2001-2005 i Helge Magnus Stang Opsahl (2005) sin hovedoppgave om Fremskrittspartiets helse- og sosialpolitikk. Opsahl konkluderer med at «som helhet bærer programmet preg av en betydelig endring i velferdsvennlig retning». En kvantitativ analyse ved manifestodata i samme hovedoppgave viser også at Fremskrittspartiet i velferdspolitisk forstand har nærmet seg de andre partiene betraktelig siden 1980-tallet.

Men selv om liberalismen og populismen på enkelte felt kan virke motstridene, så er de samtidig kompatible med hverandre på andre felt. Det kan tenkes flere grunner til at populismen tiltrekkes liberalismen. Én åpenbar tolkning finner vi i både liberalismens og populismens iboende misnøye med systemet, institusjoner og etablerte ordninger. Både liberalismen og populismen forfekter en motstand mot et langsomt byråkrati og maner etter effektivitet eller alternative løsninger på offentlig organisering og involvering. La oss se på et par eksempler fra partiprogrammet som konkretiserer partiets liberalistiske forankring og hvordan de uttrykker seg om folket: «Fremskrittspartiets politikk bygger på den liberalistiske idé som prioriterer alle menneskers rett til å leve som frie og selvstendige

individer». Her beskriver ordene «frie» og «selvstendige» hvordan partiet mener menneskene, det vil si folket, skal kunne leve som individer. Setningen understreker typiske liberalistiske, antikollektivistiske verdier som neppe er forenlig med å betrakte folket som en homogen gruppe der individuell ulikhet, som er en naturlig konsekvens av frihet, ikke bare aksepteres, men også proklameres som et gode. Riktignok modererer Fremskrittspartiet sitt liberalistiske standpunkt i påfølgende leddsetning som er fortsettelsen av forrige sitat: «så lenge de ikke uberettiget griper inn i andre menneskers rett til fri og selvstendig livsutfoldelse». Dette danner grunnlaget for det partiet mener bør være en leveregel om at «min frihet slutter der din begynner». Resonnementet er alene vagt og det er vanskelig å se hvor partiet mener grensen for det som er uberettiget går. Fremskrittspartiet er imidlertid noen setninger senere mer konkrete: «Fremskrittspartiet aksepterer ikke at man kan leve ut sin kultur og religion hvis dette medfører krenkelse eller overgrep mot medmennesker». Men igjen utdypes det ikke hva som oppfattes som krenkelser eller overgrep mot medmennesker.

De tre populistiske dimensjonene kan alle identifiseres i Fremskrittspartiets program, og ofte farges de av en liberalistisk diskurs. Vi skal se på noen eksempler. Under overskriften «Den enkeltes frihet» kan man lese at «Fremskrittspartiet anser den stadig voksende stat og offentlige byråkrati som en trussel mot enkeltmenneskets utfoldelsesmulighet». Dette er for det første en klar kritikk mot systemet, staten og byråkratiet, og kan noteres som uttrykk for det vi har kalt anti-hegemoniske holdninger som kjennetegner populisme. Samtidig setter setningen folket opp mot staten/byråkratiet, hvor sistnevnte hevdes å utgjøre en trussel overfor førstnevnte. Dette er et klassisk eksempel på det man i litteraturen omtaler som populistisk retorikk. Folket nevnes riktignok ikke eksplisitt, men «enkeltmenneskets» settes inn i en sammenheng hvor det kunne vært byttet ut med «folket» eller «folk flest». Ved velge ordene «trussel mot enkeltmenneskets utfoldelsesmulighet» får setningen samtidig et preg av liberalistisk diskurs, ikke

kun populistisk. Og det er flere eksempler der klassisk populistisk argumentasjon krysses med liberalistisk diskurs i Fremskrittspartiets program, blant annet under markedsøkonomi og desentralisering av makt: «Bare markedsøkonomi gir den maktspredning i samfunnet som kan forhindre for sterk maktkonsentrasjon som oppstår når politikerne og byråkratene som har makten i staten, også får makt over næringslivet». Utdraget illustrerer godt hvordan en liberalistisk markedsøkonomi knyttes til et anti-hegemonisk syn, der markedstilpasning nettopp foreslås som en løsning på maktkonsentrasjon og byråkrati.

Fremskrittspartiet og anti-hegemoniske holdninger

Under samme kapittel uttrykker Fremskrittspartiet seg konsist om sin misnøye: «Det offentlige forbruket må reduseres og byråkratiet bygges ned». Nettopp bruken av «byråkrati» eller «byråkratisk» er en gjenganger i argumentasjonen mot det offentlige systemet. Det som er interessant, er at begrepet brukes vekselvis som substantiv og adjektiv. I utdraget ovenfor brukes byråkratiet som institusjon (substantiv), men til tross for en nøytral bruk av begrepet så skapes en negativ assosiasjon. Det er ganske enkelt fordi «byråkrati» som substantiv for de fleste har blitt en negativ betegnelse, selv om det i utgangspunktet ved Max Weber ble definert som et ideal. Weber utviklet i sin tid byråkratiet som en teoretisk organisasjonsform, hvor makt og posisjon skulle fordeles etter kompetanse med høy grad av desentralisering i de mindre beslutningene og ditto høy sentralisering i de store beslutningene. Men fra å være et teoretisk bilde av en utopisk organisasjonsform i Max Webers visjon, har byråkrati senere etablert seg som et negativt uttrykk i dagligtalen. Assosiasjonen har blant annet vært båret frem av opinionsledere, eksempelvis innen kunsten hvor forfatter Franz Kafka tidlig på 1900-tallet skildret byråkratiet litterært i lite flatterende form. Forestillingen om

byråkratiet som et ugjennomtrengelig papirvelde med tungvint saksbehandling fjernt fra folkets virkelighet, som et «monster uten ansikt», har for lenge siden slått rot.

Byråkrati som substantiv har dermed ulike betydninger som denotasjon og konnotasjon. Mens ordets denotasjon viser til den rent leksikalske betydningen, hvor byråkratiet karakteriseres som en type organisasjonsform, handler konnotasjoner om de assosiasjonene som oppstår i møtet mellom ordet eller begrepet på den ene siden og mottakerens verdier og kulturelle forutsetninger på den andre siden (Heradstveit og Bjørgø 1992: 41). Selv om de fleste definisjoner ikke skiller mellom konnotasjon og assosiasjon, mener Heradstveit og Bjørgø (1992: 46) at det kan være fruktbart å foreta et slikt skille, fordi mens en assosiasjon svarer til et psykologiserende begrep knyttet til prosesser hos enkeltindividet, så fanger en konnotasjonsmodell opp den intersubjektive meningen i en kommunikasjonsprosess. Og det er nettopp det intersubjektive innholdet i en tekst det er mulig å manipulere eller bygge en strategi rundt for politiske entreprenører med tanke på for eksempel retoriske valg i utarbeidelse av et partiprogram. Det handler om å konstruere en tekst hvor flere individer oppfatter meningsinnholdet på samme måte. Heradstveit og Bjørgø (1992) viser til Eco som har plassert konnotasjonsbegrepet inn i en generell teori om koder; det som konstituerer en konnotasjon er at den skapes gjennom en konnotativ kode som bygger på en mer grunnleggende denotativ kode. Eco kaller det for en underkode, som igjen bygger på en kulturell konvensjon. Og det er det som gjør at konnotasjoner ikke bare blir vilkårlige og subjektive assosiasjoner som kun oppstår hos enkeltindivider. Dette er konnotasjoner som hviler på kulturelt etablerte underkoder, og slike kodifiserte konnotasjoner kan derfor oppstå hos alle som deler en bestemt underkode. Og det er det som er det sentrale her, fordi dette blir et svært viktig redskap for retorikere i politisk kommunikasjon. Viten om dette gjør det nemlig mulig å ha en intensjon om å vekke bestemte konnotasjoner hos velgerne.

Vi har sett på begrepet «byråkrati» som er et eksempel på en betegnelse som partier, deriblant Fremskrittspartiet, bruker bevisst for å vekke ønskede konnotasjoner hos velgerne. Det er etablert en kulturell underkode som forteller oss hva vi forbinder med begrepet, og ved å bruke «byråkrati» gjentatte ganger i programmet, er det et veloverveid retorisk grep som ligger bak. En negativ konnotasjon brukes her for å knytte uttrykk til kontekst. På denne måten vekker Fremskrittspartiet ønskede følelser og assosiasjoner hos mottakeren samtidig som de slipper å formulere det med rene ord.

Flere steder i programmet brukes også «byråkratisk» som adjektiv, igjen med en klar negativ konnotasjon, for å beskrive systemet. Fremskrittspartiet viser at de ikke er fornøyd med «dagens system»:

«Det offentlige forvaltningssystem utvikler seg samtidig til å bli mer tungrodd og byråkratisk».

Litt senere plasseres byråkratiet i opposisjon til folket:

«Altfor mange lover gir regjering og byråkrati vide fullmakter til å regulere og til å treffe skjønnsmessige vedtak. Dette gir byråkratiet for stor makt over det enkelte mennesket».

Kjernen virker å være at byråkratiet sitter med (for stor) makt og tar avgjørelser som ikke er på vegne av eller samsvarer med hva folket ønsker. Setningen gir et bilde av regjering og byråkrater som opererer bak lukkede dører, uten kontakt med folket, og som misbruker den makt de besitter gjennom lovverket.

Fremskrittspartiets kritikk er imidlertid godt innpakket, og partiet tar aldri så sterkt i at de gir inntrykk av å anklage systemet eller establishmentet noe sted for korrupsjon og fordervelse, slik litteraturen om populisme beskriver.

Fremskrittspartiet er hovedsakelig opptatt av effektivisering og omorganisering

innen det offentlige: «Fremskrittspartiet vil omorganisere offentlig forvaltning med sikte på en mer effektiv drift, en bedre forvaltning av ressurser og et bedre tilbud til innbyggerne», underforstått at den offentlige forvaltningen per i dag er lite effektiv og bruker ressursene feil overfor innbyggerne, det vil si folket.

Kritikken mot systemet er for det meste spesifikk, og sjeldent vag og generell. Det brukes ofte negativt ladede adjektiv som innleder argumentasjonen om hvorfor noe ikke fungerer, for deretter å foreslå alternative løsninger. Blant annet er Fremskrittspartiet kritisk til den nye fylkeskommunen:

«Den «nye» fylkeskommunen har ingen legitimitet, verken i folket eller hos nasjonale myndigheter. Fylkeskommunen har vært og er et unødvendig ledd i den offentlige forvaltning».

Dette utdraget viser også hvordan partiet ønsker å redusere, eller omorganisere, en bit av det offentlige myndighetsapparatet og kobler det til at en slik ordning må ha legitimitet i folket. En slik legitimitet i folket mener Fremskrittspartiet at den nye fylkeskommunen ikke har, og det ser ut til å være en vesentlig begrunnelse for å finne en annen løsning. Fremskrittspartiet utdyper dette videre i tre avsnitt, uten at det skal gås inn på her.

Den kvantitative analysen avdekket at Fremskrittspartiet uttrykte seg anti-hegemonisk til sammen 43 ganger i partiprogrammet. De aller fleste av disse treffene ble funnet i kontekster som kan knyttes til partiets liberalistiske grunnidé. Gjengangerne er negativ omtale av «stat», «det offentlige», «regelverk» og «byråkratiet». I forhold til EU og internasjonale institusjoner som omtales i programmet, så er Fremskrittspartiet mer tilbakeholdne med å rette sterkt kritikk. Partiet har ikke tatt noe klart standpunkt til EU-spørsmålet. Den anti-hegemoniske dimensjonen skal også dekke forholdet til academia, opinionsledere, andre

politiske partier og media. I Fremskrittspartiet er anti-hegemoniske uttrykk rettet mot disse aktørene så å si helt fraværende.

Fremskrittspartiet og «folket»

Ideen om den anti-hegemoniske dimensjon knyttet til populisme handler om hvordan maktstrukturene i samfunnet fungerer og hvordan makten forvaltes på en måte som ikke er forenlig med folkets interesse. Det er et uttrykk for anti-elitisme som man også finner i populismens kjerne; identifikasjonen med folket, hvor populismens stiller seg side om side med folket og i opposisjon til eliten.

Fremskrittspartiet er først og fremst kjent for å referere til folket gjennom sitt mye brukte motto: «For folk flest». Ved hjelp av dette slagordet har partiet systematisk bygget opp et «image» som «partiet for folk flest», eller et «folkelig parti». Det som skal undersøkes her, er hvordan en slik strategi kommer til uttrykk i partiprogrammet, hvor partiets fundament er nedskrevet. Den kvantitative analysen avdekket at Fremskrittspartiet *ikke* appellerer til folket oftere enn andre partier, men spørsmålet her er *hvordan* de appellerer til folket. La oss se på noen eksempler:

«Fremskrittspartiet ønsker et skattesystem som folk flest vil respektere og som avspeiler det reelle finansieringsbehovet det offentlige har for å dekke fellesoppgavene».

I dette utdraget brukes «folk flest» synonymt med alminnelige skattebetalere, og Fremskrittspartiet bruker her uttrykket sentralt i et av sine viktigste og mest prioriterte saksfelt. «Fremskrittspartiet» og «folk flest» oppfattes å være på samme lag, hvor «det offentlige» utpekes som motstander inntil de setter ned skattenivået

slik at det avspeiler «det reelle finansieringsbehovet». Ved å sette inn «det reelle» vises det tydelig at det offentlige bruker mer penger enn nødvendig.

«Fremskrittspartiet vil gjøre det enklere for folk å selv kunne velge å være hjemme med barna, uten at offentlige bestemmelser fører til at dette går ut over familiens økonomi og fremtidige pensjonsforhold».

Her knytter Fremskrittspartiet folket til en liberalistisk idé om personlig frihet, i dette tilfellet med brodd mot offentlige bestemmelser som står i veien for at enkeltmennesker kan ta et fritt valg om hvorvidt de ønsker å være hjemme med barna, uten at det skal gå ut over familiens økonomi. Legg merke til ordet «selv» som viser til et ønske om folks frihet, og dette er et typisk eksempel på sammenblanding av populistisk appell (forutsatt at en slik referanse til folket er et populistisk uttrykk) og liberalistisk diskurs.

«Fremskrittspartiet vil ikke sette grenser for hva som kan foretas av operasjoner, og mener at folk selv kan velge å betale for behandlinger som folketrygden ikke dekker».

I likhet med de to foregående utdragene, så innledes også dette resonnementet med «Fremskrittspartiet vil/ønsker», hvor partinavnet føres opp slik at det knyttes til «folk» på en positiv måte. Og igjen er det en appell til folket som har en liberalistisk forankring med gjengangeren «folk selv».

«Mye av trivselen for folk flest er knyttet til opplevelser på det kulturelle området. [...] En kulturarena er rommet som forener folk».

Fremskrittspartiet får tradisjonelt mye verbal skyts for å være et kulturfjendtlig parti, ikke bare av kultureliten selv. Det er derfor påfallende at partiet under sitt kapittel om kultur, som er plassert sist i handlingsprogrammet, oftere enn noe annet sted snakker om «folket» i forståelsen «folk flest». Innen kultur opererer

man ofte med et skille mellom det folkelige og en mer elitistisk kultur, og ved å bruke «folk flest» i denne konteksten, viser Fremskrittspartiet at de først og fremst snakker på vegne av den folkelige delen av kulturlivet, i motsetning til kultureliten som kan oppfattes å være en del av partiets «fiendebilde» jf. den anti-hegemoniske dimensjon.

«Der det offentlige bruker penger på kulturtiltak, er det viktig at pengene kommer folk flest til gode og at støtten gis som tilskudd».

Utdraget ovenfor kan tolkes som «når først det offentlige bruker penger på kulturtiltak...» så skal det komme den folkelige kulturen til gode, og ikke den elitistiske høykulturen. Setningen bygges opp på en atypisk måte i forhold til øvrige, sammenlignbare setninger, hvor det ville være naturlig å innlede med at «Fremskrittspartiet vil at det offentlige bruker penger på kulturtiltak som kommer folk flest til gode...». Ved å bygge opp setningen slik de gjør, antyder Fremskrittspartiet at kultur ikke er deres viktigste sak, men at de midlene som avsettes kulturformål i hvert fall skal komme «folk flest» til gode. Selv om kultur muligens ikke er øverste prioriterte satsningsområde for Fremskrittspartiet, er partiet likevel tydelig bevisst på at kultur er noe som opptar det brede laget av befolkningen, og dermed ser viktigheten av å bruke saksfeltet som en arena hvor de kan kommunisere med folket, fordi kultur tross alt er noe alle lag av folket forholder seg til.

Det som viser seg tydelig er at Fremskrittspartiet som regel bruker «folk» i betydningen «folk flest» eller «den enkelte skatteyder» fremfor å referere til «det norske folk» eller bruke andre nasjonale sjargonger. De folkelige referansene innebærer samtidig at Fremskrittspartiet ikke ønsker å assosieres med, men heller ta avstand fra, særinteresser i samfunnet. Folket forstås ikke bare som opposisjon til eliten, men har også en horisontal dimensjon idet begrepet utelukker minoriteter

og særinteresser som i utgangspunktet befinner seg på samme nivå. «Folk flest» er ikke ensbetydende med «alle folk» eller «hele befolkningen». Det er noen som ekskluderes, men Fremskrittspartiet er vage i forhold til å definere hvem som inkluderes og ekskluderes horisontalt.

Foruten å argumentere for at goder i samfunnet primært må komme «folk flest» til gode, kjennetegnes den folkelige retorikken i Fremskrittspartiets program av liberalistiske verdier. «Enkeltmennesket» brukes blant annet flere ganger. Som et siste alternativ refereres det også en del ganger til «borgere», totalt tolv ganger. Begrepet gir sterke assosiasjoner til et deltakelsesdemokrati, hvor idealet er at folket blir aktive borgere i den forstand at de deltar nærmere beslutningsprosessen på saker som berører dem. Det er imidlertid en liberal og ikke kommunitær borgerforståelse som skisseres av Fremskrittspartiet, der borgerne oppfattes som selvstendige og individuelle mennesker med selvstendige og individuelle ønsker og behov. «Folketrygden bør konsentrere seg om å løse disse oppgavene slik at den enkelte borger vet hva han eller hun betaler for», skriver Fremskrittspartiet. Denne antikollektivismen ligger nærmere liberalismen enn populismen. På en annen side bruker Fremskrittspartiet «norske» eller «utenlandske» foran «borgere» i 7 av 12 tilfeller, og da blir betydningen annerledes. Partiet Venstre bruker for øvrig «borger» (i trunkert form) hele 79 ganger i sitt program for å underbygge sine liberalistiske ideer. I Fremskrittspartiets program brukes begrepet både langt sjeldnere og mindre presist.

Fremskrittspartiet og direkte demokrati

Populismens frieri til direkte demokrati kommer hovedsakelig til uttrykk gjennom forslag om folkeavstemninger. Den kvantitative analysen viste at

Fremskrittspartiet uttalte seg positivt eller foreslo bruk av folkeavstemning generelt eller spesifikt totalt 14 ganger i partiprogrammet. SV hadde nest flest positive utspill om folkeavstemning med 3.

«Fremskrittspartiet går inn for å lovfeste bindende folkeavstemninger som en del av vårt konstitusjonelle system. Folkevalgte representanter og offentlig ansatte i ledende stillinger må i større grad gjøres ansvarlige for sine handlinger».

Fremskrittspartiet forankrer sin målsetting om å lovfeste bindende folkeavstemninger i en mistro til de folkevalgte representantene og offentlig ansatte. De må «i større grad gjøres ansvarlige for sine handlinger». Kan det tolkes dit hen at folkevalgte representanter og offentlig ansatte i ledende stillinger tenderer mot å opptre uansvarlig i den forstand at de ikke følger folkeviljen?

Forslagene om innføring av folkeavstemninger foreslås både generelt:

«Fremskrittspartiet vil at folket gjennom folkeavstemninger skal gis adgang til å uttale seg om eller avgjøre viktige politiske saker»

... samt i mer konkrete tilfeller:

«Fordi bosetting av flyktninger og asylsøkere av større omfang berører norske lokalsamfunn sterkt, går Fremskrittspartiet inn for at omfanget kan bli avgjort ved folkeavstemning i den enkelte kommune».

Forslagene om folkeavstemning følger logisk av hvordan Fremskrittspartiet markedsfører seg selv som et parti for «folk flest». Det er fristende å tolke at folkeavstemninger foreslås som demokratisk verktøy i de saker hvor partiet er usikre på hva majoriteten av folket egentlig mener. Av redsel for å innta upopulære standpunkt kan folkeavstemning være en middelvei som i hvert fall

ikke sørger for ekskludering av store velgergrupper. Partiets holdning til EU-spørsmålet illustrerer muligens denne holdningen best. Fremskrittspartiet skriver i sitt program at de ikke har tatt noe endelig standpunkt til om Norge bør søke EU-medlemskap eller ikke, og henvender seg til folket og vil følge resultatet av en eventuell folkeavstemning.

Videre argumenterer Fremskrittspartiet for at folkeavstemning bør innføres fordi det er klare svakheter ved demokratiet. Partiet ønsker naturligvis ikke å avskaffe det representative demokratiet, men hevder svakhetene ved systemet kan repareres ved å innføre folkeavstemninger slik at folket får «direkte avgjørende beslutningsrett»:

«Fremskrittspartiet ser klare svakheter ved vårt demokrati. Det er ønskelig med et system der velgerne gjennom folkeavstemninger får direkte avgjørende beslutningsrett».

Fremskrittspartiet understreker at de vil følge folkeviljen slik den kommer til uttrykk ved folkeavstemning, selv om de ikke er konstitusjonelt forpliktet til det:

«Selv om folkeavstemninger i Norge foreløpig ikke er bindende for de besluttede myndigheter, skal Fremskrittspartiets representanter alltid følge resultatet av en slik avstemning».

Fremskrittspartiet ønsker at både folket gjennom innsamling av underskrifter og politikere sentralt og lokalt skal ha mulighet til å ta initiativ til folkeavstemninger:

«Innbyggerne skal kunne kreve saker avgjort ved folkeavstemninger ved at det samles inn underskrifter fra minst 10 % av de stemmeberettigede innbyggerne til støtte for kravet, eller ved at minst 1/3 av medlemmene i Storting, fylkesting eller kommunestyre forlanger folkeavstemning».

Folkeavstemninger skal ifølge Fremskrittspartiet også kunne brukes av folket som en vetorett overfor upopulære vedtak fra politiske organer:

«Fremskrittspartiet vil arbeide for et system der folket gjennom folkeavstemninger får direkte beslutningsrett, samt vetorett mot avgjørelser som treffes i politiske organer».

Alle folkeavstemninger bør dessuten følge prinsippet om simpelt flertall:

«Fremskrittspartiet vil at folkeavstemninger følger prinsippet om simpelt flertall, det vil si flertallet av de avgitte stemmene».

Fremskrittspartiet går med andre ord inn for en *generell* økende bruk av folkeavstemninger som skal være en bindende del av det konstitusjonelle systemet, med simpelt flertall, og partiet åpner for at både folket og politikere skal kunne ta initiativ. Folket skal også ha vetorett. Dette er i sum en klar dreining fra nåværende representative system mot en demokratiform med vesentlige innslag av direkte demokrati, selv om den representative formen beholdes. Bakgrunnen for Fremskrittspartiets forslag om økende bruk av folkeavstemninger, er ifølge partiprogrammet et ønske om å rette opp i svakheter ved nåværende system, og løsningen er å involvere folket i beslutninger som angår dem gjennom bindende folkeavstemninger.

I de to neste kapitlene skal partiprogrammene til Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna, som to antatte populistiske partier i henholdsvis Danmark og Sverige, analyseres separat. Til slutt vil det under eget kapittel bli trukket linjer mellom Fremskrittspartiet, Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna. Spørsmålet er om vi ser et samme populistisk mønster i de tre partiene, eventuelt hva som skiller og forener partienes populistiske profil.

6.4.2. Dansk Folkeparti

«Det er mig en glæde at præsentere Dansk Folkepartis principprogram af oktober 2002». Slik innleder Dansk Folkeparti sitt program med en personlig hilsen fra leder Pia Kjærsgaard. Under tittelen «Vores grundlag» forteller hun videre at «den klare linje i principprogrammet er som hidtil vort varme og stærke nationale sindelag. I Dansk Folkeparti er vi stolte af Danmark; vi elsker vort fædreland, og vi føler en historisk forpligtelse til at værne om landet, folket og den danske arv».

Partiet innleder med andre ord programmet med en slags tilbakeskuende, nasjonalromantisk tone som gir assosiasjoner til konservatismen. Et problem er det imidlertid at Dansk Folkeparti unnlater å plassere selv ideologisk i programmet, i hvert fall ikke eksplisitt. På sine egne nettsider skriver partiet rett ut: «Dansk Folkeparti er ikke et ideologisk parti, men et holdningsparti» (Dansk Folkeparti 2007).

I et forsøk på å plassere partiet ideologisk, må man derfor isteden se hvor de henter flest elementer fra. Enkelte liker å betegne partiet som nasjonalkonservativt. Bjørklund og Goul Andersen (1999) slår på sin side fast at Dansk Folkeparti har distansert seg fra den liberalistiske tilnærmingen som det tidligere Fremskridtspartiet stod for. Det er ikke lenger individuell frihet, men snarere nasjonalisme og det å verne om nasjonale symboler og verdier som er mest iøynefallende ved partiets politikk. Dansk Folkeparti har også beveget seg bort fra liberalismen i den forstand at velferdsstaten og omsorg for samfunnets svake (danske) prioriteres sterkt. Konsekvensen er at partiet er blitt karakterisert som «velferdssjåvinistisk» med krav om offentlig finansierte goder for «ægte danskere» (Karpantschof 2003). Andre har beskrevet det politiske innholdet som en «cocktail» med kombinasjonen «mer til alle og ud med de sorte» (Stampe Lund og Mogensen 2005). Jens Rydgren (2006) plasserer Dansk Folkeparti ideologisk som et etno-nasjonalistisk parti. Det vil si et parti som vektlegger felles

avstamning og historisk skjebnefellesskap, hvor enkelte grupper utelates fra fellesskapet og blir utsatt for hat og aggresjon på ulike måter.

I likhet med Fremskrittspartiet, så er også Dansk Folkeparti sitt valgprogram delt opp i egne seksjoner for henholdsvis partiets varige prinsipper og arbeidssaker. Det er sistnevnte bolk som utgjør hovedtyngden i programmet. Det er den delen av programmet som er delt inn etter politikkområder. Til sammen består programmet av 34 647 ord.

Dansk Folkeparti og anti-hegemoniske holdninger

«Det er en voksende afstand mellem de politiske beslutningstagere og befolkningen. Alt for mange vigtige afgørelser træffes bag lukkede døre uden folkelig debat og støtte. Vælgernes mulighed for at vinde forståelse for og indsigt i de politiske beslutninger forringes, når der gives mangelfuld eller ensidig information om beslutningernes nødvendighed, nytte og omkostninger».

Dansk Folkeparti understreker her avstanden mellom folket og de politiske beslutningstakerne som problematisk. Man bruker betegnelsen «lukkede dører» for å illustrere avstanden, som kontrast til «debatt og støtte» som et demokratisk ideal. Det gis et inntrykk av at politikerne tar sine avgjørelser i en lukket verden fjernt fra folket som ikke når frem med sine synspunkter og til gjengjeld får manglende informasjon om beslutningene tilbake.

«Det er et stigende problem, at ministre udnytter embedsmændenes arbejdsindsats til partipolitiske formål, der ikke er forenelige med de krav om loyalitet overfor folkestyret, som må stilles til embedsmænd».

Dette er et annet eksempel på hvordan partiet uttrykker seg negativt overfor den politiske eliten. Utdraget illustrerer manglende tillit, og igjen går kritikken ut på forholdet mellom folket og politikere med en påstand om at sistnevnte ikke lytter til førstnevnte. Isteden hevdes det at det er et «stigende problem» at ministere «utnytter» embetsmennesenes arbeidstynnsats til partipolitiske mål. Det settes dermed spørsmål om lojaliteten til folkestyret – en lojalitet som strekker seg lenger og dypere innenfor populismen enn i det konvensjonelle representative demokratiske styresettet. Populismen hevder at folkevalgte representanter og politiske partier er tilbøyelige til å misbruke sin maktposisjon blant annet for å fremme egne og partiets interesser og utnytte sin posisjon og kontakter. Og det er nettopp et slikt scenario Dansk Folkeparti her skisserer.

«Skiftende regeringer har imidlertid i en årrække negligeret den ældre generations problemer og har derfor ikke interesseret sig for at finde nye løsninger endside været villige til at afsætte de nødvendige ressourcer. De ældre er i vidt omfang beskedne mennesker, og der har ikke hidtil været prestige i at tage hånd om de ældres levevilkår».

Utdraget ovenfor viser hvordan Dansk Folkeparti snakker på vegne av de eldre som «den tause majoritet», og hvordan regjeringen neglisjerer denne gruppen blant folket som omtales som «beskjedne». Regjeringen anklages også for ikke å prioritere de eldre fordi det ikke er «prestisje» i det.

Det er ikke bare regjeringen som Dansk Folkeparti retter sin skyts mot. Domstolene oppfattes også å være i utakt med folket:

«Det har vist sig, at domstolene ofte er ude af trit med befolkningens holdning til straffe, og at forhøjelse af strafferammerne ikke i sig selv fører til mer effektive strafsanktioner».

De anti-hegemoniske holdningene ser ut til å ha utgangspunkt i en antakelse om at forbindelsen mellom folket og styringsmaktene brytes i sistnevntes favør. Det beskrives at avgjørelser gjøres «bak lukkede dører», at det oppfattes å være «avstand» mellom folket og beslutningstakere, og her ved at domstolene er «ute av tritt» med befolkningen. Nedenfor er et annet eksempel på hvordan «avstand» brukes for å illustrere forholdet mellom folket og establishmentet. I dette tilfellet er forholdet mer generelt mellom borgere og politikere. Sistnevnte omtales dessuten som «samfunnets maktelite».

«Den politiske utvikling i industrilandene er ved årtusendskiftet kendetegnet af en voksende afstand mellem befolkningen og politikerne. Samfundets magtelite søger i stigende grad at svække borgernes direkte indflytelse på deres samfund, idet den påberåber sig, at nutidens problemer er for store og sammensatte til at almindelige borgere kan overskue dem».

Både erfaringer gjennom politisk handling og de holdninger som kommer frem i partiprogrammet, viser imidlertid at Dansk Folkeparti ikke er fundamentalt motstandere av politiske partier:

«Dansk Folkeparti ønsker at medvirke til og at påvirke en sådan lovgivning mest mulig, og vi er parat til at indgå i et politisk samarbejde med andre partier for at sikre det nødvendige flertal».

Dansk Folkeparti kan dermed ikke sies å ha en anti-parti-holdning, men fremstår tvert i mot som kompromissorienterte og velvillige til å spille det partipolitiske spillet for å oppnå innflytelse.

De anti-hegemoniske holdningene begrenser seg hovedsaklig til: Folketinget, folkevalgte representanter, regjeringer, domstolene og offentlig sektor. I synet på offentlig sektor, så deler Dansk Folkeparti holdninger med

Fremskrittspartiet og etterlyser mer effektivitet: «Den offentlige forvaltning skal effektiviseres. Det er meningsløst, at et «lille land som Danmark har tre forvaltningsniveauer». Det er imidlertid tvilsomt om slike standpunkt kan tas til inntekt for anti-hegemoniske holdninger og populisme. Kritikkk mot mangel på effektivitet er en tradisjonell innvending mot det offentlige, og selv ikke i stort omfang kan slike utspill tas til inntekt for populistisk holdning. Men når Dansk Folkeparti knytter utbyggingen av offentlig sektor med folkets interesser, hvor det hevdes at en slik utbygging har skjedd i strid med folkeviljen, får argumentasjonen en annen valør:

«Gennem de seneste år er der sket en voldsom udbygning af dele af den offentlige sektor og en tilsvarende stigning i skattetrykket. Dette er sket, uden at borgerne samtidig har fået følelsen af, at de får rimelige ydelser til gengæld for det, de betaler. Grunden hertil er, at væksten i de offentlige budgetter i for vidt omfang er bestemt af snævre, ideologiske mål, som befolkningens flertal ikke støtter».

Dansk Folkeparti avslører også sterke negative holdninger mot EU. Premissene i kritikken mot EU følger samme logikk som eksemplene ovenfor. Forskjellen er at alt trekkes opp et nivå, forstått som at «den lille nasjonen Danmark» står samlet mot «forbundsstaten» EU.

«Dannelsen af en europæisk forbundsstat vil uundgåeligt skabe en endnu større afstand mellem borgerne og de politiske beslutningstagere. Det skyldes ikke blot det store antal mennesker, der underkastes en central styring, men nok så meget, at forskelle i sprog, samfundsforhold og kultur gør det umulig for borgerne at deltage i en fælles politisk dialog. I praksis forhindres borgerne i at nå til en samlet stillingtagen, der kan føre til udskiftning af unionens magthavere, og konflikter om fordelingsproblemer vil dominere forhandlingerne. Kun

hvis EUs oppgaver begrenses og klargøres, vil de kunne løses på en ansvarlig og kompetent måte».

Første setning viser igjen hvordan «avstand» brukes som nøkkelord mellom folket eller borgerne på den ene side og politiske beslutningstakere på den andre. «Borgere» forstås her som ensbetydende med innbyggerne av Danmark. Videre, i neste setning, brukes et sterkt uttrykk som «underkastes» for å fremheve menneskenes/folkets underlegne posisjon i forholdet til den overnasjonale, sentrale styringen. Forskjeller i kultur, språk og samfunnsliv trekkes også inn og trekker summen av resonnementet mot en nasjonsfølelse. Andre del av utdraget handler igjen om hvordan folket ikke har mulighet til å påvirke beslutningene innenfor systemet. Eneste løsning er at EUs oppgaver «begrenses og klargjøres».

«Dansk Folkeparti vil aktivt medvirke til at bekjempe de store svagheder, som EUs administration lider under i form af uansvarlig forvaltning af de europæiske skadedyeres penge, udbredt korrupsion og nepotisme».

Dansk Folkeparti bruker samtidig sterke ord som «korrupsjon» og «nepotisme» for å beskrive EUs administrasjon. Partiet mener med andre ord at EU-systemet favoriserer og forskjellsbehandler, og fremholder en svært grov anklage om korrupsjon.

Dansk Folkeparti bruker forholdsvis stor plass i partiprogrammet til å kritisere EU. Kritikken deler seg langs minst to dimensjoner. For det første tar Dansk Folkeparti avstand fra dansk medlemskap i EU, fordi det innebærer at «danske skatteborgere» likestilles med utlendinger, og det er en reell fare for at EU vil bryte ned de ordningene som er bygget opp i Danmark for danske borgere.

«I det omfang EU direkte eller indirekte tvinger Danmark til at lade større eller mindre dele af velfærdsydelse finansiere over forsikringsordninger, vil Dansk Folkeparti arbejde for, at sådanne ordninger ikke forringer vilkårene for de danskere, som ved deres skattebetalinger livet igennem har finansieret det nuværende velfærdssystem».

Samtidig har EU-kritikken en mer prinsipiell side, som ikke baserer seg alene på konsekvensene for Danmark og det danske folk. Dansk Folkeparti uttrykker en skepsis overfor EU fordi det oppfattes som ødeleggende for demokratiet i medlemslandene.

«EU-systemets forsøg på overvågning og styring af den politiske proces i medlemsstaterne er åbenlyse forsøg på at ensrette den politiske meningsdannelse og hindre befolkningerne i at udøve deres demokratiske rettigheder».

Dansk Folkeparti mener dessuten EU innebærer ytterligere unødvendig byråkratisering:

«Det er Dansk Folkepartis opfattelse, at en del af EUs nuværende regulering af fiskeriet er alt for teoretisk og bureaukratisk og fører til usikre vilkår for fiskerne og en uhensigtsmessig udnyttelse af fiskeressourcerne».

Avslutningsvis begrunner Dansk Folkeparti sine anti-hegemoniske holdninger overfor det danske establishment i henhold til det de oppfatter som «særbehandling» av mindre grupperinger i samfunnet, blant annet innvandrere:

«Enhver offentlig betaling for særbehandling af indvandrere, det være sig i forbindelse med forplejning, bolig, hospitalsbehandling eller modersmålsundervisning, afskaffes».

Dansk Folkeparti og «folket»

Dansk Folkeparti innleder sitt prinsippprogram slik:

«Dansk Folkepartis formål er at hævde Danmarks selvstændighed, at sikre det danske folks frihed i eget land samt at bevare og udbygge folkestyre og monarki».

Dette oppsummerer kjernen i Dansk Folkeparti sin grunnfilosofi eller ideologi, en tredelt målsetting, hvor alle deler kan knyttes til en nasjonalkonservativ idé.

Temaene er Danmarks selvstendighet, det danske folks frihet og til slutt et mål om å bevare og utbygge folkestyret og monarkiet.

Innledningen er representativ for det videre innholdet, hvor retorikken om «folket» er gjennomsyret av en nasjonalistisk diskurs og nesten utelukkende knyttet til «det danske folk» eller «danskere». På dette området skiller Dansk Folkeparti seg markant fra Fremskrittspartiet (Norge).

«Kristendommen har århundreders hævd i Danmark og er uadskillelig fra folkets liv. Den betydning, kristendommen har haft og har, er umådelig og præger danskernes levevis. Den har gennem tiderne været retningsgiver og vejviser for folket».

Dansk Folkeparti er opptatt av å verne om den nasjonale og kulturelle arv, og derfor er det også naturlig å knytte folket til kristendommen som omtales som

«uatskillelig» fra folkets liv. I neste setning understrekes det at det er «danske» liv det handler om. Kristendommen har dessuten vært en «veiviser» for folket.

«Kongemagten er en central del af vores politiske og kulturelle historie, og kongemagten er blevet et vigtigt symbol på det danske folks sammenhold. Som danskere forbinder vi folkets og landets identitet med kongehuset, og der hviler en forpligtelse på kongehuset til at værne om folkets og landets selvstændighed».

Utdraget ovenfor illustrerer hvordan Dansk Folkeparti knytter folket til et sterkt nasjonalt symbol: Kongemakten som binder det danske folket sammen. Kongemakten knyttes videre til en felles politisk og kulturell historie, og etter hvert landets identitet.

Ved å definere folket som «det danske folk» blir begrepet umiddelbart enklere å forholde seg til. «Det danske folk» forteller spesifikt om hvem som tilhører folket – og hvem som ikke gjør det. Dansk Folkeparti understreker flere steder viktigheten av felles historie og kultur for å bli en del av dette folket:

«Landet bygger på den danske kulturarv, og dansk kultur skal derfor bevares og styrkes. Kulturen består af summen af det danske folks historie, erfaringer, tro, sprog og sædvaner».

Ord som «kultur», «kulturarv» og «Danmark» brukes ofte i samme resonnement som «folket». Samtidig brukes honnørord og positive adjektiv ofte rundt beskrivelser av Danmark og nasjonens folk.

«Danmark er blevet udviklet til et af de mest frie, lige og rige samfund i verden i kraft af det danske folks flid og sammenhold, dets vilje til at omforme og bruge den kulturelle påvirkning fra det øvrige Europa samt viljen til at forsvare sin egen selvstændighed».

I utdraget over skrytes det av Danmark som et land av «frihet», «likhet» og «rikdom». Og Danmark har nådd et slikt nivå takket være et sterkt samhold i «det danske folk». Samtidig brukes begrepet «kultur» også i dette resonnementet for å skissere et motsetningsforhold. Folket har måtte «forsvare sin egen selvstendighet», underforstått at det eksisterer en trussel utenfra som med en annen kulturell bakgrunn er en fare for det danske samfunnet bygd opp av det danske folk.

I dette bildet trenger man å definere fienden. Det må være en gruppe der ute som ikke bare er ekskludert fra folket – de antas også å være en trussel mot (det danske) folket.

«Danmark er ikke et indvandererland og har aldrig været det. Vi vil derfor ikke acceptere en multietnisk forvandling af landet».

For at Danmark ikke skal være et «innvandererland» må det danske folket holdes atskilt fra innvandrere. Partiet skriver i sitt program at «Danmark er et lille område med en homogen kultur», og målsettingen er å verne om dette homogene samfunnet. Da må trusselen mot danske borgere i det danske, homogene samfunnet bekjempes:

«Dansk Folkeparti vil kæmpe imod, at danske borgere fratages de rettigheder, de selv har skabt ved deres arbejde og skattebetaling. Enhver ligestilling af danske skatteborgere med udlændinge, som ikke har bidraget til det danske velfærdssystemets opbygning, indebærer en udhuling af velfærdssystemet og et øget skattetryk».

«Det er derimot ikke noen naturlov, at enkelte af verdens lande, herunder Danmark, tilsidesætter hensynet til sine egne borgere for at opfylde drømmene hos de individer, der tilfældigvis er kommet ind på dette lands territorium».

På den andre siden stenger ikke Dansk Folkeparti døra helt. Ved vellykket integrering kan også innvandrere bli en del av «folket», forutsatt at de underretter seg den danske kulturen ved å «skape en dansk fremtid under de vilkår som er gjeldende her i landet».

«Nogle af de udlændinge, som er fast bosat her i landet har vist viljen til at skabe sig en dansk fremtid under de vilkår, der er gældende her i landet. Det er vigtig, at denne befolkningsgruppe bliver aktivt understøttet i sine bestræbelser for at tilpasse sig det danske samfund og dets normer».

Det er tydelig at referansene til folket i Dansk Folkeparti sitt partiprogram farges av en nasjonalkonservativ idé. Folket defineres med utgangspunkt i nasjonstilhørighet basert på felles kultur og historie. På den måten benyttes også kongemakten og kristendommen i relasjon til folket. I programmet skriver Dansk Folkeparti «for at tage stilling til innholdet af en ny tids politikk må vi gøre os klart, hvori truslerne mod Danmarks udvikling består». Strategien om å utforme politiske standpunkt med utgangspunkt i trusler utenfra, er karakteriserende for retorikken som omkranser referansene til folket. Argumentasjonen støtter opp om en dikotomi med folket på den ene siden, og «de andre» som holdes utenfor. Som vi har sett er «de andre» lik innvandrere, og de antas å være en trussel mot det homogene samfunnet som bør prege Danmark.

Dansk Folkeparti og direkte demokrati

Dansk Folkeparti ønsker velkommen hyppigere bruk av folkeavstemninger, men vier temaet lite plass i partiprogrammet. Det er riktignok satt av egen overskrift for folkeavstemninger, men teksten er kortfattet:

«Dansk Folkeparti ønsker at styrke og forny folkestyret i respekt for grundloven, bl.a. ved indførelse af mer direkte demokrati. Der bør gennemføres adgang for borgerne til at kræve vejledende folkeafstemninger, både lokalt og nationalt. Dansk Folkeparti mener, at mindst 50.000 vælgere skal kunne anmode om, at et emne sendes du til landsdækkende folkeafstemning».

Forslag om å innføre mer direkte demokrati begrunnes ut fra et ønske om å styrke og fornye folkestyret. Det er med andre et uttrykk for å supplere nåværende demokratiske system, hvor borgerne skal få økt medbestemmelsesrett. Dansk Folkeparti er imidlertid lite konkrete i forhold til når og hvordan folkeavstemninger bør avholdes. Et eksempel på en generell formulering om direkte demokrati:

«Vi værdsætter Danmarks Riges Grundlov som fundamentet for folkestyret, der bør udvikles yderligere gennem et mer direkte demokrati».

Eneste sted, foruten EU-spørsmålet, hvor folkeavstemning knyttes opp mot et politisk saksfelt, er i utlendingspolitikken. Men følgende utdrag er likevel vanskelig å tolke:

«Dansk Folkeparti betrakter udlændingepolitikken som værende af fundamental betydning for alle danskere, og vi ønsker derfor, at den underkastes folkeafstemning».

I sum utgjør ikke krav om folkeavstemning stor oppmerksomhet av Dansk Folkeparti i programmet. Det er likevel tydelig at partiet er *for* økende innslag av direkte demokrati ved folkeavstemninger, både lokalt og nasjonalt, og at et tilstrekkelig antall velgere, 50.000, skal kunne anmode om landsdekkende folkeavstemning. Forslagene preges imidlertid av å være svært generelle.

6.4.3. Sverigedemokraterna

Sverigedemokraterna sitt partiprogram har sin basis i riksårsmøtet i mai 2003 som ble revidert med riksårsmøtet 8. mai 2005 (Sverigedemokraterna 2007). I likhet med Fremskrittspartiet og Dansk Folkeparti, består programmet av en prinsipp- og en handlingsdel. Programmet består av 25 454 ord. Det gjør programmet til det klart tynneste av de tre.

De første setningene i et program er alltid viktige og forteller ofte både om partiets opprinnelse, politiske målsetting og ideologi. I innledningen kan vi lese at «Sverigedemokraterna bildades den 6 februari 1988, i första hand som ett interesselparti för svenskar. Den enande faktorn var motståndet mot den första invandringpolitiken, vilken man såg som alltför vidlyftig och därmed som ett hot mot vårt land, såväl ekonomiskt som socialt». Fremskrittspartiet og Dansk Folkeparti ble som kjent, gjennom sine partiforløpere, dannet som en reaksjon mot skattesystemet før innvandringsspørsmålet ble et reelt politisk stridsspørsmål. Sverigedemokraterna ble også dannet med utgangspunkt i en protestdimensjon. Men der Fremskrittspartiet og Dansk Folkeparti først senere har tatt sakseierskap på innvandringsspørsmålet, så har det helt fra starten vært Sverigedemokraterna sitt hovedtema og utgjør partiets politiske fundament. I eget prinsippprogram omtaler de seg selv som et «demokratisk, nationalistisk parti».

Sverigedemokraterna og anti-hegemoniske holdninger

Det første som treffer en etter å ha lest gjennom partiprogrammet til Sverigedemokraterna, er dels hvor konsekvent det argumenteres ut fra et nasjonalistisk prinsipp, og dels hvor stor plass som vies EU. Det nasjonalistiske prinsipp og partiets EU-standpunkt blir også ofte knyttet opp mot hverandre, og

nettopp i det krysningsfeltet finner vi flere eksempler på det vi omtaler som anti-hegemoniske uttrykk i en populistisk diskurs.

«Planläggningen för EU:s utveckling sker över huvudet på de vanlige människorna men även över huvudet på de enskilda ländernas politiker. Byråkrater, som fascineras av EU:s kolossalformat, lägger grunden till enhetsstaten. EU-kommissionen har t.o.m. tryckt upp en gemensam historiebok som gör gällande att Europa endast har en kultur och inte är en mosaikk av kulturer».

Sverigedemokraterna viser til hvordan EU er i utakt både med folket, her forstått som «vanlige mennesker», og medlemslandenes politikere. Partiet omtaler EU konsekvent som en «enhetsstat», og bruker termen «byråkrater» for å vekke negative konnotasjoner hos leseren. Partiet viser også sterk misnøye med hvordan EU trykker opp en felles historiebok for Europa. Både i dette utdraget og det nedenfor uttrykker samtidig Sverigedemokraterna seg med «til og med» for å skape en oppgitthet knyttet til EU.

«Generaldirektorat X i Bryssel är ett avskräckande exempel på hur ambitiösa EU-byråkraterna är när det gäller att planera för Europas omstöpning. Till och med finnes förslag om att EU:s tolv stjärnor skall placeras i medlemsländernas flaggor!»

Legg dessuten merke til bruken av utropstegn i slutten av utdraget. Det er en oppsiktsvekkende tegnbruk i et partiprogram hvor man ikke forventer å lese «rop» for å understreke poeng. Utropstegn er et sterkt virkemiddel, spesielt i denne sammenhengen, men kan i et partiprogram virke mot sin hensikt ved at man får en følelse av kompensasjon for manglende argumenter. Uansett illustrerer utropstegnet at dette er et område hvor partiet virkelig ønsker å markere seg og har sterke meninger. Det er eneste sted i programmet hvor tegnet benyttes.

Videre går Sverigedemokraterna overraskende langt i beskrivelser av korrupsjon knyttet til EU. Under den uvanlig kraftfulle overskriften «USA är genomkorrumpert, EU blir ännu värre» beskrives både USA, Sverige og EU i svært lite flatterende ordelag:

«USA är ett exempel på ett stort och politisk korrumpert land, där politiken manipuleres genom ekonomiska särinteressens kampanjbidrag och välavlönade reklambyråer. Sverige ligger dessvärre inte långt efter. På grund av att politikerna i Europa av tradition haft större inflytande över samhället än deras amerikanska kollegor, så skulle ett Europas förenta stater bli än mer centralistiskt än ved USA är».

Ord som «korrumpert» og «manipuleres» er kraftige og anklagene alvorlige, ikke bare overfor USA, men også Sverige som «dessverre ikke ligger langt etter». Siste del av utdraget viser mer en frykt for hva som kan komme – EU som enda mer sentralisert enn USA – enn en reell nåtidsbeskrivelse av EU.

Sverigedemokraterna tar også et oppgjør med hvordan ja-siden «førte det svenske folket bak lyset i folkeavstemningen om EU»:

«EU-förespråkarna undvek att berätta vad EU egentligen är. EU är inget samarbete. EU är en enhetsstat med eget parlament, egna lagar, eget medborgarskap, egen flagga och nationalsång. EU-motståndarna som inte hade tillgång till närmelsevis så mycket resurser förlöjligades av EU-förespråkarna. När EU-motståndarna varnade för en utveckling mot en enhetsstat eller Europas Förenta Stater sågs varningarna som svartmålningar och överdrifter. Utvecklingen har dock redan visat att EU-motståndarna hade rätt i sina farhågor».

Sverigedemokraterna kritiserer i partiprogrammet både svenske partier og personligheter ved å bruke sitater for vise hvordan innholdet ikke stemmer overens

med realitetene. Av personer kritiseres Carl Bildt og det siteres fra hans bok «Halläning, svensk, europé». Det svenske partiet Moderaterna kritiseres også i forhold til EU. Andre steder i programmet kritiseres også øvrige svenske partier for ulike forhold. Tre eksempler:

«Socialdemokratin, med hjälp av sina stödpartier, har under decennier drivit en politik som motverkar riktiga jobb i Sverige. Hög beskattning av arbetskraft och ett tungrott regelverk försvårar framväxten av nye arbeten, framför alt i småföretagen».

«Miljöpartiet och Vänsterpartiet vill öka innvandringen till Europa. Dessa två partier är också starkt internationalistiska, bl.a. förespråkar de globala skatter».

«Vi lider i dag av det socialistiska experiment som socialdemokraterna har utsatt Sverige för. [...] Svenska Socialdemokraterna har skrutit vitt och brett om att de har programmet för at minska arbetslösheten, "jobben först", och dylika slagord. Trummandet har alle hört, men i programmet kom inget nytt».

Partiene kritiseres imidlertid ikke i form av å være organisert som politiske partier, og Sverigedemokraterna kan ut fra kritikken ikke betegnes som et «anti-parti-parti», men det er et bemerkelsesverdig høyt innslag av kritikk direkte rettet mot politiske partier og politikere. Verken Fremskrittspartiet eller Dansk Folkeparti retter tilsvarende kritikk i sine programmer.

Medlemskapet i EU innebærer samtidig at politiske institusjoner i Sverige må organisere og forholde seg til EU. Sverigedemokraterna nevner blant annet hvordan Riksdagens EU-nemnd er «udugelig» og «meningsløs»:

«Riksdagens EU-nämnd är oduglig till sin konstruktion, en meningslös kompromiss mellan över- och mellanstatlighet».

Sverigedemokraterna hevder videre at partiledelsen i svenske partier kommer til å solidariser seg med partiledelsen fra samme grupperinger innad i EU fremfor å lytte til de som har valgt dem i Sverige. Sverigedemokraterna konkluderer derfor med at dette vil skape ytterligere avstand mellom folket på den ene siden og politikere og makthavere på den andre:

«Partiledningarna kommer solidarisera sig mer med andra partiledningar ifrån samma gruppering i unionen, än med sina medlemmar och sina väljare. Politiker och andra makthavare kommer därmed att sluta sig samman på en nivå högt ovanför folkens huvuden».

«Makthaverne» settes opp mot den «folkelige opinionen» flere steder. Forholdet mellom de to partene beskrives med nøkkelord som «ignorere» og «tvang», hvor Sverigedemokraterna tar folkets side:

«Makthavarna har länge ignorerat den folkliga opinionen och försöker med lagstiftning tysta kritikerna och tvinga svenskarna att anpassa sig till det nya samhället».

Det er flere eksempler på hvordan anti-hegemoniske holdninger og referanser til folket sklir over i hverandre, og ofte er to sider av samme sak. Vi skal likevel gå videre til å behandle hvordan Sverigedemokraterna referer til folket i eget kapittel.

Sverigedemokraterna og «folket»

For å forstå hvordan Sverigedemokraterna forstår «folket», er det vesentlig å forstå det normative utgangspunktet de har for samfunnet: «Sverigedemokraterna strävar på lång sikt efter ett homogent samhälle». Dette gjentas flere ganger i

partiprogrammet; at samfunnet bør være homogent. Felles identitet anses som viktig:

«Den viktigaste faktorn i ett tryggt, harmoniskt och solidarisk samhälle är den gemensamma identiteten, vilken i sin tur förutsätter en hög grad av etnisk och kulturell likhet bland befolkningen. Av det följer att den nationalistiska principen – principen om en stat, en nation – är grundläggande för sverigedemokraternas politik».

Målsettingen om et homogent samfunn har naturligvis sitt utspring i et nasjonalistisk prinsipp – «en stat, en nasjon».

«Den nationalistiska principen bygger på idén om nationalstaten, att statens territoriella gränser ska överensstamma med de befolkningsmässige gränserna. I sin ideale form är alltså ett sådant samhälle befolkningsmässigt homogent».

Når Sverigedemokraterna dermed snakker om «folket», så er det «det svenske folket» som det refereres til. Svensk defineres som «den som av sig själv og som avandra oppfattas som svensk». Det homogene samfunnet, bestående av «det svenske folk», er motsatsen til et mislykket prosjekt, det pluralistiske samfunnet:

«Ett uttalat mål att skapa ett pluralistisk samhälle har medfört ett allvarligt hot mot den svenska nationen och dess homogena sammansättning».

Sverigedemokraterna forfekter det homogene, svenske samfunnet som et ideal, hvilket betyr at det ikke er rom for andre enn nettopp det svenske folk. Partiet understreker at det bør være slik *ikke* fordi svensker er bedre enn andre folkeslag, men fordi «særart» og «identitet» er viktige målsettinger for et folk. Begrepene brukes som honnørord og bygger opp rundt et nasjonalistisk prinsipp:

«Sverige är svenskarnas land. Sverigedemokraterna menar med detta inte att vi svenskar är bättre än andra, utan att Sverige är den enda plats på jorden där vi har en absolut rätt att verka och kan utveckla vår egen särart och identitet».

«Sverige er svenskenes land», er oppsummerende for retorikken. Sverigedemokraterna bruker dessuten flere steder lignende korte, konsise setninger som kan minne om slagord. Et annet eksempel på slik slagordbasert uttrykksform (se siste setning, min *kursivering*):

«Sveriges framsteg och välstånd är det svenska folkets verk. Vi, som lever i dag, har ett ansvar att förvalta detta. *Låt Sverige förbli Sverige*».

Slagord brukes videre i kombinasjon med metafor som et språklig virkemiddel for å skape assosiasjoner hos leseren. Heradstveit og Bjørge (1992) skriver at metaforer i politisk kommunikasjon kan brukes for å vinne oppmerksomhet gjennom å ordlegge seg på uventede måter. Man kan imidlertid hevde at metaforen nedenfor havner i båsen «konvensjonelle metaforer». Det vil si klisjeer som ikke sier oss noe nytt og heller ikke får oss til å se ting i uvant perspektiv, slik en god og uventet metaforbruk kan:

«Låt alla folk vara herrar i eget hus».

Metaforen spiller på at folket skal bestemme selv i eget hus, det vil si eget land, og innholdet er til forveksling likt sitatet «Sverige är svenskarnas land» og viderefører det nasjonalistiske prinsipp knyttet til forståelsen av begrepet «folk». Hva «folk» innebærer for Sverigedemokraterna illustreres ytterligere der de som alternativ til «det svenske folk» bruker betegnelsen «vårt folk», igjen knyttet til den svenske nasjon.

«Vi får inte glömma den trygghet det har inneburit för vårt folk, att ha haft sina livsmedel tryggade inom landets gränser i orostider».

Betegnelsen «vårt folk» gir andre assosiasjoner enn eksempelvis «folk flest», selv om sistnevnte også kan referere til folket av en nasjon avhengig av kontekst. «Vårt folk» har imidlertid en klar referanse til et eierforhold. I denne forbindelse skapes et bilde av et folk som eier av et land, underforstått folket som naturlig tilhører nasjonen.

Sverigedemokraterna har en høy frekvens av slik ordbruk knyttet til «folk», enten det er varianter av «det svenske folk» eller «vårt folk».

«Sverigedemokraternas målsättning med den ekonomiska politiken är att skapa bästa möjliga förutsättningar för återskapandet och upprätthållandet av det svenska folkhemmet».

Ved å ha en målsetting om et homogent samfunn, og samtidig sterkt understreke at folket er ensbetydende med «det svenske folk» og «vårt folk» skapes en dikotomi, der alle de som ikke tilhører folket samles i gruppen «de andre». Siden folket defineres ut fra en nasjonalistisk prinsipp, blir «de andre» naturlig å betrakte som innvandrere og minoritetsgrupper. Eksemplet nedenfor illustrerer forholdet mellom «vi» og «dem».

«Kvotering på arbeidsmarknaden og inom utbildningsväsendet är exempel på detta, där till och med höga regeringsföreträdare talar om att svenskar ska diskrimineras till förmån för vissa invandrargrupper. Det kan också handla om att tillåta, för svenska folket helt främmande, religiösa riter, såsom brutala slaktmetoder – eller om att införa speciella lovdagar i skolan för särskilda grupper. Listan med dylika exempel kan göras betydligt längre. Det väsentliga här är att

tillmötesgående av dessa krav urholkar två viktiga principer: a) Sverige är svenskarnas land samt b) allas likhet inför lagen».

Sverigedemokraterna argumenterar mot hvordan minoriteter på ulike områder i samfunnet oppnår særrettigheter, og gjentar at det blir feilaktig ettersom «Sverige er svenskenes land». Særrettigheter til de som ikke engang defineres som en del av folket, er i strid med det nasjonalistiske prinsipp og således noe Sverigedemokraterna logisk tar avstand fra.

Det er i partiprogrammet færre eksempler på at Sverigedemokraterna taler folket sin sak uten å knytte det opp mot det *svenske* folket. Unntaket er i kryssningen med de anti-hegemoniske holdningene, hvor man ser at også Sverigedemokraterna identifiserer «eliten» som en fiende av «folket».

«Det har oppstått en politisk klass, obunden vid sin maktbas, folket, som genomför vad man i amerikansk debatt kallat för elitens uppror. Direkta uppmaningar att strunta i vad det svenske folket tycker cirkulerar i riksdagens underlag för beslut».

«Vi står därmed inför ett allvarligt demokratisk problem där makten flyttas längre ifrån medborgarna och där de styrande politikerna i allt högre grad lever avskärmade från den verklighet det stora folkflertalet befinner sig i».

Lignende argumentasjon om folk vs. elite finnes også på internasjonalt nivå med EU som den store fienden overfor folket:

«Spänningarna mellan en sådan världskontrollerande elit och världens alla folk skulle resultera i en katastrof».

Sverigedemokraterna og direkte demokrati

«Sverigedemokraterna förespråkar en klassisk demokratimodell, med innslag av brukar- och direktdemokrati, där ett minimum av värderingar läggs in i demokratibegreppet och där samtliga medborgare har samma rättigheter och skyldigheter. All makt ska utgå från folket. Demokratins kärna är medborgarnas möjligheter att tillsammans påverka sin situation».

Sverigedemokraterna argumenterer her for *innslag* av bruker- og direkte demokrati, og plasserer seg dermed side om side med øvrige partier som omtales som populistiske. «All makt skal utgå fra folket» viser hvor sterk forankring partiet har i folket, men samtidig erkjennes det at demokratiformen skal være representativ:

«Demokratin skal altså vara representativ, där medborgarna väljer representanter till beslutande församlingar på central och lokal nivå. Samtidig får demokratin aldrig reduceras till ett slags elitstyre, där endast de mest intresserade eller insatta ges all makt och den stora massans enda uppgift blir att övervaka de styrande genom att vart fjärde år visa missnöje eller samtycke genom allmänna val. En sådan demokrati saknar verklig substans. Därför behöver den representativa demokratin kompletteras, till exempel med innslag av brukar- och direktdemokrati».

Sverigedemokraterna understreker imidlertid at det representative demokratiet aldri må reduseres til et «elitestyre», og for at det ikke skal forekomme må det representative demokratiet kompletteres med innslag av bruker- og direkte demokrati. Flere steder i programmet uttrykker Sverigedemokraterna seg positivt om folkeavstemninger i generelle vendinger.

«Sverigedemokraterna förordrar en utökad användning av såväl beslutande som rådgivande folkomröstningar, även på lägre nivå än statlig».

Partiprogrammet inneholder et eget kapittel som tar for seg folkeavstemninger i to forholdsvis kortfattede avsnitt. I det første avsnittet beskrives kun hva folkeavstemninger innebærer:

«Direktdemokrati kan sägas vara den ursprungliga formen av demokrati och innebär helt enkelt att folket direkt, utan valda ombud, fattar besluten genom folkomröstningar eller åtminstone rådfrågas innan de folkvalda politikerna fattar beslut».

Det neste avsnittet (deles opp i tre her) er mer interessant da det utdyper hvordan Sverigedemokraterna mener folkeavstemninger bør implementeres i det svenske representative demokratiet. For det første går de inn for folkeavstemninger både på lokalt og nasjonalt nivå. De mener også at datateknikken i fremtiden bør kunne bidra til økende bruk av direkte demokrati uten for store kostnader for samfunnet og tid for borgerne:

«Sverigedemokraterna förespråkar fler folkomröstningar på såväl nationell som lokal nivå. I framtiden bör datortekniken kunna bidra till att direktdemokrati praktiseras i högre utsträckning utan alltför stora kostnader för samhället och utan att ta alltför mycket av medborgarnas tid i anspråk».

Folkeavstemninger fremmes videre som et velegnet instrument for å gi politikken legitimitet, noe som er en videreføring av «all makt skal utgå fra folket»-argumentasjonen, og Sverigedemokraterna viser nedenfor at de har liten tillit til at de folkevalgte representantene faktisk handler i tråd med folkeviljen, ergo

introduseres folkeavstemning som et instrument som kompenserer for det representative systemets begrensninger.

«I synnerhet når det gæller særskilt viktiga frågor är folkomröstningar och rådslag ett bra instrument för att ge politiken legitimitet. Att de folkvalda representanterna fattar beslut som går stick i stäv med folkviljan blir i längden förödande för demokratin och medborgarnas tilltro till systemet».

Sverigedemokraterna ønsker at borgerne selv skal kunne ta initiativ til folkeavstemninger gjennom navninnsamlinger. De utdyper ikke hvor mange underskrifter som skal til. Dette vil ifølge partiet styrke borgernes følelse av delaktighet i beslutningsprosesser.

Därför ska det också finnas en möjlighet för den enskilda medborgaren att driva fram folkomröstningar, till exempel genom namninsamlingar. Detta skulle sannolikt öka, inte bara inslagen av direktdemokrati i samhället, utan också medborgarnas känsla av delaktighet i beslutsprocessen».

6.5. Fremskrittspartiet vis-à-vis Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna

Både Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna er tatt med i analysen fordi de er antatte populistiske partier, og en tekstanalyse av deres partiprogrammer vil ha den funksjon at de kaster lys over Fremskrittspartiet.

Tekstanalysen har vært utført partivis og med utgangspunkt i en idealmodell bestående av tre dimensjoner. Analysen av Fremskrittspartiets

program avdekker at partiet henviser til folket på minst to forskjellige måter. For det første er det referansene til «folk flest» som viser til den alminnelige skattebetaler og mannen i gata. Med å legge til ordet «flest» får uttrykket en bred appell, samtidig som det ikke inkluderer alle. Den andre typen referanser springer ut fra partiets liberalistiske ideologi og betegner folket som individer og enkeltmennesker. Analysen av partiprogrammene til Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna, forteller oss at det er tydelige forskjeller i hvordan det refereres til folket. Alle partiene er opptatt av å innlemme «folket» i retorikken på de fleste områder, men både Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna har en nasjonalistisk holdning der «det svenske folk» og «det danske folk» går igjen. Partiene knytter folket til nasjonale symbol og deres felles nasjonale kultur og historie. Begge partiene forankrer samtidig sine standpunkt i normative utspill om at det svenske og danske samfunnet bør være homogene, det vil si bestå av det svenske og danske folk. Partiene er dermed også klarere enn Fremskrittspartiet på hvilke grupper som *ikke* defineres som en del av folket. Fremskrittspartiet er mer vage, men er sterkt kritiske til at minoriteter skal ha særrettigheter og er opptatt av å verne om norske verdier i møte med andre kulturer. Men det er tydelig at Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna bruker mer plass på nasjonalkonservative prinsipper og fremstår som mer radikale i retorikken sammenlignet med Fremskrittspartiet, som heller ikke har like stort omfang av referanser til «det norske folk». På den andre siden er Fremskrittspartiet mer opptatt av typisk liberalistiske verdier og uttrykker seg oftere om enkeltmenneskets frihet og valgmuligheter enn de to andre partiene. De tre partiene er imidlertid samstemte når de argumenterer for at forholdet mellom folket og makthaverne karakteriseres av stor avstand. De tre partiene stiller seg alle side om side med folket og viser klare anti-elitistiske tendenser ved at det konstrueres et motsetningsforhold mellom folket og «de andre».

«De andre» betegner som regel eliten eller samfunnets makthavere. I undersøkelsen er dette omtalt som den anti-hegemoniske dimensjon som langt på vei er sammenfallende med hvordan partiene henviser til folket. Fremskrittspartiet er særlig opptatt av de uheldige sidene ved byråkratiet, både ut fra et ønske om økt effektivitet, men også fordi byråkratiet har for stor makt over folket. Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna fremmer lignende kritikk, men bruker på enkelte områder langt sterkere ord for å karakteriseres ulike institusjoner. I motsetning til Fremskrittspartiet, bruker både Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna betegnelsen «korrupsjon» for å beskrive deler av establishmentet. Fremskrittspartiets anti-hegemoniske holdninger kommer først og fremst til uttrykk nasjonalt, hvor byråkrati i særdeleshet brukes som et slag skjellsord. Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna er i mye større grad opptatt av de uheldige sidene ved EU. Dette har sitt naturlige utgangspunkt i en nasjonalkonservativ politisk forankring som vi ikke finner like fremtredende i Fremskrittspartiet sitt program. Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna er begge sterke motstandere av EU, mens Fremskrittspartiet har en nøytral holdning. Sverigedemokraterna er det partiet som både bruker mest plass og er mest eksplisitt kritiske til EU.

Alle tre partiene er forkjempere for større innslag av direkte demokrati og foreslår hyppigere bruk av folkeavstemninger, både nasjonalt og lokalt. Det er ikke vesentlige forskjeller i hvordan partiene ordlegger seg eller i hvor stort omfang de ønsker å innføre folkeavstemninger. Alle partiene er enige om at folket gjennom innsamling av underskrifter skal kunne ta initiativ til folkeavstemninger.

Bakgrunnen for partienes ønske om å åpne for flere folkeavstemninger, er en utilfredshet med det rådende demokratiske systemet. Partiene er presise på at de ikke ønsker å avskaffe det representative systemet, men at systemet har mangler som kan kompletteres ved å innføre flere folkeavstemninger slik at folket får økt deltakelse i viktige saker som gjelder dem.

Analysen har dermed vist at Fremskrittspartiet har populistiske trekk på alle tre dimensjoner. Likhetene med Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna er også påfallende, og det er hovedsakelig ulik ideologisk forankring som bidrar til at partiene inntar ulike retninger innenfor en populistisk diskurs. I tillegg har Fremskrittspartiet et mer varsomt språk vis-à-vis de to andre partiene.

KAPITTEL 7 AVSLUTNING

Oppgaven har vært delt i to separate, men gjensidig avhengige deler. I første del har jeg brukt mye plass på å redegjøre for populismen som fenomen, både ved å vise til hvordan slike bevegelser har utviklet seg i et historisk perspektiv, og hvordan ulike teoretikere har forstått fenomenet. Samtidig har jeg trukket linjene mellom populismen og den høyre-radikale partifamilie, ettersom de partiene som knyttes til den moderne populismen som preger vesteuropeiske demokratier i dag har et felles opphav som karakteriserer dem som høyrepopulistiske. Jeg har også presentert de politiske partiene som inngår i analysen i en kortfattet politisk og historisk redegjørelse. For å skape en bred forståelse av populismefenomenet, har jeg også sett det som nødvendig å drøfte årsaksfaktorer bak populismens gjennombrudd som også direkte kan relateres til fremveksten og etableringen av slike partier i Skandinavia, uten at dette har blitt tatt opp igjen i analysedelen. Redegjørelsene har imidlertid vært nødvendige for å konstruere en idealmodell for moderne populistiske partier, og derfor implisitt hatt betydning for analysen. Ettersom det i forskningen ikke er fullt ut begrepsmessig enighet eller fremtredende teorier det er naturlig å bygge på, har intensjonen vært å trekke ut kjernen fra de tyngste bidragene i faglitteraturen for deretter å skissere en mer eller mindre særegen idealmodell. Denne idealmodellen har bestått av tre ulike, men overlappende dimensjoner. For det første hvordan partiene uttrykker seg i opposisjon til establishmentet (den anti-hegemoniske dimensjon). For det andre hvordan partiene kommuniserer på vegne av og identifiserer seg med folket (den folkelige dimensjon). Og for det tredje hvordan partiene foreslår større innslag av direkte demokrati (direkte demokrati-dimensjonen). Til sammen utgjør dette en kjerne ved populismen, som definitivt vil være mangelfull og muligens favne for bredt, men som muliggjør både kvalitativ og til en viss grad kvantitativ analyse av partiprogrammer.

Første del av oppgaven fungerer separat som en klargjøring av de begrepene som inngår i idealmodellen, samtidig som kapitlene er ment å gi innsikt i forskningsfeltet så vel som populismens reelle utvikling og oppblomstring. Samtidig bygger første del naturlig opp til andre del: Analysen. Første post var å utføre en kvantitativ innholdsanalyse av de norske partiprogrammene for 2005-2009 med basis i en kvantifisering av idealmodellen gjennom ordtelling. Hensikten var å se hvorvidt Fremskrittspartiet utkrystalliserte seg som et populistisk parti på alle tre dimensjonene sammenlignet med de øvrige etablerte partiene. Analysen viste at Fremskrittspartiet kun fremstod som populistisk på to av de tre dimensjonene. Det ble avdekket at partiet ikke refererer til folket hyppigere i sitt partiprogram sammenlignet med de andre norske partiene. På anti-hegemoniske holdninger og direkte demokrati skilte imidlertid Fremskrittspartiet seg ut i forventet retning. Det ble ikke trukket noen endelige konklusjoner basert på disse funnene, men ulike plausible forklaringer ble diskutert. Ytterpunktene blir på den ene siden at vi ikke har grunnlag for å hevde at Fremskrittspartiet er et mer populistisk parti enn de andre norske partiene. På den andre siden kan det tenkes at validitets- og reliabilitetsproblemer har spilt en større rolle enn forventet. En tredje forklaring kan ganske enkelt være at henvisninger til folket ikke lenger er noen god indikasjon på populisme, slik Panizza er inne på når han påpeker at alle politiske partier i dag henvender seg til folket. Det er ikke lenger eksklusivt for populismen. Jeg er enig med de som argumenterer for at det kan påvises en generell trend mot populisme i alle politiske partier¹⁴. Men samtidig mener jeg at dimensjonen om folket knyttet til populisme fremdeles har noe for seg i forhold til å lage et skille mellom populisme og ikke-populisme. Problemet er kanskje derfor ikke operasjonaliseringen, men derimot analyseenheten: Partiprogrammer er nødvendigvis ikke det rette stedet å foreta en slik analyse. De populistiske partiene bruker andre arenaer for å kommunisere direkte med folket. Og mens de to andre

---

¹⁴ Jeg har ikke hatt mulighet til å analysere programmer over tid, og kan derfor ikke med sikkerhet slå fast om det faktisk eksisterer en generell trend mot populisme i norske partiprogrammer.

dimensjonene som er identifisert i idealmodellen handler om politisk innhold, som har sin naturlige plass i partiprogrammet, er referanser til folket hovedsakelig å regne som retorikk som egner seg bedre under mer uformelle omgivelser, for eksempel på fjernsyn, radio, avisinnlegg og fra talerstolen.

Den kvalitative tekstanalysen viser likevel at Fremskrittspartiet har flere referanser til folket i partiprogrammet som er i tråd med hvordan populistisk diskurs beskrives i litteraturen. Paul Taggart har vist at begrepet «folk» har ulike bruksmåter i populistisk diskurs. Den betydningen som gjenfinnes oftest i Fremskrittspartiet sitt partiprogram er folket forstått som «vanlige folk» og «folk flest». Dette er i kontrast til Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna, hvor analysene avdekket høyt innslag av referanser til folket i en nasjonal betydning. De typiske eksemplene er «vårt folk» og «det svenske folk» eller «det danske folk». Fremskrittspartiet henviser også til folket i en slik betydning, men bruken er betydelig mindre utbredt. Analysen viste videre at hvordan partiene henviser til folket har sitt opphav i partienes ideologiske forankring, hvor Fremskrittspartiet henter inspirasjon fra liberalismen, mens Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna i større grad er tilknyttet en nasjonalkonservativ ideologi.

Analysen viste også at ideologi spilte inn på de anti-hegemoniske holdningene, hvor Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna ser EU som den fremste fienden. Fremskrittspartiet har ikke samme kritikk av EU, og er mer opptatt av det norske byråkratiet som blant annet ødelegger for den enkeltes utfoldelsesmuligheter. Det kan være et paradoks at Fremskrittspartiet på den ene siden argumenterer antikollektivistisk ut fra et liberalistisk ståsted, men samtidig er opptatt av «folk flest» som en homogen gruppe som undertrykkes av maktstrukturene i samfunnet. Retorisk bruker Fremskrittspartiet et mildere språk enn Dansk Folkeparti og i særdeleshet Sverigedemokraterna. Sverigedemokraterna har også størst variasjonsbredde i sine anti-hegemoniske uttrykk, og er det eneste partiet som konkret går til angrep på andre politiske partier og politikere. Ingen av

partiene viser imidlertid anti-parti-holdninger, men har alle anti-systemorienterte trekk.

Ingen av partiene er motstandere av det representative demokratiet *per se*, men analysen viser at alle tre partiene går inn for mer innslag av direkte demokrati og folkeavstemninger. Her er det få ulikheter mellom partiene, men det kan se ut som Fremskrittspartiet og Sverigedemokraterna vektlegger folkeavstemninger mer enn Dansk Folkeparti. Fremskrittspartiet har de mest detaljerte beskrivelsene, men har også det tyngste partiprogrammet. Alle argumenterer for at flere folkeavstemninger bør innføres fordi det vil virke lindrende på de «feilene» som finnes i det representative systemet. Her siktes det hovedsakelig til en fraværende politisk vilje til å lytte på folkeviljen. Mer direkte demokrati blir dermed å regne som en kompensasjon.

Det kan slås fast at Fremskrittspartiet, både etter separat tekstanalyse av eget partiprogram, og i lys av innholdet i partiprogrammene til de antatte populistiske partiene, Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna, har klare populistiske trekk. Dette er undersøkt med bakgrunn i en idealmodell som skjelner mellom tre ulike dimensjoner. Analysen av programmene til Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna (forutsatt at partiene er populistiske) er med å forsterke inntrykket av Fremskrittspartiet som et populistisk parti, ettersom partiene i omtrent like stor utstrekning markerer seg samtlige dimensjoner. Analysen avdekket like fullt enkelte forskjeller mellom partiene, i den forstand at man muligens kan snakke om ulike retninger innen en høyrepopulistisk diskurs. Man kan illustrere forholdet ved å hevde at partiene utgjør hver sine greiner som alle vokser ut fra samme trestamme. Det kan se ut som om partigreinene vokser ut i ulike retninger avhengig av ideologisk tilknytning.

Fremskrittspartiets partiprogram for 2005-2009 er neppe et populistisk manifest, men analysen har vist at programmet inneholder det vi kan kalle populistiske trekk.

Litteratur

Akkerman, Tjitske (2003): "Populism and Democracy: Challenge or Pathology?" i *Acta Politica*, Vol. 38 147-159.

Albertazzi, Daniele (2006): "The Lega dei Ticinesi: The Embodiment of Populism" i *Politics Vol. 26:2*. Blackwell Publishing.

Bergström, Göran & Kristina Boréus (2005a): "Samhällvetenskaplig text- och diskursanalys" i Bergström, G. & Boréus, K. (red.): *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.

Bergström, Göran & Kristina Boréus (2005b): "Innehållsanalys" i Bergström, G. & Boréus K. (red): *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.

Betz, Hans-Georg (1994): *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. London: Macmillan.

Betz, Hans-Georg (1998): "Introduction" i Betz, H.-G. & Immerfall, S. (red): *The New Politics of the Right. Neo-populist Parties and Movements in Established Democracies*. New York: St. Martin's Press.

Betz, Hans-Georg (2001): "Exclusionary Populism in Austria, Italy, and Switzerland" i *International Journal*. 56: 393-420.

Betz, Hans-Georg & Carol Johnson (2004): "Against the current - stemming the tide: the nostalgic ideology of the contemporary radical populist right" i *Journal of Political Ideologies*, No. 9 (3), 311-327.

Bille, Lars & Jørgen Elklit (2003): *Partiernes medlemmer*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Bjørklund, Tor (1999): *Et lokalvalg i perspektiv*. Tano Aschehoug.

Bjørklund, Tor (2003): "Fremskrittspartiet gjennom 30 år" i *Nytt Norsk Tidsskrift*, Nr. 02.

Bjørklund, Tor (2004): "Norsk populisme fra Ottar Brox til Carl I. Hagen" i *Nytt Norsk Tidsskrift*, Nr. 03.

Bjørklund, Tor & Jørgen Goul Andersen (1999): "Anti-Immigration Parties in Denmark and Norway: The Progress Parties and the Danish People's Party". Aalborg: Universitetet i Aalborg, Institutt for økonomi, politik og forvaltning.

Budge, Ian (2001): "Theory and measurement of party policy positions" i Budge, I. m.fl. (red.): *Mapping Policy Preferences*. Oxford: University Press.

Canovan, Margaret (1999): "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy" i *Political Studies*, XLVII 2-16.

Canovan, Margaret (2004): "Populism for political theorists?" i *Journal of Political Ideologies*, No. 9 (3), 241-252.

Canovan, Margaret (2005): *The People*. Cambridge: Polity Press.

de Raadt m.fl. (2004): 'Varieties of Populism. An analysis of the programmatic character of six European Parties'. Presentert på ECPR Second Pan-European Conference on EU Politics, 24-26 juni 2004, Bologna. Konferansepaper.

Fieschi, Catherine & Paul Heywood (2004): "Trust, Cynicism and Populist Anti-Politics" i *Journal of Political Ideologies*, Vol. 9 Nr. 3 s. 289-309.

Gilje, Nils & Harald Grimen (1993): *Samfunnsvitenskapens forutseneringer*. Oslo: Universitetsforlaget.

Grimen, Harald (2000): *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Grønmo, Sigurd (1996): "Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnæringer i samfunnsforskningen" i Holter, H. & Kalleberg, R. (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget

Hayward, Jack (1996): "The Populist Challenge to Élitist Democracy in Europe" i Hayward, J. (red.): *Élitism, Populism, and European Politics*. Oxford: Clarendon Press.

Heidar, Knut & Einar Berntzen (2003): *Vesteuropeisk politikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hellevik, Ottar (2003): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

Heradstveit, Daniel & Tore Bjørge (1992): *Politisk kommunikasjon*. 2. utgave. Oslo: Tano.

Holsti, Ole R. (1969): *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*. Reading: Addison-Wesley.

- Huuse, Adelheid (2005): *Bør bindende folkeavstemninger innføres i det norske politiske system?* Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. Hovedoppgave.
- Ignazi, Piero (2003): *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Ivarsflaten, Elisabeth (2002): *The Populist Centre-Authoritarian Challenge: A Revised Account of the Radical Right's Success in Western Europe*. Nuffield College. Paper.
- Jacobsen, Dag Ingvar (2000): *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jagers, Jan & Stefaan Walgrave (2004): *Populism as political communication style. An empirical study of political parties' discourse in Belgium*. University of Antwerp, Belgium.
- Kalleberg, Ragnvald (1996): "Forskningsopplegget og samfunnsforskningens dobbeltdialog" i Holter, H. & Kalleberg, R. (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Karpantschov, René (2003): "Højreradikalismen i Danmark - en politik model på historisk-sociologisk grund" i *Dansk Sociologi*, nr. 3 s. 25-41.
- Kiiskinen, Jenny m.fl. (2006): *Populism och främlingsmisstro - Sverige i Europa*. Norrköping: Integrationsverkets skriftserie VI.
- Kitschelt, Herbert (1995): *The Radical Right in Western Europe. A Comparative Analysis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Mathisen, Werner Christie (1997): *Diskursanalyse for statsvitere: Hva, hvorfor og hvordan*. Universitetet i Oslo.
- Mény, Yves & Yves Surel (2002): "The Constitutive Ambiguity of Populism" i Mény, Y. & Surel, Y. (red): *Democracies and the Populist Challenge*. New York: Palgrave.
- Mouffe, Chantal (2000): *The Democratic Paradox*. London: Verso.
- Mudde, Cas (2004): "The Populist Zeitgeist" i *Government and Opposition*, Vol. 39:4. Blackwell Publishing.

Müller, Wolfgang (2002): "Evil or the 'Engine of Democracy'? Populism and Party Competition in Austria i Mény, Y & Surel, Y. (red.): *Democracies and the Populist Challenge*. New York: Palgrave.

Narud, Hanne Marthe & Henry Valen (2004): "Partiprogram og velgerappell" i Aardal, B. m.fl. (red.): *I valgkampens hete*. Oslo: Universitetsforlaget.

Nordby, Trond (2001): "Populismen" i *Demo*, Nr. 1 2001.

O'Connor (2002): 'Who's afraid of populism? American populism, conservatism and welfare reform'. Presentert på Jubilee conference of the Australian Political Studies Association. Australian National University, Canberra, oktober 2002. Konferansepaper.

Opsahl, Helge Magnus Stang (2005): *"For folk flest"*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. Hovedoppgave.

Panizza, Francisco (2005): "Introduction: Populism and the Mirror of Democracy" i Francisco Panizza (red): *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso.

Ryder, Tom (1985): *Innehållsanalys som idé och metod*. Åbo: Åbo Akademi forskningsinstitut.

Rydgren, Jens (2002): "Radical Right Populism in Sweden: Still a Failure, But for How Long? i *Scandinavian Political Studies*, Vol. 25 - No. 1.

Rydgren, Jens (2004): "Explaining the emergence of radical right-wing populism parties: The case of Denmark" i *West European Politics* 27(3): 474-502.

Rydgren, Jens (2006): "Radical Right-wing Populism in Sweden and Denmark". The Centre for the Study of European Politics and Society.

Ryghaug, Marianne (2002): "Å bringe tekster i tale" i *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, Vol. 18, s. 303-327.

Rønning, Rolf (2001): "Til forsvar for velferdsbyråkratiet" i Bay, Ann-Helén m.fl. (red.): *Virker velferdsstaten?* Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Taggart, Paul (2000): *Populism*. Buckingham: Open University Press.

Taggart, Paul (2002): "Populism and the Pathology of Representative Politics" i Mény, Yves & Yves Surel (red.): *Democracies and the Populist Challenge*. New York: Palgrave.

Tschudi, Finn (1996): "Om nødvendigheten av syntese mellom kvantitative og kvalitative metoder" i Holter, H. & Kalleberg, R. (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Urbinati, Nadia (1998): "Democracy and populism" i *Constellations*, Vol. 5, No. 1.

Ware, Alan (1996): *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press.

Widfeldt, Anders (2000): "Scandinavia: Mixed Success for the Populist Right" i *Parliamentary Affairs*, 53, 486-500.

Østerud, Øyvind m.fl. (1997): *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Aardal, Bernt m.fl. (2004): "Valgkamp på norsk" i Aardal, B. m.fl. (red.): *I valgkampens hete*. Oslo: Universitetsforlaget.

Avisartikler

Aftenposten (2004): "Ikke skille mellom Hagen, Le Pen og Haider", 15/7.

Aftenposten (2005): "Sosialdemokrater mot sentrum", 11/5.

Aftenposten (2006): "Jensens to hester", 4/9.

Aftenposten (2006): "Fremgang for ytre høyre", 19/9.

Klassekampen (2006): "Sverige går", 19/9.

Internett

Dansk Folkeparti (2007) [online]. - URL: <http://www.danskfolkeparti.dk>

Folketinget (2007) [online]. URL: <http://www.folketinget.dk>

Fremskrittspartiet (2007) [online]. - URL: <http://www.frp.no>

Lange, Anders (1973): "Samfunnet er en stor farse!". Virksomme ord. [online.] - URL: <http://virksommeord.uib.no/taler?id=103>

Sverigedemokraterna (2007) [online]. - URL: <http://www.sverigedemokraterna.se>